

České
oborové
bibliografie
v éře digitálního věku

Věra Hanelová
(ed.)

České oborové bibliografie v éře digitálního věku

České oborové bibliografie v éře digitálního věku

Věra Hanelová (ed.)

HISTORICKÝ ÚSTAV
PRAHA 2025

PRÁCE HISTORICKÉHO ÚSTAVU AV ČR, v. v. i.
OPERA INSTITUTI HISTORICI PRAGAE
Řada / Series – Encyclopaedica

Lektorovali:

doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.

PhDr. Jana Vozková, CSc.

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

České oborové bibliografie v éře digitálního věku (konference) (2025 : Praha, Česko)
České oborové bibliografie v éře digitálního věku / Věra Hanelová (ed.). -- Praha : Historický ústav, 2025. -- 1 online zdroj. -- (Práce Historického ústavu AV ČR, v.v.i.. Řada Encyclopaedica = Opera Instituti Historici Praegae. Series Encyclopaedica)
Částečně souběžný anglický text, české a anglická resumé
Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7286-444-7 (online ; pdf)

*016*01:004.652*01-047/-049*025:004.08*004.657*004.8*(437.3)*(062.534)*(0.034.2:08)

- odborná bibliografie -- Česko -- 20.-21. století
- bibliografické databáze -- Česko -- 20.-21. století
- bibliografická činnost -- Česko -- 20.-21. století
- digitální knihovny -- Česko -- 20.-21. století
- vyhledávání informací -- Česko -- 20.-21. století
- umělá inteligence -- Česko -- 20.-21. století
- sborníky konferencí
- elektronické knihy

01 - Bibliografie. Katalogy [12]

Publikace vznikla jako výstup projektu Bibliografie dějin Českých zemí
(výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ LM2023062).

HISTORICKÝ ÚSTAV
Akademie věd České republiky

Publikace v PDF je šířena pod licencí CC BY-NC-ND 4.0.

© Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2025

© Mgr. Věra Hanelová, Ph.D., Praha 2025

ISBN 978-80-7286-443-0 (print)

ISBN 978-80-7286-444-7 (pdf)

Obsah

Úvod	5
Introduction	9
Česká literární bibliografie 2025: výzkumná infrastruktura v éře digitálních humanitních věd	11
<i>Vojtěch Malínek, Kateřina Zajíčková</i>	
Bibliografie české lingvistiky v ÚJČ AV ČR. Reflexe po devíti letech	31
<i>Olga Kubešová Pensdorfová</i>	
Knihovědná bibliografie a její místo na portálu Knihověda.cz	41
<i>Vojtěch Šícha, Vendula Vráblíková</i>	
Bibliografie dějin Českých zemí	51
<i>Věra Hanelová</i>	
Muzikologická bibliografická databáze	61
<i>Markéta Kratochvílová</i>	
Česká divadelní bibliografie	67
<i>Roman Vašek</i>	
Proměny oborové bibliografie filmu po roce 2016	81
<i>Pavla Janásková</i>	
Pedagogická bibliografická databáze v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského	95
<i>Lada Čubová, Dagmar Petišková</i>	
Bibliografie v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha	113
<i>Lada Šlesingerová</i>	

BMČ dnes a zítra - česká lékařská bibliografie ve víru digitálního věku	123
<i>Filip Kříž, Ondřej Horsák, Michaela Opatrná, Radana Kodetová, Štěpánka Fremutová</i>	
Využití umělé inteligence při (re)katalogizaci dokumentů	137
<i>Petr Žabička</i>	
Úskalí při vyhledávání v digitálních knihovnách	143
<i>Aleš Brožek</i>	
České oborové bibliografie v éře digitálního věku	151
<i>Věra Hanelová, Jaroslava Škudrnová</i>	
Czech Specialized Bibliographies in the Digital Age	155
<i>Věra Hanelová, Jaroslava Škudrnová</i>	
Program konference	159

Úvod

Dne 11. 6. 2025 se v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Praze na Proseku konala odborná konference České oborové bibliografie v éře digitálního věku, kterou připravila sekce historické bibliografie Oddělení biobibliografických studií a knihovny. Konference byla uspořádána při příležitosti 120. výročí vydání prvního svazku *Bibliografie české historie* a tematicky navazovala na interdisciplinární setkání oborových bibliografů z roku 2016. Jejím cílem bylo zmapovat, jaký je současný stav těchto bibliografických databází. Na konferenci byly prezentovány nejen české oborové bibliografie (literární, lingvistická, knihovnědná, muzikologická, divadelní, archeologická, pedagogická, lékařská, historická), ale i problematika umělé inteligence při zpracování dokumentů, souborná databáze článků ANL a úskalí při vyhledávání v digitálních knihovnách. Účastníci si vyslechli celkem 12 příspěvků a během přestávky mohli navštívit studovnu knihovny Historického ústavu, kde pro ně byla připravena burza knih. Vzájemná diskuze přinesla prostor pro výměnu zkušeností a otevřela možnosti pro další spolupráci.

Předkládaný sborník obsahuje tištěnou verzi konferenčních příspěvků, doplněnou o filmovou bibliografii. Jednotlivé texty rekapitulují dosavadní vývoj a současný stav oborových bibliografií, přibližují jejich využitelnost, výhody a nevýhody knihovních systémů, analyzují stav excerpční základny, personální situaci a reflektují též dopady pandemie covid-19 na bibliografickou praxi. V závěru každého příspěvku jsou pak nastíněny možnosti dalšího směřování a návrhy pro budoucí rozvoj daného klíčového segmentu bibliografické práce.

Introduction

On 11 June 2025, a conference titled Czech Specialized Bibliographies in the Digital Age was held at the Institute of History of the Czech Academy of Sciences in Prague-Prosek. Organized by the historical bibliography section of the Department of Biobibliographical Studies and Library, the event marked the 120th anniversary of the publication of the first volume of *Bibliografie české historie* [Bibliography of Czech History], and it continued the thematic line of an interdisciplinary meeting of specialized bibliographers held in 2016. The aim of the conference was to present the current state of these bibliographical databases. In addition to Czech specialized bibliographies (literary, linguistic, book-studies, musicological, theatre, archaeological, pedagogical, medical, and historical) the programme included papers on artificial intelligence in document processing, the ANL union database of articles, and the challenges of searching in digital libraries. Participants heard twelve presentations and were also invited to visit the library's reading room, where a small book exchange was available. The discussions provided space for sharing professional insights and opened possibilities for further cooperation.

This volume contains the printed versions of the conference papers together with a film bibliography. The individual contributions review the development and current state of specialized bibliographies, consider their practical use, and discuss the strengths and weaknesses of existing library systems. They also examine the scope of the bibliographical corpus, current staffing conditions, and the impact of the COVID-19 pandemic on bibliographical work. Each paper concludes with ideas for future development and proposals for the further advancement of this important area of bibliographical activity.

Česká literární bibliografie 2025: výzkumná infrastruktura v éře digitálních humanitních věd

Mgr. Vojtěch Malínek, PhD., Mgr. Kateřina Zajíčková

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

1. Česká literární bibliografie jako infrastruktura národního významu

Výzkumná infrastruktura Česká literární bibliografie (ČLB)¹ v současnosti funguje jako samostatné oddělení Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky (ÚČL AV ČR). Její počátky sahají do roku 1947, kdy v souvislosti se vznikem ústavu vznikla též potřeba soustavné evidence a bibliografického popisu oborové produkce. Postupně se z ní vyvinulo odborné centrum, které propojuje bibliografické, dokumentační a výzkumné činnosti a nejnověji též vývoj softwarových nástrojů pro zpracování, analýzu a prezentaci bibliografických dat.

Roku 2016 byla ČLB oficiálně zařazena na Cestovní mapu velkých výzkumných infrastruktur České republiky (MŠMT),² čímž byla potvrzena její role národního pracoviště s dlouhodobým strategickým významem pro české humanitní vědy. Tento status vedle stabilního finančního zajištění znamená i povinnost zajistit dlouhodobou udržitelnost infrastruktury, otevřený přístup k datům a kompatibilitu s evropskými výzkumnými infrastrukturami, zároveň ale v mnohém definoval i vývoj ČLB v období posledních deseti let.

Aktuální organizační struktura ČLB je poměrně komplexní. Zahrnuje sekce specializované na současnou bibliografii, retrospektivní zpracování (projekt ALKARO), exilovou a samizdatovou literaturu a biografická data. Vedle nich je od roku 2020 součástí ČLB i samostatný tým pro globální a digitální literární studia, který se věnuje primárně kvantitativnímu výzkumu bibliografických dat, tým pro digitalizaci a IT a samostatná kancelář ČLB, zajišťující adminis-

1 Česká literární bibliografie, <https://clb.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

2 Cestovní mapa velkých výzkumných infrastruktur ČR, <https://www.vyzkumne-infrastruktury.cz/cestovni-mapa-velkych-vyzkumnych-infrastruktur-cr/> (25. 9. 2025).

trativní chod infrastruktury. Koordinace všech těchto činností umožňuje propojit tradiční bibliografickou metodologii s principy datové vědy a digitální humanistiky i realizaci specializovaných grantových projektů na domácí i evropské úrovni.

Základní kvalitativní a kvantitativní parametry činí z ČLB unikátní kompetenční centrum v domácím i mezinárodním měřítku: v roce 2025 obsahují databáze ČLB více než 2,35 milionu bibliografických záznamů souvisle pokrývajících období od roku 1770 do současnosti. Excerptční záběr přesahuje dvě tisícovky periodik (z toho cca 250 je excerptováno i aktuálně) a zahrnuje jak vědecké časopisy, tak kulturní a regionální periodika, denní tisk a nejnověji také webové zdroje a samizdatovou či exilovou produkci. Ačkoli ČLB vznikla původně jako bibliografie článková, od roku 1961 podchycuje i publikace knižní (od roku 2020 pak včetně knižních otisků beletrie). Ročně do bází ČLB pravidelně přibývá přes dvacet tisíc nových záznamů a portál ČLB registruje kolem půl milionu přístupů od uživatelů z České republiky i ze zahraničí. Uspokojivě pak narůstají i další parametry prokazující využívanost služeb ČLB: dedikace o jejím využití obsahovalo za rok 2024 více než 60 odborných publikací a 60 kvalifikačních prací vysokoškolských studentů.

2. Technologický rámec a vývoj databázové infrastruktury

Veškerá data ČLB jsou aktuálně zpracovávána v souladu s mezinárodními standardy jako zejména mezinárodní výměnný formát pro bibliografická data MARC21. Důraz je přitom kladen na aplikaci tzv. FAIR principů (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable): data jsou proto systematicky – a to i zpětně – obohacována o perzistentní identifikátory, z nichž nejdůležitější je napojení na tzv. soubor národních autorit jakožto centrální domácí zdroj autoritních dat pro usnadnění jejich interoperability. Data ČLB jsou zároveň zapojena do sítě výměny vědeckých informací, zejména do portálu Knihovny.cz³ a Souborného katalogu AV ČR.⁴ Zájemcům jsou k dispozici i formou kompletních dokumentovaných datasetů⁵ dostupných pod licencemi Creative Commons.

Technologické zázemí ČLB stojí od roku 2022 na open source discovery systému VuFind,⁶ který byl v posledních letech s ustavením samostatného IT

3 Knihovny.cz, <https://www.knihovny.cz/> (25. 9. 2025).

4 Souborný katalog AV ČR, <https://katalog.lib.cas.cz/AV/> (25. 9. 2025).

5 Česká literární bibliografie. Datové sady, <https://clb.ucl.cas.cz/datove-sady-ke-stazeni/> (25. 9. 2025).

6 Software VuFind, <https://vufind.org/> (25. 9. 2025).

týmu ČLB zásadně modernizován a adaptován pro potřeby prezentace analytické bibliografie. Nové rozhraní, vycházející z verze 9.1 (s přípravou verze 10.0), přináší jednotný vizuální styl odpovídající grafickému manuálu ÚČL a zahrnuje řadu specifických funkcionalit včetně nástrojů pro pokročilé vyhledávání, formulářů pro sběr zpětné vazby, modulů pro vizualizaci a statistickou analýzu bibliografických dat, samostatného exportního modulu či možnosti vytvořit si v rámci systému individuální badatelský účet.

Vyhledávací rozhraní VuFind bylo adaptováno na specifika českého jazyka, především na práci s diakritikou a víceúrovňovým filtrováním podle nejružnějších selekčních kritérií (např. jmen autorů, názvů děl či časopisů atd.). Novinkou je funkce našeptávače, který usnadňuje vyhledávání, či možnost vytvoření uživatelského účtu pro ukládání rešerší a jejich sdílení prostřednictvím stálých odkazů. Uživatelé mohou výsledky vyhledávání exportovat do formátů DOCX, PDF či MARCXML, přičemž kompatibilita s citačními manažery typu Zotero umožňuje snadnou integraci dat ČLB pro potřeby výzkumné práce.

Velkým přínosem posledních let je propojení databází s digitálními knihovnami, především s platformami Kramerius⁷ či Webarchiv,⁸ v nichž jsou dostupné plné texty excerpovaných dokumentů, či přímým odkazem na webovou stránku s online verzí daného dokumentu. Automatizované propojení aktuálně zahrnuje více než 235 000 záznamů, což představuje přibližně třetinu všech záznamů, které vznikly v podobě strukturovaného databázového bibliografického záznamu (napojení cca 1,6 mil. záznamů Retrospektivní bibliografie, které jsou k aktuálně k dispozici v podobě digitalizovaných kartotéčních lístků, je v přípravě).⁹ Tyto aktivity nejen významně zvyšují uživatelský komfort, ale zároveň urychlují přechod ČLB od pouhé evidenční činnosti ke skutečnému datovému výzkumu.

Na platformě VuFind jsou pak postupně integrovány jednotlivé databáze ČLB: vedle původních bibliografických databází, jejichž konverze byla dokončena na počátku roku 2017, jde zejména o data digitalizované *Retrospektivní bibliografie české literatury*¹⁰ (prozatím paralelně dostupná též v proprietárním systému RETROBI) a nejnověji o biografickou databázi *České literární osobnosti*. V roce 2026 by pak měla být v rámci VuFindu zpřístupněna i *Databáze*

7 Registr jednotlivých instalací k dispozici zde: <https://registr.digitalniknihovna.cz/>

8 Webarchiv.cz, <https://www.webarchiv.cz/> (25. 9. 2025).

9 Vojtěch MALÍNEK, *Digitalizace lístkové kartotéky Retrospektivní bibliografie české literatury*, Ikaros 16, 2012, č. 10 (<https://ikaros.cz/digitalizace-listkove-kartoteky-retrospektivni-bibliografie-ceske-literatury>).

10 Retrospektivní bibliografie české literatury, <https://retrobi.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

B

← → Zobrazuji 1 – 20 výsledků z 2 354 747 Od nejnovějšího

☐ Vybrat vše na stránce Akce:

☐ 1 **Letmé úsměvy epitařů**
 Současná bibliografie (od roku 1945)
 Hlavní autor: Ullman, Richard, 1934-
 Nakladatelské údaje: Praha : Páperna Publishing, 2026.
 Anotace: Fotografická publikace obsahující snímky epitařů na náhrobnících z českých a moravských hřbitovů; s autorovou předmluvou (s. 7) a bio-bibliografickou...

KNiha

☐ 2 **liŠAJ : literární čtvrtletník Katedry literární kultury v Pardubicích [online]**
 Databáze excerpovaných časopisů
 Nakladatelské údaje: [Pardubice] : [nakladatel není známý], 2025-..
 oficiální web

E-ZDROJ
ČASOPIS

☐ 3 **Inspiroval mě Forman, píšu podle jeho metody : s německým spisovatelem Gregorem Sanderem o Ostravě, Baníku i „magorovi“ ze Schwerinu**
 Současná bibliografie (od roku 1945)

Facets:

Informační zdroj

Retrospektivní bibliografie české literatury 1770-1945	1 697 745
Současná bibliografie (od roku 1945)	542 400
Bibliografie českého literárního internetu	70 487
Bibliografie českého literárního exilu (1948-1989)	24 059
Bibliografie českého literárního samizdatu	21 698
Zobrazit vše... 🔍	

Plný text/Externí dokument

původní listek v RETROBI	1 602 746
online	113 169
Kramerius	95 387
Webarchiv	60 762
Digitální archiv časopisů	42 372
Zobrazit vše... 🔍	

Obr. č. 1: Rozhraní VuFind (zdroj: ČLB)

literárních cen jako poslední zází ČLB, která prozatím není zpracovávána ve standardu MARC21.

Otevřenost infrastruktury je posílena tím, že zdrojové kódy softwarů ČLB jsou veřejně dostupné prostřednictvím GitHubu ČLB,¹¹ což umožňuje komunitní rozvoj a sdílení zkušeností s partnerskými institucemi. Tímto krokem ČLB naplňuje zásady FAIR principů, které představují základní rámec evropské politiky otevřené vědy.

3. Databázový ekosystém a tematické báze

ČLB spravuje soustavu specializovaných databází, které dohromady skládají komplexní obraz české literární kultury v její synchronní i diachronní dimenzi. Základní databáze článkové bibliografie, tzv. bibliografie retrospektivní a současná (hranicí mezi nimi je rok 1945), byly v minulých deseti letech postupně doplněny tematickými projekty, jež reagují na potřeby uživatelských komunit, tj. zejména badatelů z oblasti literární historie, překladatelských studií i širěji vymezených dějin kultury.

11 Česká literární bibliografie. GitHub, <https://github.com/CzechLitBib> (25. 9. 2025).

*Databáze českého literárního internetu*¹² byla zpracována jako výstup projektu „Český literární internet“ (MŠMT, OP VVV; doba řešení: 2017–2021). Příprava této báze znamenala metodologickou výzvu nejen z hlediska ustavení základní zpracovatelské linky a uzpůsobení struktury bibliografických záznamů pro potřeby popisu online dokumentů, ale zejména pak s ohledem na vzájemné provázání online a tištěné verze téhož dokumentu i na vyřešení otázky archivace nestabilních webových stránek, bez níž by dlouhodobé zpracování online obsahu postrádalo smysl. Tento problém byl vyřešen spoluprací s Webarchivem, specializovaným pracovištěm Národní knihovny zaměřeným na evidenci a dlouhodobou archivaci online dokumentů. Jednotlivé záznamy v bázi tak obsahují nejen link na původní umístění dokumentu na webu, ale též na archivovanou verzi ve Webarchivu. V momentě ukončení projektu bylo v této bázi podchyceno cca 45 000 záznamů. Online zdroje se pak zároveň staly integrální součástí excerpčního záběru ČLB a báze je tak průběžně aktualizována o záznamy nové. Jejich celkový počet k polovině roku 2025 již přesáhl hranici 70 000. Jako součást projektu ČLI byl vyvinut i tzv. Statistický a analytický modul (SAM), který badatelům umožňuje vizualizovat výsledky jednotlivých bibliografických rešerší formou grafů a analytických přehledů.¹³

*Databáze českého literárního samizdatu*¹⁴ začala vznikat roku 2016 s ustavením týmu zaměřeného na tento typ materiálu. Do roku 2022 tým zpracoval analytickou literárněvědnou bibliografii samizdatových periodik a sborníků, která aktuálně čítá cca 22 000 položek. Většina materiálu byla zpracována z fondů specializované knihovny Libri Prohibiti a zároveň obsahuje linky na plnotextové verze daných dokumentů na portálu Scriptum.cz.¹⁵ Databáze tak organicky doplňuje katalogy Libri Prohibiti a umožňuje komplexní rešerše zaměřené na český literární samizdat. ČLB zároveň vyvinula specifickou metodu analytického zpracování bibliografických dat samizdatové produkce, která byla úspěšně využita i na jiných pracovištích.¹⁶

12 Bibliografie českého literárního internetu, <https://internet.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

13 Pavla HARTMANOVÁ, SAM – Statistický a analytický modul České literární bibliografie, Čtenář 75, 2023, č. 2, s. 62–63; Tomasz UMERLE – Vojtěch MALÍNEK, Dokumentace literárního internetu. Poznámky k zařazení internetových zdrojů do oborových literárních bibliografií, Česká literatura 68, 2020, č. 4, s. 409–437 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:d1a284db-dbc7-4ab5-bc8e-bb49853628b3>).

14 Bibliografie českého literárního samizdatu, <https://sambibl.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

15 Scriptum.cz, <https://scriptum.cz/> (25. 9. 2025).

16 Gabriela ROMANOVÁ, Jaký oříšek představuje samizdat pro bibliografy?, Knižnica 21, 2020, č. 3, s. 31–36 (https://casopiskniznica.snk.sk/fileadmin/user_upload/Rocnik_2020/2020_11_12_06_Mgr_Gabriela_Romanova.pdf).

Databáze českého literárního exilu,¹⁷ vznikající jako jeden z výstupů projektu „Český literární exil 1948–1989“ (MK ČR, program NAKI; doba řešení: 2023–2027), komplexně přepracovává původní exilovou bibliografii Františka Knoppa¹⁸ z poloviny 90. let. Ta zahrnuje přes 9 000 položek, byla však koncipována jen jako sekundární tematická bibliografie a zároveň je z dnešního hlediska omezená množstvím materiálu, který byl v polovině 90. let v domácích knihovnách k dispozici. Nově koncipovaná bibliografie má širší excerpční záběr, tj. zahrnuje i otisky primární beletrie a reflexi světové literatury. K říjnu 2025 čítá přibližně 15 000 záznamů a celkově má za dobu řešení projektu dosáhnout 25 000 položek. Jejím cílem je dokumentovat českou literární diasporu a zpřístupnit ji jako integrální součást národního literárního dědictví. Dalšími výstupy projektu řešeného ve spolupráci s Muzeem literatury bude na straně ČLB interaktivní Mapa českého literárního exilu, na straně Muzea literatury pak audiovizuální dokument o tomto fenoménu. Klíčovým výstupem projektu se pak stane společná výstava, která by měla být uspořádána na podzim 2026.

*Databáze ALKARO*¹⁹ je připravována v rámci projektu „Almanachy, kalendáře, ročenky 1801–1945 v českých zemích“ (MK ČR, program NAKI; doba řešení: 2023–2027) a usiluje o zmapování produkce literárních a kulturních almanachů, kalendářů a ročenek 19. a první poloviny 20. století. Databáze aktuálně zahrnuje kolem patnácti tisíc záznamů. Excerpovány jsou přitom veškeré dokumenty k české a světové literatuře a kromě textových údajů databáze eviduje i obrazový materiál, pakliže se týká literárního dění nebo je jeho autorem některý ze soudobých literátů. Řešení projektu je koordinováno Moravskou zemskou knihovnou, dalším z partnerů je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Mezi plánovanými výstupy projektu jsou mj. výstavy blíže představující almanachy, kalendáře a ročenky jako specifický fenomén soudobé české literární kultury, bibliografické soupisy pro knižní řadu Česká retrospektivní bibliografie²⁰ a konečně kolektivní monografie komplexně mapující roli almanachů, kalendářů a ročenek v české literární komunikaci sledovaného období.

*Databáze českého literárního překladu*²¹ vznikla jako součást projektu „Globální trajektorie české literatury od roku 1945“ (juniorský grant GA ČR; doba

17 Bibliografie českého literárního exilu, <https://exil.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

18 František KNOPP, *Česká literatura v exilu 1948–1989: bibliografie*, Praha 1996.

19 Bibliografická databáze Almanachy, kalendáře a ročenky v českých zemích 1801–1945, <https://alkaro.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

20 Jaromír KUBÍČEK – Václav VANĚK, *Kalendáře v českých zemích 1801–1945*, Brno 2024 (<https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZZ/publikace/kalendare.pdf>).

21 Bibliografie českého literárního překladu, <https://preklady.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

Kritická glosa ze zápečí exilu
 -jir- [-Němec, jir]
 Glosa k druhému vydání překladu románu „Jádro věci“ G. Greens, s poznámkou o polemice o překladu básní G. M. Hopkinsa.
 online
 Webarchív

CLÁNEK

Hlavní autor:	Němec, Jiří, 1932-2008 (autor)	Citace: NĚMEC, JIR: Kritická glosa ze zápečí exilu. Paternoster (Viedeň). R. 1987, č. 17, s. 79-81. 99
In:	Paternoster (Viedeň) -- R. 1987, č. 17, s. 79-81	Tag: Žádné tagy
Forma/tisk:	glosy	
Témata:	Lederer, Josef, > 1917-1985 Hopkins, Gerard Manley, > 1844-1889 Greens, Graham, > 1904-1991	
Odkazované dílo:	Hopkins, Gerard Manley, Bláně -- 1. vydání -- Rim : Křesťanská akademie, 1970 -- 91 s. -- (Vigilie ; sv. 41) -- [souhrn básní] Greens, Graham, Jádro věci, Konec dohledů -- Vyd. 2. -- Praha : Odeon, 1986 -- [román]	Bibliografie českého literárního exilu (1948-1989)
Jazyk:	čeština	
Země vydání:	Rakousko	

[Více informací](#)
 [Technické údaje](#)
 [Podobné](#)
 [Komentáře](#)
 [MARC 21](#)

[NAHLÁSIT CHYBU](#)
[VÍM VÍCE INFORMACÍ](#)

Obř. ř. 2: Záznam v exilové databázi (zdroj: ČLB)

řešení: 2020–2022) a dnes obsahuje více než čtyři tisíce položek. Zaznamenává překlady českých literárních děl do cizích jazyků, údaje o překladatelích i o původních názvech děl. Význam této databáze spočívá nejen v evidenci překladové produkce, kterou je třeba komplikovaně sbírat z jednotlivých lokálních zdrojů, ale i v možnosti sledovat mezinárodní recepci české literatury a její globální migrační trajektorie.²²

*Databáze Bohemistické konsorcium*²³ slouží jako metadatový agregátor zahraniční bohemistické produkce a obsahuje přibližně 1 500 záznamů. Obsah databáze vzniká ve spolupráci s partnerskými institucemi zapojenými do činnosti Konsorcia světové literárněvědné bohemistiky.²⁴

Všechny dílčí tematické databáze využívají jednotný datový model, což umožňuje jejich vzájemné propojování a společné vyhledávání i plnou integraci s kmenovými databázemi ČLB. Tento přístup reflektuje trend v mezinárodním prostředí, kde se klade důraz na interoperabilitu a otevřenou strukturu dat.

22 Ondřej VIMR – Cezary ROSIŃSKI, *Česká literatura ve světě: možnosti mapování ve velkém rozsahu (1820–2020)*, *Česká literatura* 70, 2022, č. 6, s. 711–734 (<https://doi.org/10.51305/cl.2022.06.03>).

23 Bibliografická databáze Bohemistické konsorcium, <https://konsbibl.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

24 Anna GNOT, *Ohlédnutí za působením mezinárodního Konsorcia literárněvědné bohemistiky*, *Bohemica litteraria* 26, 2023, č. 2, s. 111–113 (<https://doi.org/10.5817/BL2023-2-8>).

4. Biografický archiv a autoritní data

Zvláštní postavení v rámci výzkumné infrastruktury zaujímá Biografický archiv ČLB, který představuje dlouhodobě budovanou sbírku biografických údajů o osobnostech české literatury a literární vědy. Archiv vznikl postupně jako vedlejší produkt lexikografických prací ÚČL a sbírky biografických materiálů (novinových výstřižků, výpisků z biografické literatury, korespondence atp.) k jednotlivým osobnostem českého literárního života. V průběhu 90. let se formálně osamostatnil a nyní je systematicky doplňován o data získaná excerpcí knihovních přírůstků ÚČL i z dat bibliografickýchází. Na jeho základě začala následně vznikat strukturovaná databáze České literární osobnosti,²⁵ dostupná podobně jako ostatní báze ČLB široké odborné veřejnosti.

The screenshot shows the interface of the 'Databáze České literární osobnosti' (Database of Czech Literary Personalities). The header includes a search bar with the text 'Hlavní jméno' and a 'HLEDAT' button. The main content area displays search results for the name 'Adámek'. The results are organized into a list of entries, each with a profile picture, a name, and a list of characteristics and external links. The right sidebar shows a summary of the results, including a table of locations and a table of related works.

Místo úmrtí	Count
Praha (Česko)	6 553
Brno (Česko)	977
Vídeň (Rakousko)	605
Olomouc (Česko)	326
Píseň (Česko)	245

Související země	Count
Česko	40 298
Německo	2 648
Rakousko	2 581
Slovensko	1 398
Spojené státy americké	1 228

Další související místo	Count
Praha (Česko)	5 508
Brno (Česko)	1 888

Obr. č. 3: Databáze České literární osobnosti (zdroj: ČLB)

V současnosti databáze obsahuje přes čtyřicet tisíc hesel, která zahrnují nejrozumnější biografické údaje – zejména variantní jména, pseudonymy i šifry autorů, data a místa narození či úmrtí atp. Velký důraz je přitom kladen na systematické ověřování daných údajů v relevantních zdrojích, zejména v matricích, archivech či na základě přímé komunikace s jednotlivými osobami. Jednotlivá hesla v databázi jsou dle možností propojena s dalšími relevantními

²⁵ Databáze České literární osobnosti, <https://clo.ucl.cas.cz/> (25. 9. 2025).

zdroji, jako jsou online verze *Lexikonu české literatury*, *Slovníku české literatury po roce 1945*, popř. databáze národních autorit či Wikipedie.

Tento segment práce ukazuje, že ČLB neslouží pouze k evidenci literárních dokumentů, ale podílí se rovněž na vytváření propojených znalostních struktur o české literatuře jako kulturním ekosystému. Zároveň otevírá cestu k vytvoření metadatové základny mapující jednotlivé aktéry českého literárního života. Výhledově je proto v plánu rozšíření databáze CLO též o záznamy dalších typů relevantních entit – zejména institucí, akcí a v neposlední řadě literárních děl.

5. Mezinárodní spolupráce a evropské projekty

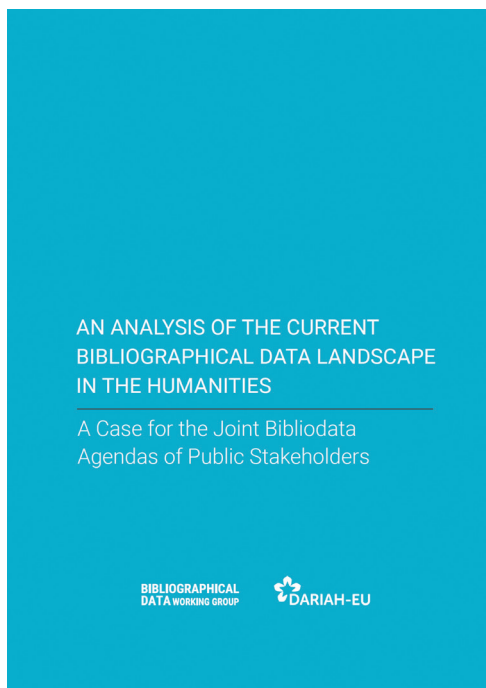
Od roku 2019 je Česká literární bibliografie aktivně zapojena do činnosti mezinárodního konsorcia DARIAH-ERIC (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities), konkrétně spolu s kolegy z Polské literární bibliografie iniciovala vznik pracovní skupiny Bibliographical Data Working Group.²⁶ Tato skupina sdružuje čtyřicet pět odborníků z patnácti různých zemí a představuje klíčové fórum pro sdílení zkušeností, nástrojů a standardů mezi zpracovateli dat, datovými výzkumníky a vývojáři softwarových nástrojů činnými v oblasti humanitních bibliografií. Od jejího vzniku ji společně koordinují Tomasz Umerle (IBL PAN) a Vojtěch Malínek (ČLB).

V letech 2020–2022 skupina připravila jako svůj základní orientační dokument white paper s názvem *An Analysis of the Current Bibliographical Data Landscape in the Humanities*, který analyzuje stav bibliografických infrastruktur pro humanitní vědy v Evropě a formuluje doporučení pro jejich další rozvoj. Zpráva byla publikována v repozitáři Zenodo a stala se výchozím bodem pro další aktivity skupiny.²⁷

Bibliographical Data Working Group pak v průběhu své existence zorganizovala desítku workshopů a online konferencí, z nichž nejvýznamnější byly „Mutual Learning Workshop for Improving Cultural Heritage Bibliographical

26 DARIAH-ERIC. Bibliographical Data Working Group, <https://www.dariah.eu/activities/working-groups/bibliographical-data-bibliodata/> (25. 9. 2025).

27 Tomasz UMERLE – Giovanni COLAVIZZA – Elżbieta HERDEN – Rindert JAGERSMA – Péter KIRÁLY – Beata KOPER – Leo LAHTI – David LINDEMANN – Jakub Maciej ŁUBOCKI – Vojtěch MALÍNEK – Alexandra MILANOVA – Róbert PÉTER – Nanette RISSLER-PIPKA – Matteo ROMANELLO – Marcin ROSZKOWSKI – Dorota SIWECKA – Mikko TOLONEN – Ondřej VIMR, *An Analysis of the Current Bibliographical Data Landscape in the Humanities. A Case for the Joint Bibliodata Agendas of Public Stakeholders*, Praha 2022 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.6559857>).

Obr. č. 4: Obálka *An Analysis of the Current Bibliographical Data Landscape in the Humanities* (zdroj: ČLB)

Data“ a „Metadata-based Research in Arts, Humanities and Social Sciences“ (podpořené interními granty konsorcia DARIAH-ERIC) či panel „Fostering Collaboration to Enable Bibliodata-driven Research in the Humanities“ na prestižní konferenci DH2023 ve Štýrském Hradci.

Dalším z interních projektů DARIAH řešených při BDWG byl projekt „Open Bibliodata Workflows“, jehož výstupem se stalo 6 pracovních postupů (workflows) pro zpracování a analýzu bibliografických dat, publikovaných na platformě SSH Open Marketplace, a diskusní panel „Discussing SSH Open Marketplace Workflows: User Experiences, Editorial Policy and Future Development“²⁸ uspořádaný na DARIAH Annual Event 2024 v Lisabonu. Na tuto činnost navázala kolektivní studie *Open Bibliographical Data Workflows and the Multilinguality Challenge*,²⁹ otištěná v časopise *Journal of Open Humanities*

28 Vojtěch MALÍNEK – Mikko TOLONEN, *Discussing SSH Open Marketplace Workflows: User Experiences, Editorial Policy and Future Development*, Lisabon 2024 (https://annualevent.dariah.eu/wp-content/uploads/2024/09/10.5281-zenodo.13654378-DARIAH-AE2024_BoA.pdf).

29 Vojtěch MALÍNEK – Tomasz UMERLE – Edward GRAY – Ivan HEIBI – Péter KIRÁLY – Christiane KLAES – Przemysław KORYTKOWSKI – David LINDEMANN – Arianna MORETTI – Charlotte PANUŠKOVÁ – Robert PÉTER – Mikko TOLONEN – Aldona TOM-

Data, která shrnovala postupy při tvorbě workflows pro zpracování bibliografických dat s důrazem na problém jejich vícejazyčnosti jako zásadní faktor mezinárodní interoperability.

Činnost Bibliographical Data Working Group je pravidelně prezentována na každoročních DARIAH Annual Events a skupina zároveň funguje jako platforma pro přípravu grantových projektů zaměřených na výzkum bibliografických dat a rozvoj související infrastruktury.

Od roku 2026 se ČLB zapojí do prestižního projektu „ECHOLOT“ (Horizon Europe), koordinovaného Technische Informationsbibliothek Hannover (TIB). Tento projekt zkoumá možnosti zapojení bibliografických dat a dat z oblasti kulturního dědictví do platformy European Collaborative Cloud for Cultural Heritage Data (ECCCH) a zahrnuje partnery, jako jsou mj. European, DARIAH, Wikimedia Deutschland a Österreichische Akademie der Wissenschaften (ÖAW).

Význam mezinárodní spolupráce ČLB spočívá nejen ve sdílení dat, ale i v koncepčním sjednocování metod. ČLB se tímto způsobem podílí na formování evropského rámce pro otevřená bibliografická data, který má zásadní dopad na výzkum kulturní historie, překladatelských toků a literární globalizace.

6. Platforma Literarybibliography.eu

Jeden z nejvýznamnějších výstupů mezinárodní spolupráce ČLB pak představuje Evropská literární bibliografie (ELB),³⁰ která propojuje data několika národních literárních bibliografií. Celý projekt je vyvíjen ve spolupráci s Institutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk a jeho dlouhodobým cílem je vytvoření sdílené platformy pro sběr, harmonizaci a společnou prezentaci literárněvědných dat z jednotlivých národních zdrojů.³¹

Současná verze 2.0 zahrnuje více než 4,5 milionu bibliografických záznamů pocházejících z České republiky, Polska, Finska a Španělska. Technickým základem systému je upravená verze VuFindu, která byla adaptována pro vícejazyčné a nadnárodní prostředí i pro potřeby vizualizace analýz podkladových

CZYNSKA – Ondřej VIMR, *Open Bibliographical Data Workflows and the Multilinguality Challenge*, Journal of Open Humanities Data 10, 2024, č. 1, s. 1–14 (<https://doi.org/10.5334/johd.190>).

30 European Literary Bibliography, <https://literarybibliography.eu/> (25. 9. 2025).

31 Tomasz UMERLE – Vojtěch MALÍNEK, *Literarybibliography.eu – modelový příklad pro tvorbu mezinárodní oborové bibliografie*, Česká literatura 70, 2022, č. 5, s. 579–595 (<https://doi.org/10.51305/cl.2022.05.03>).

Obr. č. 5: Evropská literární bibliografie (zdroj: ČLB)

bibliografických dat (mj. samostatný analytický modul, mapový modul či nástroje pro vizualizaci autorských sítí).

ELB přináší řadu metodických inovací, zejména v oblasti harmonizace tezaurů. Jako perzistentní identifikátory jsou primárně využívány identifikační kódy z Wikidat, na jejichž základě je pak možné zpracovaná data dále korigovat a sémanticky obohacovat. Takto harmonizovaná data umožňují nejen jednotné vyhledávání napříč jednotlivými národními kolekcemi, ale také analytické zpracování literárních sítí a kulturních interakcí prostřednictvím vizualizačních nástrojů portálu ELB.

Platforma funguje jako otevřený výzkumný nástroj pro literární vědu, překladatelské studie i historii kultury. Její přínos spočívá v tom, že zviditelňuje regionální a národní literární produkce v nadnárodním kontextu a podporuje mezinárodní viditelnost menších jazykových kultur. V dalších plánech je pak postupná integrace dalších národních zdrojů tak, aby portál do budoucna sloužil jako výchozí bod (meta)datového výzkumu o evropských literaturách i jako důležitá součást mezinárodních projektů ČLB.

7. Otevřená data, metodika a kontrola kvality

Jedním z klíčových dlouhodobých zájmů ČLB se stala problematika otevřeného přístupu k jejím datům. Za tímto účelem byla roku 2020 při ČLB vytvořena pozice koordinátorky digitalizace a Open Access, jejímž prostřednictvím by měly být tyto aktivity cíleně řešeny. V souladu se zásadami Open Science ČLB zároveň prosazuje princip otevřeného přístupu nejen k publikacím, ale i k výzkumným datům. Postupně tak byla na celou úroveň vytvořena Strategie Open Access, která se z velké části věnuje i otázkám souvisejícím se specifickými potřebami ČLB. V roce 2023 byl vytvořen *Plán správy dat* (*Data Management Plan*, verze 1.0),³² který byl v roce 2025 aktualizován na verzi 2.0. Tento dokument stanovuje pravidla pro dlouhodobou archivaci, licencování (ČLB aplikuje licenci CC-BY-NC-SA 4.0) a opětovné využití datových sad.

Jednotlivé datové sady ČLB jsou pak od října 2023 i se související dokumentací pravidelně publikovány v repozitáři ASEP a opatřeny DOI, přičemž je každých 6 měsíců uvolňována aktualizovaná verze jednotlivých datasetů. Do budoucna je v přípravě jejich přesun do samostatného repozitáře (resp. repozitářové kolekce) pro archivaci a prezentaci bibliografických dat na národní úrovni.³³

V průběhu uplynulého období ČLB rovněž spustila několikastupňový mechanismus kontroly kvality zpracovávaných dat. Tento systém řízení kvality je založen na kombinaci automatizovaných a manuálních kontrol. Denní validační skripty sledují přibližně dvě stě padesát podmínek formální integrity dat a zasílají jejich zpracovatelům reporty o chybách v záznamech. Jednotliví bibliografové zároveň každý měsíc provádějí vzájemné křížové kontroly zpracovávaných záznamů zaměřené primárně na jejich věcnou a obsahovou stránku. Získané poznatky jsou pak pravidelně promítány do katalogizačního manuálu ČLB. Vedle těchto pravidelných kontrol jsou prováděny také cílené kontroly obsahu jednotlivých polí, na jejichž základě následně dochází k průběžným hromadným opravám či doplňkům dat. Tímto způsobem bylo jen v roce 2024 opraveno více než 1,1 milionu jednotlivých položek ve více než 0,5 milionu záznamů. Průběžná péče o kvalitu a integritu zpracovávaných dat se pozitivně

32 Česká literární bibliografie (ČLB), *Plán správy dat* [verze 2.0], Praha 2025 (https://clb.ucl.cas.cz/wp-content/uploads/2025/05/DMP_CLB_fin_v2_2025-05-14.pdf).

33 Česká literární bibliografie. Datové sady, <https://clb.ucl.cas.cz/datove-sady-ke-stazeni/> (25. 9. 2025).

odráží nejen v jejich přístupnosti pro koncové uživatele, ale i ve zkvalitnění možností jejich výzkumu pomocí postupů big data analysis.³⁴

Metodologický rámec ČLB je přitom otevřený: infrastruktura aktivně sdílí své postupy prostřednictvím workshopů, výuky a mezinárodních fór. Součástí činnosti je také experimentální Wikibase rozhraní, které zpřístupňuje bibliografická data ve formátu propojených otevřených dat (linked open data). Tento krok má zásadní význam pro budoucí kompatibilitu dat s projekty typu Wiki-data či s prostředím propojených dat obecně.

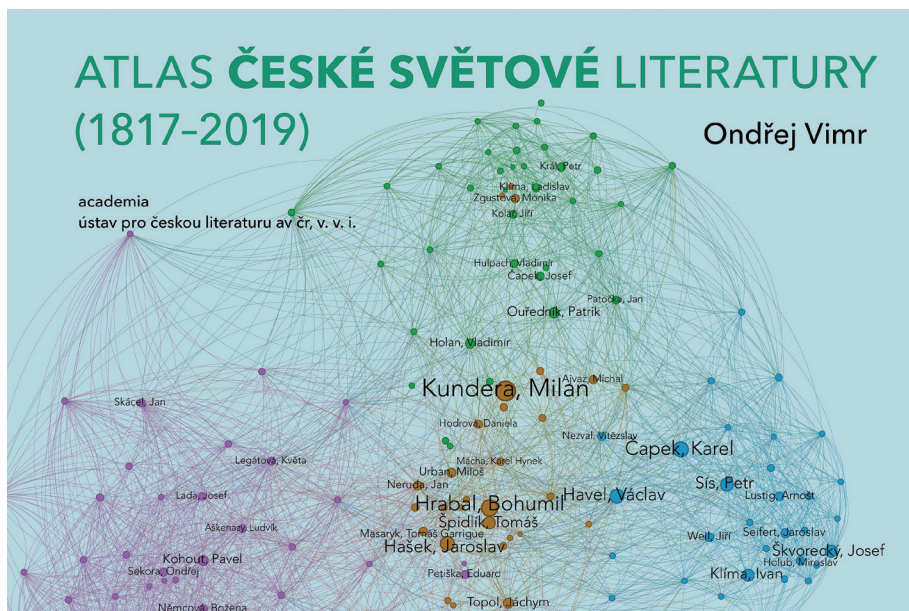
8. Publikační a pedagogické aktivity

Kromě samotné databázové práce se ČLB dlouhodobě věnuje publikační a pedagogické činnosti. Od roku 2017 vydává edici Bibliographica,³⁵ která slouží jako platforma pro publikaci studií o bibliografických metodách, digitalizaci a historii knižní kultury. V rámci této řady vyšlo do roku 2025 šest svazků, které významně přispívají k rozvoji bibliografické teorie v českém prostředí. Z jednotlivých svazků jmenujme alespoň sborník *České oborové bibliografie* (ed. Markéta Řadová Holanová; 2016) či metodiku Vojtěcha Malínka *Oborová analytická bibliografie* (2020). Z nejnovějších svazků pak připomeňme *Článkovou bibliografii časopisu Dialog (1966–1969, 1990–1992)*, zpracovanou Jakubem Flanderkou, a bibliografii samizdatového periodika *Acta Incognitorum*, kterou pod názvem *Krocení nestvůr nevědomosti* připravil roku 2023 výkonný redaktor edice Dominik Melichar.

34 Vojtěch MALÍNEK – Pavla HARTMANOVÁ, *Bibliografické databáze jako pramen pro datovou analýzu. Potenciál a limity České literární bibliografie pro kvantitativní výzkum*, Střed 13, 2021, č. 1, s. 50–81; Vojtěch MALÍNEK, *Možnosti využití bibliografických datasetů jako zdrojů pro kvantitativní výzkum v humanitních vědách: případ České literární bibliografie*, in: Radim Hladík (ed.), *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách*, Praha 2022, s. 19–44.

35 V edici dosud vyšlo: Dominik MELICHAR, *Krocení nestvůr nevědomosti. Societas incognitorum eruditorum a článková bibliografie časopisu Acta incognitorum (1976–1988)*, Praha 2023 (<https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076580763>); Jakub FLANDERKA, *Článková bibliografie časopisu Dialog (1966–1969, 1990–1992)*, Praha 2022 (<https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076580633>); Lukáš HOLEČEK (ed.), *Anketa o knihu roku Lidových novin*, Praha 2021; Vojtěch MALÍNEK, *Oborová analytická bibliografie*, Praha 2020 (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:2679143f-a41f-443d-be8a-34f7be85fc91>); Markéta Ř. HOLANOVÁ (ed.), *České oborové bibliografie*, Praha 2017 (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:276c-9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1>); Stanislava SÝKOROVÁ – Pavel JANÁČEK – Petr ŠÁMAL – Aleš ZACH, *Bibliograf František Knopp*, Praha 2016 (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:864b5573-8184-4fec-a5f8-475a8ea92746>).

Zásadním publikačním výstupem pro aplikaci tzv. bibliographical data science je monografie Ondřeje Vimra *Atlas české světové literatury 1817–2019*,³⁶ jež shrnuje závěry dlouhodobého výzkumu bibliografických dat o české literatuře a její cirkulaci v zahraničním prostředí prostřednictvím metod big data analysis. Vimrova kniha je přitom unikátním pionýrským výstupem i na mezinárodní úrovni, kde pro šíři a komplexnost svého záběru prakticky nenachází srovnatelný ekvivalent.

Obr. č. 6: *Atlas české světové literatury 1817–2019* (zdroj: ČLB)

Kromě toho se pracovníci ČLB podílejí na výuce na filozofických fakultách Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity a Univerzity Palackého v Olomouci. Nabízené semestrální kurzy „Bibliografická dílna“ či „Analýza bibliografických dat“ umožňují studentům prakticky pracovat s reálnými daty a seznamují je s metodami digitální humanistiky. Vedle nich ČLB pravidelně připravuje též řadu prezentačních přednášek pro studenty nejrůznějších stupňů vysokého školního studia z řady domácích, ale i zahraničních – zejména polských – univerzit. Pedagogická činnost tak představuje důležitý kanál přenosu bibliografických znalostí i propagace služeb ČLB a zároveň přirozený způsob, jak zapojovat nové generace badatelů do činnosti infrastruktury.

36 Ondřej VIMR, *Atlas české světové literatury (1817–2019)*, Praha 2025.

Obr. č. 7: Svazky v edici Bibliographica (zdroj: ČLB)

9. Nové projekty a rozvojové perspektivy (2026–2028)

Strategickým cílem ČLB v následujícím období je při zachování stávajícího portfolia a kvality služeb prohloubit integraci do evropských infrastruktur a dále rozšířit datové služby pro výzkumnou komunitu.

Důležitým nástrojem k dosažení tohoto cíle se stane projekt „Open Science II“, podpořený v rámci operačního programu Jan Amos Komenský. Tento projekt koordinuje Univerzita Karlova, účastní se jej celkem jedenáct dalších partnerů a je zaměřen na implementaci platformy EOSC (European Open Science Cloud) – konkrétně oborově specifických repozitářů – do českého výzkumného prostředí. ČLB v projektu zastává roli koordinátora oborového clusteru Humanitní vědy a umění.

Hlavními aktivitami ČLB v rámci projektu budou zejména (a) vybudování repozitáře pro bibliografická data, (b) vytvoření metodiky převodu analogových bibliografií do strukturované digitální podoby a (c) definice metadatového modelu pro literární vědu a literární díla. Současně se plánuje vývoj nástrojů k extrakci strukturovaných dat z biografických slovníků a encyklopedií, které by mohly sloužit jako doplňkový zdroj pro rozšíření databáze České literární osobnosti.

Druhým významným projektem je již zmíněný projekt „ECHOLOT“ (Horizon Europe, 2026–2028), jehož koordinátorem je TIB Hannover. ČLB k jeho řešení přispěje případovou studií zaměřenou na integraci bibliografických dat do prostředí připravovaného European Collaborative Cloud for Cultural Heritage (ECCCH). Na přípravě této případové studie se dále podílejí Národní knihovna České republiky, British Library a Univerzita v Alicante, což zajišťuje silný mezinárodní rozměr.

Věříme zároveň, že ČLB úspěšně projde aktuálním kolem hodnocení českých výzkumných infrastruktur (2025/2026) a obhájí svou pozici na tzv. Ces- tovné mapě. Díky tomu by mohla pokračovat v nastoupené dráze budování komplexní bibliografické datové infrastruktury pro mapování české literatury a literárního života v českých zemích, která je zároveň významně zapojena do mezinárodní vědecké komunikace a patří k důležitým bibliografickým pracovištím i na evropské úrovni.

10. Závěr

Česká literární bibliografie představuje v roce 2025 vyspělou výzkumnou infrastrukturu, která propojuje tradiční bibliografickou práci s principy otevřené vědy a digitálních humanitních věd. Díky kombinaci technologického rozvoje, metodické kultivace a mezinárodní spolupráce se ČLB stala modelovým příkladem moderního pracoviště v oblasti humanitního výzkumu.

Aktuální vývoj situace v oblasti zpracování bibliografických dat ukazuje, že další rozvoj infrastruktury bude spočívat především v prohlubování interoperability, rozšiřování analytických nástrojů a ve zvyšování datové kvality. ČLB tak směřuje k pozici evropského uzlu pro literární výzkum, jehož výstupy mohou významně přispět k pochopení kulturních procesů v mezinárodním měřítku.

Tento text vznikl v rámci projektu „Česká literární bibliografie III“ (LM2023043) podpořeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci jeho aktivit na podporu výzkumných infrastruktur.

LITERATURA

Česká literární bibliografie (ČLB), *Plán správy dat* [verze 2.0], Praha 2025 (https://clb.ucl.cas.cz/wp-content/uploads/2025/05/DMP_CLB_fin_v2_2025-05-14.pdf).

- Jakub FLANDERKA, *Článeková bibliografie časopisu Dialog (1966–1969, 1990–1992)*, Praha 2022, (<https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076580633>).
- Anna GNOT, *Ohlédnutí za působením mezinárodního Konsorcia literárněvědné bohemistiky*, *Bohemica litteraria* 26, 2023, č. 2, s. 111–113 (<https://doi.org/10.5817/BL2023-2-8>).
- Pavla HARTMANOVÁ, *SAM – Statistický a analytický modul České literární bibliografie*, *Čtenář* 75, 2023, č. 2, s. 62–63.
- Markéta Ř. HOLANOVÁ (ed.), *České oborové bibliografie*, Praha 2017 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1>).
- Lukáš HOLEČEK (ed.), *Anketa o knihu roku Lidových novin*, Praha 2021.
- František KNOPP, *Česká literatura v exilu 1948–1989: bibliografie*, Praha 1996.
- Jaromír KUBÍČEK – Václav VANĚK, *Kalendáře v českých zemích 1801–1945*, Brno 2024 (<https://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZK/publikace/kalendare.pdf>).
- Vojtěch MALÍNEK, *Digitalizace lístkové kartotéky Retrospektivní bibliografie české literatury*, *Ikaros* 16, 2012, č. 10 (<https://ikaros.cz/digitalizace-listkove-kartoteky-retrospektivni-bibliografie-ceske-literatury>).
- Vojtěch MALÍNEK, *Možnosti využití bibliografických datasetů jako zdrojů pro kvantitativní výzkum v humanitních vědách: případ České literární bibliografie*, in: Radim Hladík (ed.), *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách*, Praha 2022, s. 19–44.
- Vojtěch MALÍNEK, *Oborová analytická bibliografie*, Praha 2020 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:2679143f-a41f-443d-be8a-34f7be85fc91>).
- Vojtěch MALÍNEK – Pavla HARTMANOVÁ, *Bibliografické databáze jako pramen pro datovou analýzu. Potenciál a limity České literární bibliografie pro kvantitativní výzkum*, *Střed* 13, 2021, č. 1, s. 50–81.
- Vojtěch MALÍNEK – Mikko TOLONEN, *Discussing SSH Open Marketplace Workflows: User Experiences, Editorial Policy and Future Development*, Lisabon 2024 (https://annualevent.dariah.eu/wp-content/uploads/2024/09/10.5281-zenodo.13654378-DARIAH-AE2024_BoA.pdf).
- Vojtěch MALÍNEK – Tomasz UMERLE – Edward GRAY – Ivan HEIBI – Péter KIRÁLY – Christiane KLAES – Przemysław KORYTKOWSKI – David LINDEMANN – Arianna MORETTI – Charlotte PANUŠKOVÁ – Robert PÉTER – Mikko TOLONEN – Aldona TOMCZYNSKA – Ondřej VIMR, *Open Bibliographical Data Workflows and the Multilinguality Challenge*, *Journal of Open Humanities Data* 10, 2024, č. 1, s. 1–14 (<https://doi.org/10.5334/johd.190>).
- Dominik MELICHAR, *Krocení nestvůr nevědomosti. Societas incognitorum eruditorum a článková bibliografie časopisu Acta incognitorum (1976–1988)*, Praha 2023 (<https://doi.org/10.51305/ICL.CZ.9788076580763>).
- Gabriela ROMANOVÁ, *Jaký oříšek představuje samizdat pro bibliografy?*, *Knižnica* 21, 2020, č. 3, s. 31–36 (https://casopiskniznica.snk.sk/fileadmin/user_upload/Rocnik_2020/2020_11_12_06_Mgr_Gabriela_Romanova.pdf).

- Stanislava SÝKOROVÁ – Pavel JANÁČEK – Petr ŠÁMAL – Aleš ZACH (ed.), *Bibliograf František Knopp*, Praha 2016, (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:864b-5573-8184-4fec-a5f8-475a8ea92746>).
- Tomasz UMERLE – Giovanni COLAVIZZA – Elżbieta HERDEN – Rindert JAGERSMA – Péter KIRÁLY – Beata KOPER – Leo LAHTI – David LINDEMANN – Jakub Maciej ŁUBOCKI – Vojtěch MALÍNEK – Alexandra MILANOVA – Róbert PÉTER – Nanette RISSLER-PIPKA – Matteo ROMANELLO – Marcin ROSZKOWSKI – Dorota SIWECKA – Mikko TOLONEN – Ondřej VIMR, *An Analysis of the Current Bibliographical Data Landscape in the Humanities. A Case for the Joint Bibliodata Agendas of Public Stakeholders*, Praha 2022 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.6559857>).
- Tomasz UMERLE – Vojtěch MALÍNEK, *Dokumentace literárního internetu. Poznámky k zařazení internetových zdrojů do oborových literárních bibliografií*, Česká literatura 68, 2020, č. 4, s. 409–437 (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:d1a284db-dbc7-4ab5-bc8e-bb49853628b3>).
- Tomasz UMERLE – Vojtěch MALÍNEK, *Literarybibliography.eu – modelový příklad pro tvorbu mezinárodní oborové bibliografie*, Česká literatura 70, 2022, č. 5, s. 579–595 (<https://doi.org/10.51305/cl.2022.05.03>).
- Ondřej VIMR, *Atlas české světové literatury (1817–2019)*, Praha 2025.
- Ondřej VIMR – Cezary ROSIŃSKI, *Česká literatura ve světě: možnosti mapování ve velkém rozsahu (1820–2020)*, Česká literatura 70, 2022, č. 6, s. 711–734 (<https://doi.org/10.51305/cl.2022.06.03>).

Zdroje České literární bibliografie

- Česká literární bibliografie, <https://clb.ucl.cas.cz/>
- Bibliografická databáze Almanachy, kalendáře a ročenky v českých zemích 1801–1945, <https://alkaro.ucl.cas.cz/>
- Bibliografie českého literárního exilu, <https://exil.ucl.cas.cz/>
- Bibliografie českého literárního internetu, <https://internet.ucl.cas.cz/>
- Bibliografie českého literárního překladu, <https://preklady.ucl.cas.cz/>
- Bibliografie českého literárního samizdatu, <https://sambibl.ucl.cas.cz/>
- Databáze Bohemistické konsorcium, <https://konsbibl.ucl.cas.cz/>
- Databáze České literární osobnosti, <https://clo.ucl.cas.cz/>
- European Literary Bibliography, <https://literarybibliography.eu/>
- Retrospektivní bibliografie české literatury, <https://retrobi.ucl.cas.cz/>
- Česká literární bibliografie. Datové sady, <https://clb.ucl.cas.cz/datove-sady-ke-stazeni/>
- Česká literární bibliografie. Github, <https://github.com/CzechLitBib>

Online zdroje

- Cestovní mapa velkých výzkumných infrastruktur ČR, <https://www.vyzkumne-infrastruktury.cz/cestovni-mapa-velkych-vyzkumnych-infrastruktur-cr/>

DARIAH-ERIC. Bibliographical Data Working Group, <https://www.dariah.eu/activities/working-groups/bibliographical-data-bibliodata/>
Knihovny.cz, <https://www.knihovny.cz/>
Registr Krameriů, <https://registr.digitalniknihovna.cz/>
Scriptum.cz, <https://scriptum.cz/>
Software Vufind, <https://vufind.org/>
Souborný katalog AV ČR, <https://katalog.lib.cas.cz/AV/>
Webarchiv.cz, <https://www.webarchiv.cz/>

RÉSUMÉ

Czech Literary Bibliography 2025: Research Infrastructure in the Age of Digital Humanities

The study offers an extended portrait of the Czech Literary Bibliography (CLB) as a national research infrastructure in the field of literary studies and digital humanities. It outlines the institutional development, technological framework, and integration of open science principles within Czech and European contexts. The paper also focuses on international cooperation, data quality management, and methodological innovations that shape the current and future role of CLB as a digital research infrastructure. The findings reflect the state of the infrastructure as of 2025 and outline the perspectives for its further evolution within the European Research Area.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

bibliografie – bibliografické databáze – otevřená věda – Digital Humanities

bibliography – bibliographical databases – Open Science – Digital Humanities

Bibliografie české lingvistiky v ÚJČ AV ČR. Reflexe po devíti letech

Mgr. Olga Kubešová Pensdorfová

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Úvod

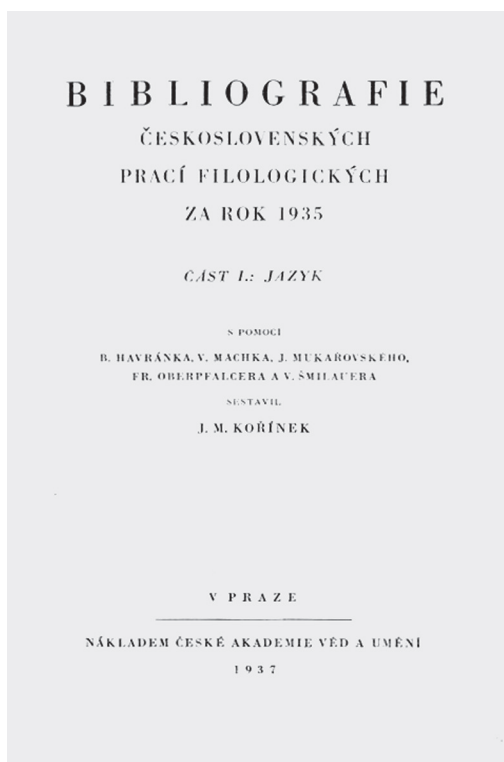
Cílem tohoto článku je navázat na příspěvek o databázi Bibliografie české lingvistiky, zpracovávané v Ústavu pro jazyk český, přednesený roku 2016 během setkání oborových bibliografů v Ústavu pro českou literaturu, zhodnotit její dosavadní vývoj, současné možnosti i perspektivy dalšího směřování, ale také poukázat na její význam v kontextu lingvistického výzkumu, na metodologické a technické aspekty jejího zpracování a potenciál, který nabízí pro výzkumné projekty.

Historie a vývoj Bibliografie české lingvistiky (BČL)

Za počátek systematického zaznamenávání jazykovědné produkce můžeme považovat druhou polovinu 19. století, kdy v roce 1876 vyšel v časopise *Archiv für slavische Philologie* první bibliografický soupis za roky 1870–1876 jako součást více než stostránkového přehledu prací slovanské filologie Vatroslava Jagiće s názvem *Bibliographische Uebersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der slavischen Philologie und Alterthumskunde seit dem Jahre 1870*.

V následujícím období do první poloviny 20. století byly otiskovány další bibliografické přehledy, ať už to byly práce Františka Pasterneka, Josefa Zubatého, Oldřicha Hujera.¹ Po roce 1929, kdy se v Praze uskutečnil 1. mezinárodní

¹ V roce 1892 publikoval F. Pasternek bibliografický přehled slovanské filologie za léta 1876–1891 v časopise *Archiv für slavische Philologie*. V letech 1892–1910 zpracovával Josef Zubatý bibliografické soupisy pro časopis *Indogermanische Forschungen*. Od roku 1908 otiskoval slovanské bibliografické přehledy časopis *Rocznik Slawistyczny*. Od roku 1914 vy-

Obr. č. 1: Titulní list posledního svazku *Bibliografie československých prací filologických za rok 1935, část 1: Jazyk* (zdroj: Archiv oddělení vědeckých informací ÚJČ AV ČR)

sjezd slavistů a v jeho rámci také 1. sjezd slovanských filologů, došlo v reakci na závěry tohoto sjezdu, které mimo jiné ukládaly slovanským lingvistickým periodikům, aby zpracovávala a vydávala bibliografie knižních i časopiseckých lingvistických prací, k významnému posunu při zpracování bibliografií.

Na výzvu 1. mezinárodního sjezdu slavistů k pravidelnému vydávání bibliografií lingvistických prací reagoval Bohuslav Havránek, který za pomoci Václava Machky, Jana Mukařovského a Františka Oberpfalcera a dalších sestavoval bibliografické přehledy, jež vycházely až do konce 30. let. Poslední svazek *Bibliografie československých prací filologických za rok 1935, část 1: Jazyk* obsahoval 799 záznamů a vyšel v roce 1937 péčí autorského kolektivu ve složení Miloslav Kořínek, Bohuslav Havránek, Václav Machek, Jan Mukařovský, František Oberpfalcer a Vladimír Šmilauer.

Po druhé světové válce se bibliografická činnost soustředila do nově vzniklého Ústavu pro jazyk český, kde byl v roce 1949 pověřen jejím vedením Zde-

cházely soupisy J. Zubatého a O. Hujera o slovanských a baltských jazycích v časopise *Indo-germanisches Jahrbuch* – podle J. Papcunové (2008).

něk Tyl (1913–2008), který spolu se svou spolupracovnicí a manželkou Milenou Tylovou (1923–2013) položil základy moderní české lingvistické bibliografie. Metodologicky vycházeli z Havránkových předválečných bibliografií. Záznamy v bibliografických soupisech byly ve většině případů anotované a tematicky řazené do čtyř až pěti oddílů s nejrozsáhlejším oddílem věnujícím se slovanské jazykovědě. Od 70. let začaly být bibliografické ročenky uspořádávány do deseti tematických oddílů a bylo zavedeno speciální desetinné třídění, které se stalo jedním ze základních selekčních jazyků BČL a je využíváno dodnes. Toto desetinné třídění navrhl Zdeněk Tyl a jeho spolupracovnice Marie Nováková na základě desetinného třídění tehdy používaného v nizozemské *Bibliographie linguistique*.

První svazek tištěné bibliografie vydaný Zdeňkem Tylem v Ústavu pro jazyk český *Bibliografie české lingvistiky za léta 1945–1950* vyšel v roce 1955. Další svazky následovaly od roku 1961 buď za jednoleté, nebo dvouleté období až do roku 2013, kdy vyšla poslední tištěná ročenka *Bibliografie české lingvistiky 2001*, kterou sestavily Jana Papcunová, Alena Nejedlá a Eva Hrachová, a obsahovala 3964 položek. Tímto svazkem bylo vydávání tištěných bibliografických ročenek v ÚJČ v podstatě ukončeno a nadále je používána výhradně on-line databáze Bibliografie české lingvistiky.

Zásadní proměna ve zpracování české lingvistické bibliografie nastala v 90. letech 20. století, kdy došlo podobně jako u ostatních oborových a dalších bibliografií k přechodu od zachycení jednotlivých záznamů do lístkových kartoték k jejich elektronickému zpracování. V roce 1994 byla založena databáze Bibliografie české lingvistiky (BČL), která navázala na metodiku tištěných ročenek a začala systematicky zaznamenávat lingvistickou produkci v digitální podobě. Využit byl program Mikro CDS/ISIS, který umožnil strukturovaný popis dat a tvorbu výstupů pro tištěné ročenky i do mezinárodních bibliografií.

Od 90. let byla databáze BČL v Ústavu pro jazyk český dále rozvíjena především péčí Jany Papcunové a jejího bibliografického týmu, doplňována o klíčová slova a anotace, přizpůsobována potřebám uživatelů i požadavkům na výměnu dat. Spolupráce s mezinárodními bibliografiemi (Linguistic Bibliography, Bibliografia Językoznawstwa Slawistycznego, Year's Work in Modern Language Studies atd.) přispěla k internacionalizaci české lingvistické bibliografie.

Systém ISIS byl pro zpracování Bibliografie české lingvistiky využíván do roku 2016 s tím, že digitalizovaná data byla přibližně dvakrát ročně konvertována do systému ALEPH a zpřístupněna on-line na adrese <http://bibliografie.ujc.cas.cz>. Tento postup se s rozvojem databázových systémů ukázal jako nedostačující. Navíc zpracování lingvistické bibliografie v systému ALEPH nevy-

hovořalo potřebám bibliografického oddělení, proto byl hledán vhodnější bibliografický software, který by umožnil okamžité on-line zpřístupnění bibliografické databáze a splňoval požadavky bibliografického oddělení.

Současný stav Bibliografie české lingvistiky a její zpracování

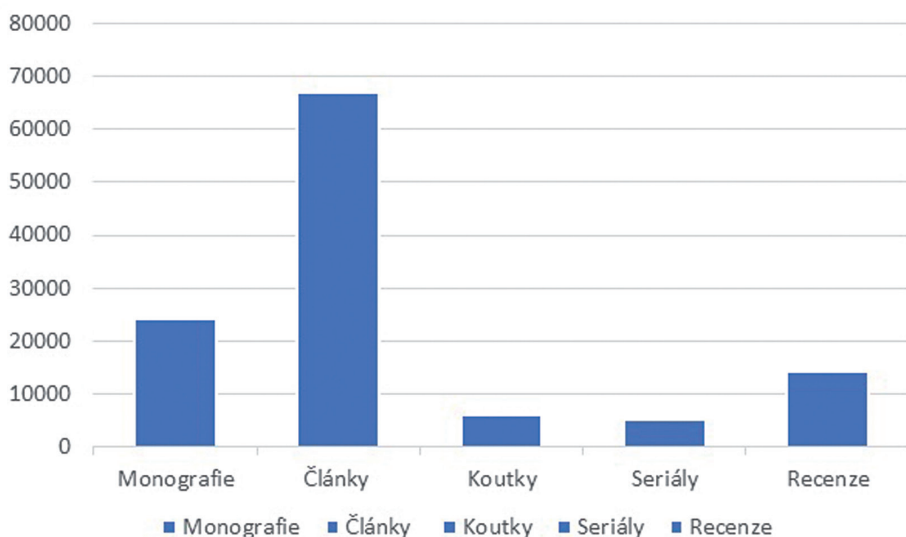
Od roku 2017 je databáze Bibliografie české lingvistiky zpracovávána v knihovním softwaru Verbis s on-line webovým katalogem Portaro dostupným na adrese <http://bibliografie.ujc.cas.cz>, které zajistila a dodnes je spravuje firma KP-SYS (v současné době pod názvem Systemist a.s.). Téhož roku úspěšně proběhla plná konverze dat ze systému ISIS, během které nedošlo k žádné ztrátě dat a byly zachovány selekční jazyky užívané v BČL.

Bibliografické oddělení ÚJČ se pro zpracovávání bibliografie v softwaru Verbis rozhodlo na základě toho, že splňoval všechny následující vstupní požadavky: umožňuje efektivní zpracování a správu záznamů v mezinárodním formátu MARC21, záznamy jsou uživatelům databáze okamžitě zpřístupněny v on-line rozhraní, mohou v nich vyhledávat podle různých hledisek a deskriptorů (autora, názvu, klíčových slov, desetinného – tematického třídění, roku vydání) a vzniklé rešerše si mohou sami exportovat v několika formátech, zachovává selekční jazyky (klíčová slova a desetinné třídění), zpracovatelské i uživatelské prostředí a grafické zpracování jsou příjemné. Tyto tehdejší požadavky se s odstupem let ukázaly jako opodstatněné a funkční.

V současné době obsahuje databáze Bibliografie české lingvistiky přes 116 tisíc záznamů analyticky zpracované české a zahraniční bohemistické lingvistické produkce. Data databáze jsou rozdělena do pěti fondů: monografie, články, seriály, recenze a jazykové koutky.

Excerpční základnu databáze tvoří všechna periodika vydávaná v ÚJČ AV ČR (*Slovo a slovesnost*, *Naše řeč*, *Acta onomastika*, *Korpus – gramatika – axiologie*), další odborné lingvistické časopisy, sborníky a monografie vycházející v Česku i v zahraničí, které jsou napsány českými autory nebo se týkají češtiny. Fond článků obsahuje analytický popis článků v časopisech, ve sbornících, případně popis částí monografií. Fond jazykové koutky zachycuje excerpcce denního tisku. Databáze je doplňována také o záznamy ze zahraničních lingvistických bibliografií.

Roční přírůstek do databáze představuje průměrně přes 4500 záznamů. Počet jmenných autorit přesahuje 35 tisíc záznamů. Autoritní záznamy pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR jsou průběžně doplňovány o odkazy na jejich profily na webových stránkách ÚJČ a jejich perzistentní identifikátory.

Graf č. 1: Struktura databáze Bibliografie české lingvistiky, počet záznamů v jednotlivých fondech, stav k červnu 2025 (zdroj: BČL)

Z hlediska provozu je databáze BČL aktualizována průběžně. Nové záznamy jsou zpracovávány ihned po doručení materiálů určených k excerpci do knihovny ÚJČ, zároveň jsou průběžně sledovány a zpracovávány také digitální zdroje, které splňují kritéria stanovené excerpční základny. Přes maximální snahu o aktuálnost databáze dochází při excerpci ke zpoždění vlivem omezených personálních kapacit a také z důvodu rostoucího objemu excerpovaného materiálu. I přes tyto limity zůstává BČL jedním z nejvýznamnějších informačních zdrojů pro lingvistický výzkum v českém prostředí.

Při zpracování databáze Bibliografie české lingvistiky zachováváme oba dosud užívané selekční jazyky, a to jak původně navržené systematické třídění ze 70. let, které bylo v 90. letech 20. století upraveno a rozšířeno, tak slovník klíčových slov. Systematické třídění obsahuje deset základních tříd a je tvořeno třemi numerickými znaky. Znak označující podtřídu jsou od hlavních znaků (čísla 0–9) odděleny tečkou. V současné době je zřejmé, že toto systematické třídění bude nutné revidovat, doplnit a zpřesnit, protože některé navržené třídy a podtřídy již nepostačují současným potřebám bibliografie – například podtřídu 9.13 *Dějiny lingvistické práce na území České republiky (období novější, po roce 1993)* nebo třídu 9.2 *Současný stav a organizace lingvistické práce* bude třeba dále vymezit vzhledem k vágně vymezenému časovému úseku, který postihuje. Vystává také otázka, zda toto tematické desetinné třídění je pro

Bibliografie prací Kamily Smejkalové za léta 2003-2024

Eva Hrachová, Olga Kubešová, Alena Nejedlá

Bibliography of Kamila Smejkalová's works for the years 2003-2024.

Hrachová, Eva, 1964-Autor
Kubešová Pensdorfová, Olga, 1983-Autor
Nejedlá, Alena, 1954-Autor
2024

Klíčová slova: bibliografie

Desetinné třídění: 9.01 Lingvistické bibliografie vydané v České republice

62 záznamů.

Zdrojový dokument: Naše řeč 107, 2024, č. 2, s. 108-116. Praha, ÚJČ AV ČR 2024.

Citace

Detail

MARC

Hrachová, Eva - Kubešová Pensdorfová, Olga - Nejedlá, Alena
Bibliografie prací Kamily Smejkalové za léta 2003-2024 / Eva Hrachová, Olga Kubešová,
Alena Nejedlá. In: *Naše řeč* 107, 2024, č. 2, s. 108-116. Praha, ÚJČ AV ČR 2024, <https://doi.org/10.58756/n21072409>

« Zpět na vyhledané

« Předchozí

> Následující

Bibliografie - články

Oblíbené

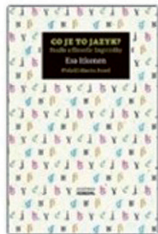
Do oblíbených

Žádné položky

Co je to jazyk?

Studie z filozofie lingvistiky

Esa Itkonen, přel. Martin Beneš

What is Language? A Study in the Philosophy.

Itkonen, Esa Autor
Beneš, Martin, 1983-Překladatel
Praha, Academia 2025
274 s.
ISBN 978-80-200-3599-8

Klíčová slova: filozofie jazyka; pojmy; lingvistika; teorie lingvistické

Desetinné třídění: 0.02 Filozofie jazyka. Logika a jazyk; 0.01 Teorie a metodologie lingvistické práce

Originální pojetí výkladu fungování a existence jazyka (= jazyk jako soubor milionů sdílených, tříúrovňových znalostí existujících v tzv. intersubjektivně myslitelné, má inherentně normativní charakter), otázky konceptualizace, normativity, jazykové správnosti, jazykové změny aj.

Citace

Obsah

Detail

MARC

Itkonen, Esa
Co je to jazyk? : Studie z filozofie lingvistiky / Esa Itkonen, přel. Martin Beneš. Praha,
Academia 2025. 274 s. ISBN 978-80-200-3599-8

« Zpět na vyhledané

« Předchozí

> Následující

Bibliografie - monografie

Dokumenty ke stažení

Zobrazit připojené soubory

Obsah z obalky.knih.cz

Oblíbené

Do oblíbených

Žádné položky

Obr. č. 2 a 3: Ukázka zobrazení záznamů v databázi Bibliografie české lingvistiky

uživatelé bibliografické databáze stěžejní a zda ho při vyhledávání údajů v databázi používají. Pro strukturaci dat v rámci databáze je však toto třídění stále funkční a využitelné.

S klíčovými slovy stanovenými na základě obsahové analýzy dokumentu tak, aby co nejvíce vystihovala věcný obsah dokumentu, pracujeme jako se selekčním jazykem deskriptorového typu se striktně danými pravidly. V roli deskriptorů využíváme jednoslovné nebo víceslovné lexikální jednotky v plurálu, pokud jde o počitatelná substantiva, v případě abstraktních výrazů nebo názvů vědních oborů a lingvistických disciplín je užita singulárová forma. U deskriptorů v podobě víceslovných lexikálních jednotek je dodržován zápis v invertované podobě, a to s ohledem na to, že v databázi BČL byl tento způsob dlouhodobě používán a proměna zápisu do neinvertované podoby by celkově pro fungování databáze nebyla přínosná.

Z uživatelského hlediska se stala velmi přínosnou možnost doplňovat jednotlivé bibliografické záznamy v databázi BČL o hypertextové odkazy, především o odkazy na plné texty dokumentů, pokud jsou veřejně dostupné, případně o obálky a obsahy jednotlivých dokumentů a podobně. Díky tomu je oborová bibliografie BČL nejen nástrojem pro orientaci v české lingvistické literatuře, ale stává se také prostředníkem (on-line platformou) umožňujícím přístup k samotným textům.

BČL jako nástroj výzkumu a její využití

Bibliografie české lingvistiky (BČL) představuje primárně informační základnu pro lingvistický a bohemistický výzkum. Její význam spočívá ve zpřístupnění informací o lingvistické produkci publikované v Česku nebo vyšlé v zahraničí a týkající se češtiny, případně jiného jazyka s tím, že autorem textu musí být Čech. Obsahuje bibliografická metadata, díky kterým jsou výzkumná lingvistická data dohledatelná. BČL se tak stává nepostradatelným nástrojem pro badatele, studenty i pedagogy, kteří potřebují rychle a přesně vyhledat relevantní literaturu k danému tématu.

Propracovaný systém klíčových slov, desetinného třídění a autoritních záznamů umožňuje prostřednictvím databáze BČL vytvářet tematické rešerše, sledovat vývoj konkrétních lingvistických témat, mapovat publikační činnost jednotlivých autorů, případně institucí a bylo by možné například analyzovat také vývoj oborové terminologie.

Databáze BČL má také potenciál pro kvantitativní a statistické analýzy bibliografických dat, které lze využít v metalingvistických studiích, při sledování

jednotlivých výzkumných trendů a podobně. Lze analyzovat například vývoj počtu záznamů v jednotlivých tematických oblastech, frekvenci výskytu klíčových slov, vývoj publikační činnosti konkrétního autora v čase a podobně.

Vzhledem k tomu, že jednotlivé bibliografické záznamy v databázi BČL lze doplnit o hypertextové odkazy, plné texty, případně vizualizace či další informační zdroje, přestává být BČL pouhým souborem odborné literatury, jako tomu pochopitelně bylo v minulosti v případě tištěných bibliografických ročníků, ale stává se dynamickou platformou, umožňující hypertextové a multimediální propojení s dalšími informačními zdroji a nástroji.

V současné době se tak z databáze Bibliografie české lingvistiky stal nejen nástroj evidence výsledků lingvistické práce, ale je to také prostředek umožňující reflexi vědecké činnosti. V této souvislosti V. Malínek (2022) například upozorňuje na to, že bibliografické databáze mohou sloužit k mapování, deskripci a analýze určitého vědeckého pole, tento potenciál v sobě má i Bibliografie české lingvistiky.

Výzvy a budoucnost BČL

Vývoj Bibliografie české lingvistiky v posledních letech ukazuje, že je plně funkční a moderní databází, její každodenní provoz a další fungování je samozřejmě nutné i dále rozvíjet.

Stěžejním bodem je primárně zajištění softwarové infrastruktury s využitím softwaru Verbis a její zpracování externí firmou, které vzhledem k dlouholeté spolupráci funguje bez problémů, a výhledově nebude pravděpodobně docházet k žádné změně. Veškerý technologický vývoj softwaru Verbis zajišťuje firma Systemist, která je schopná databázi BČL personalizovat na základě našich požadavků.

Protože je databáze BČL v Ústavu pro jazyk český v současné době zpracovávána malým týmem bibliografů v rozsahu dvou pracovních úvazků, dochází i s ohledem na nárůst lingvistické produkce ke zpoždění exerpce. Bude proto nutné výhledově posílit personální kapacity bibliografického oddělení. Zároveň také s narůstajícím objemem textů týkajících se lingvistiky uvažujeme o případném redefinování exerpční základny tak, že se primárně budeme zaměřovat především na lingvistické materiály týkající se výhradně češtiny, ostatní materiály by byly zpracovávány výběrově.

Aby byla dodržena standardizace a kvalita dat v databázi BČL, soustředíme se také na pravidelnou průběžnou redakci databáze a kontrolu dat, protože i přes interní pravidla dochází především v oblasti věcného popisu záznamů

(volba klíčových slov, zpracování anotace) k nejednotnostem, způsobeným individualitou zpracovatele bibliografického záznamu. Tyto odchylky mohou bohužel ovlivnit kvalitu vyhledávání v databázi.

Postupně bude také nutné provést revizi desetinného třídění, protože některé třídy, jak jsem již zmiňovala výše v textu, nepostihují aktuální stav oboru. Vychází také otázka, zda je desetinné třídění jakožto selekční jazyk uživateli využíváno. Vzhledem k tomu, že ale slouží pro zřetelnou tematickou segmentaci oboru, není důvod toto základní tematické třídění v současné době přestat používat.

Závěr

Bibliografie české lingvistiky (BČL) představuje jedinečný a dlouhodobě budovaný informační zdroj, který má nezastupitelné místo v rámci české i mezinárodní lingvistické infrastruktury. Její vývoj od tištěných ročenek přes elektronickou databázi až po současnou on-line platformu odráží nejen technologické proměny, ale i proměny samotného oboru lingvistiky a jeho potřeb.

Po devíti letech od poslední systematické reflexe je zřejmé, že BČL se úspěšně etablovala jako nástroj pro evidenci, klasifikaci a zpřístupnění odborné produkce. Zároveň se ukazuje, že její další rozvoj bude vyžadovat průběžné technické inovace, personální posílení, rozšíření funkcionalit, posílení standardizace dat.

V době, kdy je informační prostor zahlcen daty a kdy roste potřeba kvalitních, ověřených a strukturovaných informací, má oborová bibliografie jako Bibliografie české lingvistiky nezastupitelnou roli. Její budoucnost spočívá v rovnováze mezi tradicí a inovací – v respektu k osvědčeným postupům a zároveň v otevřenosti vůči novým technologiím a výzkumným přístupům.

LITERATURA

- Olga KUBEŠOVÁ PENSĐORFOVÁ – Jana PAPCUNOVÁ, *Bibliografie české lingvistiky v digitálním prostředí. Problémy a perspektivy* [rukopis, příspěvek na konferenci Współczesna slawistyka w przestrzeni cyfrowej, Warszawa 2016].
- Olga KUBEŠOVÁ PENSĐORFOVÁ – Jana PAPCUNOVÁ, *Bibliografie české lingvistiky v Ústavu pro jazyk český AV ČR. Historie a současnost*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 22–32.

- Tomáš KUBÍČEK – Eva SVOBODOVÁ (edd.), *Mezníky bibliografie. U příležitosti konání 20. kolokvia českých, moravských a slovenských bibliografů*, Brno 2017.
- Václava HORČÁKOVÁ – Jaromír KUBÍČEK, *Současný stav společenskovední bibliografie v českých zemích*, Český časopis historický 117, 2019, č. 3, s. 666–694.
- Vojtěch MALÍNEK, *Možnosti využití bibliografických datasetů jako zdrojů pro kvantitativní výzkum v humanitních vědách. Příklad České literární bibliografie*, in: Radim Hladík (ed.), *Digitální obrat v českých humanitních a sociálních vědách*, Praha 2022, s. 19–44.
- Jana PAPCUNOVÁ, *Bibliografie české lingvistiky včera a dnes* [rukopis, příspěvek na XIV. mezinárodním kongresu slavistů, Ochrid 2008].
- Jana PAPCUNOVÁ, *Databáze iSybislav a Bibliografie české lingvistiky v dalším období spolupráce* [rukopis, příspěvek na konferenci Nowoczesne systemy slawistycznej informacji bibliograficznej – dziś i jutro, Warszawa 2013].
- Zdeněk TYL, *B. Havránek a česká lingvistická bibliografie*, Slavica Pragensia 34, 1990, s. 227–232.
- Milena TYLOVÁ, *České a slovenské jazykovědné bibliografie 1876–1967. Materiály*, Praha 1968.

RÉSUMÉ

Bibliography of Czech Linguistics at the Czech Language Institute, Czech Academy of Sciences. Reflection After Nine Years

This article presents the specialized bibliographical database *Bibliography of Czech Linguistics* (BCL). It briefly reviews the development of Czech linguistic bibliographies from their beginnings in the nineteenth century and notes the prominent figures involved in this work. Today, the *Bibliography of Czech Linguistics* serves not only as a record of linguistic scholarship but can also be used as a tool for linguistic research. It enables quantitative analyses and links to full texts, giving it the potential to become a dynamic research platform.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Bibliografie české lingvistiky – Ústav pro jazyk český – bibliografické databáze – lingvistika – čeština

Bibliography of Czech Linguistics – Czech Language Institute – bibliographical databases – linguistics – Czech language

Knihovědná bibliografie a její místo na portálu Knihověda.cz

Mgr. Vojtěch Šícha, Mgr. Vendula Vráblíková

Knihovna AV ČR, v. v. i.

Knihovědné oddělení Knihovny Akademie věd České republiky (KNAV) vytváří a spravuje několik bibliografických a obrazových databází. Hlavním úkolem Knihovědného oddělení je především správa Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT).¹ S BCBT úzce souvisí další ze spravovaných databází, a tou je oborová, Knihovědná bibliografie. O její historii a současném stavu pojednává tento příspěvek a navazuje tak na zprávu o Knihovědné bibliografii Andrey Jelínkové připravenou pro bibliografický seminář v roce 2016.

Oborová bibliografie knihovnědy

Knihovědná bibliografie je oborová bibliografie moderní literatury k dějinám knižní kultury. Knihověda je multioborovou disciplínou, proto Knihovědná bibliografie obsahuje literaturu z oblastí historie, literární vědy, dějin umění, jazykovědy, archivnictví i ochrany fondu. Knihovědnou bibliografii tvoří monografie a články, jejichž hlavním tématem jsou staré a vzácné tisky – knihy vytištěné do roku 1800. Knihovědná literatura tedy zahrnuje taková témata jako jsou dějiny knihoven, činnosti tiskařů, tiskáren a nakladatelů, ediční praxe, knižní obchod, dějiny komunikace, provenience dokumentů, knižní ilustrace, knižní vazba, problematika katalogizace starých tisků, nálezové zprávy a podobně. Bibliografie obsahuje literaturu přesahující vymezené období a tematiku. Zahrnuje například literaturu z oblasti kodikologie, což mimo jiné souvisí s dějinami historického fondu KNAV, jehož součástí je také řada ruko-

1 K BCBT viz <https://kvo.lib.cas.cz/bibliografie-cizojazycných-bohemikalních-tisků-do-roku-1800-bcbt/> (2. 9. 2025).

pisů. Časově se nedrží striktně konce 18. století, ale přelévá se až do 19. století. Evidované práce jsou buď autorsky české, bez ohledu na územní vymezení tématu, nebo to jsou práce zahraničních badatelů pojednávající o dějinách české knihy, knihtisku a knihoven. Zaměření Knihovědné bibliografie má tedy převážně bohemikální charakter.

I když Knihovědná bibliografie v porovnání s jinými oborovými databázemi stojí spíše na pomyslném chvostu co do velikosti, nabízí badatelům v oblasti starší knižní kultury významný zdroj informací, neboť většina evidovaných záznamů obsahuje detailní předmětový popis. Taktéž je výjimečná retrospektivní excerpcí odborných periodik včetně těch předválečných jako jsou *Vitrinka*, *Bibliofil*, *Slovanská knihověda*, *Ročenka československých knihtiskařů* anebo *Knihař*. Běžně lze narazit i na záznamy článků z periodik 19. století. Například ty z *Časopisu Musea království Českého*. Další výhodou záznamů v databázi Knihovědné bibliografie je jejich propojení se záznamy zdrojových dokumentů v katalogu KNAV a odkazy na digitální kopie plných textů.

Současná excerptce

Základna informačních zdrojů se za poslední dekádu příliš neproměnila. K dosavadním stálícím přibyl pouze časopis *Bohemica litteraria*. Současnou excerptční základnu tvoří české časopisy a sborníky literárněvědného, historického, uměnovědného a lingvistického zaměření. Soustavně jsou excerptována periodika *Acta Musei nationalis Pragae - Historia litterarum*, *Acta Comeniana*, *Bibliotheca Strahoviensis*, *Bohemica litteraria*, *Cornova*, *Česká literatura*, *Český časopis historický*, *Český lid*, *Dějiny a současnost*, *Duha*, *Folia Historica Bohemica*, *Historie – Otázky – Problémy*, *Ikaros*, *Judaica Bohemiae*, *Knihovna*, *Knihovna plus*, *Kulturní revue Olomouckého kraje*, *Knihy a dějiny*, *Listy filologické*, *Pagina historiae*, *Studia Comeniana et historica*, *Studia historica Brunensia*, *Studia Rudolphina* a *Umění*. V případě dalších periodik probíhá excerptce jen namátkově, na základě upozornění autorů. Knihovědné studie jsou vybírány z českých ročenek a sborníků vycházejících s různou pravidelností. Patří mezi ně především *Bibliotheca Antiqua* – sborník z odborné konference pořádané každoročně Vědeckou knihovnou v Olomouci, *Opera romanica* – sborník konference pořádané Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích, *Sborník archivních prací*, *Slánské rozhovory*, *Documenta Pragensia* – sborník z konferencí pořádaných Archivem hl. města Prahy a další. Dále jsou do zpracování zahrnuty monografie a kolektivní monografie, jubilejní sborníky či výstavní katalogy, jejichž tématem jsou dějiny české knižní kultury. Vzhledem k bohe-

mikální povaze Knihovědné bibliografie je ze zahraničních periodik a ročenek systematicky excerpováno pouze několik periodik sousedních států a to – *Gutenberg Jahrbuch*, *Mitteilungen der Gessellschaft für Buchforschung in Österreich*, *Studia Bibliographica Posonensia* – ročenka Univerzitní knihovny v Bratislavě, *Knihá* – sborník z konference pořádané Slovenskou národní knihovnou v Martině a *Roczniki biblioteczne* – ročenka Univerzitní knihovny ve Vratislavi.

K dnešnímu datu bibliografie eviduje celkem 6551 záznamů knihovědné literatury od roku 1625 do současnosti. Z toho 5342 záznamů je analytických.² Vzhledem k převaze analytik by se tedy dalo hovořit spíše o článkové bibliografii.

Knihovědná bibliografie od svého vzniku do roku 2014

Knihovědná bibliografie stejně jako Bibliografie cizojazyčných tisků měla ve svých počátcích lístkovou formu. Knihovědná bibliografie ale na rozdíl od BCBT, která se začala budovat již od poloviny 50. let minulého století, vznikla jako samostatná bibliografie až na konci 60. let. V kartotéce oborové bibliografie se nacházely záznamy periodik a monografií vhodných k recepci předpokládaných citací cizojazyčných bohemik a také záznamy oborové literatury z příruční knihovny Knihovědného oddělení KNAV, která se postupně budovala.

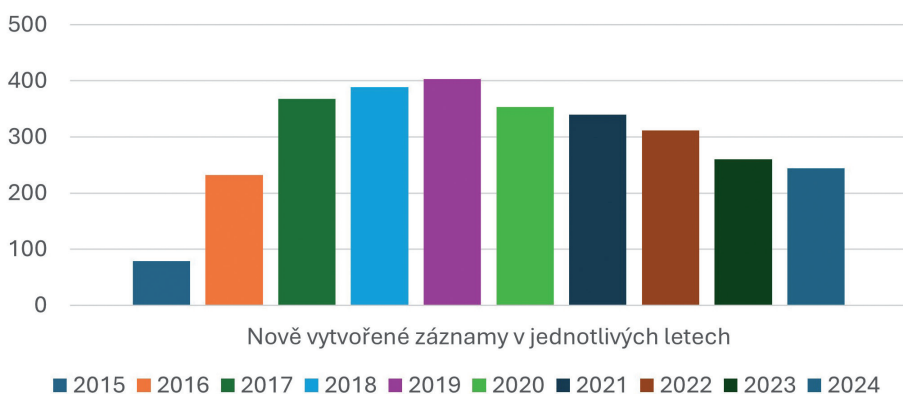
V 90. letech se pro Bibliografii cizojazyčných bohemik a pro záznamy historického fondu knihovny začal využívat systém ISIS. Byla v něm také vytvořena databáze moderní knihovědné literatury. Původním účelem této databáze bylo také vyhledávání v příruční knihovně a v lokační kartotéce pracovních kopií článků. V roce 2014 bylo po předchozí úvaze o užitečnosti databáze Knihovědné bibliografie rozhodnuto o jejím osamostatnění konverzí do systému Aleph. Vznikla tak samostatná báze s názvem Literatura k dějinám knižní kultury v balíku databází a katalogů knihoven Akademie věd.³ Tímto krokem se cesty Knihovědné bibliografie a BCBT co do zpřístupnění rozešly. BCBT byla nejprve konvertována do systému Clavius a teprve v nedávné době začalo Knihovědné oddělení využívat knihovní systém Verbis. Fond KNAV, historický fond, který je v péči Knihovědného oddělení a Knihovědná bibliografie se zpracovávají v Alephu.

² Uvedené hodnoty jsou platné ke dni 29. 8. 2025.

³ Andrea JELÍNKOVÁ, *Knihovědná bibliografie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie*. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 126–134.

Knihovědná bibliografie od roku 2015 dodnes

V poslední dekádě Knihovědná bibliografie sice pomalu, ale jistě narostla.⁴ V Knihovědném oddělení, které bibliografii spravuje, došlo za tu dobu k několika personálním změnám. To mělo mimo jiné vliv na rychlost růstu bibliografie. Další hybnou silou křivky grafu zpracovaných záznamů je účast oddělení na projektu Knihověda.cz a potřeba využití dat z databáze Knihovědné bibliografie. Nicméně Knihovědná bibliografie je stále tou drobnou a skromnou sestrou BCBT. Práce na ní je pouze okrajová a zabírá dvěma pracovním oddělení velmi malou část jejich úvazku.

Obr. č. 1: Přírůstek nových záznamů Knihovědné bibliografie v letech 2015–2024

V roce 2016 byly pro další úspěšný rozvoj Knihovědné bibliografie stanoveny dlouhodobé úkoly.⁵ Do popředí se dostala excerpce dvou zásadních informačních zdrojů – *Encyklopedie knihy* a časopisu *Knihy a dějiny*. Hlavním úkolem se stalo doplňování záznamů dle soupisu literatury v publikaci *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* od Petra Voita.⁶ Encyklopedie dnes patří k základům české knihovědné literatury. Obsahuje téměř dva a půl tisíce hesel a také obsáhlý soupis

4 Na konci roku 2016 databáze obsahovala celkem 3670 záznamů. Viz A. JELÍNKOVÁ, *Knihovědná bibliografie*, s. 126–134.

5 Tamtéž.

6 Viz <https://encyklopedieknihy.cz/> Online. Excerpována byla tištěná verze viz Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Papír, písmo a písmolijectví - knihtisk a jiné grafické techniky - tiskaři, nakladatelé, knihkupci - ilustrátoři a kartografové - literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy - knižní vazba, knižní obchod*, Praha 2006.

odborné literatury. Z tohoto soupisu jsme excerpovali literaturu, která ještě nebyla součástí databáze Knihovědné bibliografie. Tento úkol můžeme letos považovat za dokončený.

Stejně tak byla dokončena exerce časopisu *Knihy a dějiny*.⁷ Všechny články od počátku vydávání časopisu jsou součástí Knihovědné bibliografie. *Knihy a dějiny* jsou odborným recenzovaným periodikem, které každoročně vydává KNAV už od roku 1994. Časopis je tematicky zaměřený na dějiny české knižní kultury do poloviny 19. století. Vedle studií zde najdeme recenze a zprávy o domácí i zahraniční knihovědné literatuře. Informuje také o oborových konferencích a výstavách. Pro časopis je sestavován výběr knihovědných studií z časopisů, monografií, sborníků a elektronických zdrojů. Tato nejnovější knihovědná literatura je doplňována do Knihovědné bibliografie spolu se studii, které vychází v časopise samotném.

V budoucnu je v plánu jak systematické doplňování nových, aktuálních záznamů, tak retrospektivní doplňování databáze analytiky nejvýznamnějších českých odborných periodik, jako jsou například *Sborník Národního muzea* nebo *Miscellanea Oddělení starých tisků a rukopisů Národní knihovny ČR*. Vše v souladu s dlouhodobou koncepcí stanovenou v roce 2016. Velmi přínosné pro další budování bibliografie jsou i personální bibliografie nejvýznamnějších českých vědců zabývajících se knihovědou. V poslední době byla zpracována například personální bibliografie Vladislava Dokoupila.⁸

Portál Knihověda.cz

V letech 2016–2020 byl v rámci programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity (NAKI II) realizován projekt Knihověda.cz: Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800.⁹ Cílem spolupráce Knihovny AV ČR, Národní knihovny ČR a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, bylo vybudování nové infrastruktury pro výzkum české knižní kultury do roku 1800.¹⁰ Její jádro tvoří Databáze bibliografických

7 Viz <https://asjournals.lib.cas.cz/knihyadejiny/o-casopisu> (10. 1. 2026).

8 Vladislav DOKOUPIL – Jindra PAVELKOVÁ, *Vladislav Dokoupil: zpracování moravských klášterních knihoven. Katalog k výstavě z cyklu Moravské zemské knihovny Oči Brna*, Brno 2018.

9 <https://starfos.tacr.cz/projekty/DG16P02H015?query=6scqaad2i6xq> (10. 1. 2026).

10 Andrea JELÍNKOVÁ – Vojtěch ŠÍCHA, *KNIHOVĚDA.CZ - Co nabízí nový portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800 a jaké jsou možnosti jeho využití?*, in: Stanislava Knapčoková (ed.), *Kniha 2021. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore*, Martin 2021, s. 303–309.

zdrojů, ve které jsou integrovány tři hlavní a dvě pomocné databáze. Jedná se o dvě větve české národní retrospektivní bibliografie prvotisků a starých tisků (Knihopis českých a slovenských tisků a výše zmiňovaná databáze BCBT), Databázi bohemikálních rukopisů, jejíž součástí je také Bibliografie kodikologické literatury, a databázi Knihovědné bibliografie.

Obr. č. 2: Jednotné vyhledávací rozhraní v bibliografických databázích Portálu Knihověda.cz

Pro jednotné vyhledávací rozhraní byl zvolen discovery systém VuFind, který umožňuje jednoduché i kombinované rešerše, včetně možnosti fasetové navigace. Integrace hlavních databází proběhla na základě nových společných selekčních údajů (zejména jmenných autorit a věcných a žárových hesel), průnik s věcným popisem v podpůrných bibliografických databázích moderní oborové literatury je však s ohledem na množství revidovaných záznamů a specifické hesláře cíleně vytvořené pro soubor starší rukopisné a tiskové produkce v rámci projektu jen částečný. Z hlediska Knihovědné bibliografie se však jednalo o zásadní posun hned ze tří důvodů.

V prvé řadě, stejně jako v případě dalších zapojených databázových zdrojů, prošla databáze poměrně dlouhým obdobím intenzivního doplňování záznamů, což odráží výše uvedený graf, a zároveň alespoň částečnou revizí starších záznamů a cíleným čištěním dat. Druhým významným posunem je zapojení Knihovědné bibliografie do jednotného vyhledávacího prostředí s bibliografickými databázemi, k jejichž tvorbě byla primárně využívána, což podstatně zvyšuje uživatelský komfort badatelů v oblasti starší české knižní kultury. Třetím je pak výrazný krok s ohledem na vlastní dostupnost databáze, která byla do té doby eufemisticky řečeno ukrytá zrakům uživatelů ve spleti webových stránek KNAV mezi řadou dalších nepřímo souvisejících databázových zdrojů

či ztracená v hlavním katalogu KNAV. Přesto, že všechny tyto vazby mají své opodstatnění a mohou z uživatelského hlediska dodat uspokojivé odpovědi, umístění databáze Knihovědné bibliografie v rámci základní oborové infrastruktury má jistě větší přínos. V neposlední řadě se zde opět po letech, byť jen virtuálně, setkává s BCBT, která stála u jejího zrodu.

Závěr

Knihovědná bibliografie představuje specializovaný informační zdroj, který má pro badatele v oblasti dějin knižní kultury podstatný význam. Díky pečlivé excerpci odborných periodik, sborníků a monografií nabízí solidní přehled literatury s bohemikálním zaměřením a umožňuje systematické sledování vývoje české knihovny a přidružených oborů.

V poslední dekádě došlo z hlediska zpracování a zpřístupnění Knihovědné bibliografie k výraznému pokroku. Nejen že se podařilo navýšit počty evidovaných bibliografických záznamů téměř dvojnásobně, ale především došlo k významnému posunu s ohledem na dostupnost databáze a její zapojení do kontextu souvisejících bibliografických zdrojů zaměřených na podporu knihovědného výzkumu, potažmo studium dějin starší české knižní kultury.

Knihovědná bibliografie je nyní přístupná v rámci sdružených bibliografických databází na portálu Knihověda.cz. Samostatně pak z webových stránek Knihovědného oddělení KNAV, kde se nachází mezi dalšími databázovými zdroji a projektovými výstupy tohoto oddělení (Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800, Švédská knižní kořist, databáze e-ilustrace.cz a Ovidiovy proměny). Dále je zapojena do portálu Knihovny.cz, je součástí vyhledávání hlavního katalogu Knihovny AV ČR a stále je přístupná také v rámci společného vyhledávání v databázích a katalozích knihoven Akademie věd skrze webové rozhraní OPAC Aleph jako báze Literatura k dějinám knižní kultury.

Zatímco úroveň zpřístupnění je v současné podobě uspokojivá, z hlediska excerptce stojí před zpracovateli řada dalších úkolů. V prvé řadě je třeba pokračovat ve zpracování v souladu s dlouhodobou koncepcí nastavenou již v roce 2016 a zároveň pružně reagovat na přírůstky současné odborné literární produkce. To vše s ohledem na kapacitní možnosti Knihovědného oddělení KNAV, které je jejím jediným tvůrcem i správcem.

LITERATURA

- Anežka BAŽUROVÁ, *Práce s historickými knižními fondy a bibliografická činnost v základní knihovně – ústředí vědeckých informací ČSAV*, in: *Z knihovnické praxe*, 1991, s. 11–15.
- Andrea JELÍNKOVÁ – Vojtěch ŠÍCHA, *KNIHOVĚDA.CZ - Co nabízí nový portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800 a jaké jsou možnosti jeho využití?*, in: Stanislava Knapčoková (ed.), *Kniha 2021. Zborník o problémech a dejinách knižnej kultúry. Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore*, Martin 2021, s. 303–309.
- Andrea JELÍNKOVÁ, *Knihovědná bibliografie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 126–134.
- KNIHOVNA AKADEMIE VĚD ČR, *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT)*. Online. Knihovědné oddělení Knihovny AV ČR. 2025. Dostupné z: <https://kvo.lib.cas.cz/bibliografie-cizojazycnych-bohemikalnich-tisku-do-roku-1800-bcbt/>. (2. 9. 2025).

RÉSUMÉ

Book History Bibliography and Its Place on the Knihověda.cz Portal

The *Book History Bibliography* is a specialized bibliography of modern literature on the history of the book and book culture. It is created and maintained by the Book History Department at the Library of the Czech Academy of Sciences. It contains records of monographs and articles in history, literary studies, art history, linguistics, archival science, and collection care. Work on the bibliography began in the late 1960s. In the 1990s it was converted into electronic form, and since 2014 it has been accessible online. It currently contains more than 6,500 bibliographical records. Progress on the bibliography has accelerated significantly through its integration into a multi-year project called *Knihověda.cz: Portal for the History of Book Culture up to 1800*. In addition to increasing the overall number of processed records, involvement in the project has greatly improved the accessibility of the *Book Culture Bibliography* through its integration into a unified search interface together with other bibliographical resources on the history of early Czech book culture.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Knihovědná bibliografie – Knihověda.cz – Knihovna Akademie věd ČR – bibliografické databáze

Book History Bibliography – Knihověda.cz – Library of the Czech Academy of Sciences – bibliographical databases

Bibliografie dějin Českých zemí

Mgr. Věra Hanelová, Ph.D.

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Úvod

Příspěvek navazuje na referát prezentovaný na semináři České oborové bibliografie v roce 2016 a publikovaný ve stejnojmenném sborníku.¹ Jeho cílem je přinést informace o vývoji databáze Bibliografie dějin Českých zemí v posledních 9 letech a nastínit možnosti jejího dalšího vývoje.²

Česká historická bibliografie

Na rok 2025 připadlo výročí 120 let od vydání prvního svazku *Bibliografie české historie*, které ukazuje na dlouhotrvající tradici vydávání české historické bibliografie.³ Současná databáze *Bibliografie dějin Českých zemí* je pokračováním projektu oborové (historické) bibliografie, trvajícího již od roku 1905.⁴ Moderními metodami navazuje na předcházející činnosti a patří k základním informačním zdrojům pro historické vědy a příbuzné obory.

Bibliografie dějin Českých zemí (dále BDČZ) je kontinuální program vytváření, zpracování a vyhodnocování komplexní bibliografické databáze bohemikální literatury. Cílem je dosáhnout co nejkomplexnějšího přehledu vědecké a odborné práce (knihy, studie a články, recenze a zprávy o literatuře) vydané k českým dějinám doma i v zahraničí.

1 Václava HORČÁKOVÁ, *Bibliografie dějin Českých zemí*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie*. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 47–57 (https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1_49).

2 Příspěvek zazněl na konferenci České oborové bibliografie v éře digitálního věku, která se konala dne 11. 6. 2025 v Historickém ústavu v Praze na Proseku.

3 *Bibliografie české historie za rok 1904*, Praha 1905.

4 První *Bibliografie české historie* vyšla jako příloha Českého časopisu historického v roce 1905. U jejího zrodu stál významný český historik a redaktor Českého časopisu historického Josef Pekař (1870–1937).

120 let BDČZ
BIBLIOGRAFIE DĚJIN ČESKÝCH ZEMÍ

Jste také na: [Facebook] [Twitter] [YouTube]

Domů Vyhledávání Konto uživatele Obíbené Rejstříky Kontakt Kolekce Média Přihlásit se

BDČZ poskytuje na webu veřejný bezplatný přístup do databází, které v současnosti obsahují více než 500 000 záznamů odborné literatury od r. 1990, výběrově od r. 1945.

Záznamy s označením zobrazují plný text.

Více informací o dějinách a současnosti Bibliografie dějin Českých zemí ke stažení

Historická bibliografie od r. 1990 (výběrově od r. 1945)

Historická bibliografie od r. 1990 (výběrově od r. 1945)

Databáze Historické bibliografie zachycuje odbornou a vědeckou literaturu oborů historie a příbuzných vědních oborů (archeologie, etnologie, právní věda, literární věda, památková péče, historická geografie a kartografie, historická onomastika a toponomastika, historická demografie atd.) od roku 1990 (výběrově od roku 1945).

Další informace

Český časopis historický 1895-2012

Český časopis historický 1895-2012

Databáze rejstříků Českého časopisu historického zachycuje obsah jednotlivých ročníků tohoto významného vědeckého časopisu od jeho vzniku v roce 1895 do roku 2012 (celkem 110 ročníků).

Excerptované dokumenty

Excerptované dokumenty

Databáze excerptovaných dokumentů poskytuje přehled o všech časopisech, sbornících a monografiích, jejichž části (studie, články, kapitoly) byly rozeepsány do databáze BDČZ. Zároveň poskytuje přehled o webových stránkách domácích a zahraničních periodik a jejich obsahu.

Sledovat uživatele @biblihu

Projekt BDČZ – Bibliografie dějin Českých zemí

Kontinuální program vytváření, zpracování a vyhodnocování komplexní bibliografické databáze bohemikální literatury. Je pokračováním projektu oborové (historické) bibliografie nepřetržitě trvajícího v Českých zemích již od roku 1905.

Jak citovat BDČZ

Prošleme badatele, aby při hlášení výstupů do RIV, které byly doraženy za použití BDČZ, uváděli infrastrukturu LINDAT/CLARIAH-CZ (LM2023062), do které BDČZ náleží.

Doporučujeme

Bibliografie české a slovenské historiografie Souborný katalog

Vstup do katalogu

Aktuality

České oborové bibliografie v éře digitálního věku

Dne 11. 6. 2025 se v Historickém ústavu AV ČR, v.v.i. v Praze konala odborná konference České oborové bibliografie v éře digitálního věku. Konference byla uspořádána při příležitosti 120. výročí vydání prvního svazku Bibliografie české historie a jejím cílem bylo prezentovat současný stav vybraných oborových bibliografií a jejich využití v digitálním věku. Dále byla prezentována problematika umělé inteligence, souborná databáze článků ANL a digitální knihovny ve vztahu k současným oborovým bibliografiím.

Program konference

Obr. č. 1: Hlavní stránka databáze BDČZ (zdroj: HÚ AV ČR)

BDČZ poskytuje veřejný přístup do databází (Historická bibliografie a Databáze rejstříků Českého časopisu historického z let 1895–2012), které v současnosti obsahují více než 500 000 záznamů o literatuře od roku 1990, výběrově i starší.⁵ Všechna data jsou volně dostupná bez nutnosti registrace. Webové rozhraní je přístupné v české, anglické a německé verzi.

Databáze je vytvářena v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i., v Praze na Proseku. Od 1. 10. 2022 nastala v Historickém ústavu reorganizace a došlo ke

⁵ <https://biblio.hiu.cas.cz/> (9. 11. 2025).

změně struktury. Dříve samostatné Oddělení historické bibliografie⁶ bylo začleněno do nově vzniklého Oddělení biobibliografických studií a knihovny. V sekci historické bibliografie v současnosti pracují dva bibliografové (1,5 pracovního úvazku).⁷ Do databáze jsou excerpována česká a zahraniční periodika (cca 360 titulů)⁸ a publikace, které docházejí do knihovny Historického ústavu. Online periodika jsou zpracovávána zatím jen výběrově.⁹

Data jsou zpracovávána v knihovním softwaru Verbis a prezentována webovým katalogem Portaro firmy KP-SYS.¹⁰ Datová struktura odpovídá specifikaci mezinárodního formátu MARC21 a samotné zpracování dat se řídí standardem RDA (Resource Description and Access).

Vyhledávání v databázi je možné pomocí jednořádkového, rozšířeného nebo expertního vyhledávání. Databáze využívá širokou nabídku rejstříků (geografický, biografický, chronologický a klíčová slova). K nejpoužívanějším patří rejstřík *Jména osob*, který zobrazuje biografické informace o dané osobě. Sekce historické bibliografie kooperuje s Národní knihovnou na tvorbě a doplňování jmenných autorit, proto zde uživatel nalezne totožné informace u jmen osob jako v databázi jmenných autorit Národní knihovny.¹¹ BDČZ rovněž vytváří vlastní jmenné autority, které však neposílá do Národní knihovny. Některá jména osob jsou v rejstříku nově doplněna o fotografie, standartní identifikátory (ISNI,¹² ORCID),¹³ odkazy na Wikipedii nebo databázi Biografického slovníku českých zemí.¹⁴ Geografický rejstřík obsahuje lokality, ke kterým se záznamy v databázi vztahují. Jedná se o lokality, jež se nacházejí nejen v České republice, ale i v zahraničí. Součástí systému jsou rovněž specifické historické a geografické topografické jednotky – například tvrze, hrady, zámky, kláštery, zaniklá sídla, pomístní názvy, archeologické lokality či územní celky (oblasti, okresy) – které lze využít jako vyhledávací kritéria.

Protože se čeští historici a badatelé věnují i územím mimo hranice českých zemí je v rámci rejstříků nabídka *Dějiny států*. Ta zobrazí státy formou vlajček, po jejich rozkliknutí se objeví záznamy k danému státu či historickému státnímu útvaru. Státy jsou rozděleny podle kontinentů na Evropu, Asii, Afri-

6 Samostatné Oddělení historické bibliografie vzniklo v roce 2013.

7 Stav k 1. 9. 2025 (Mgr. Věra Hanelová, Ph.D., PhDr. Kristina Rexová).

8 Jedná se zhruba o 225 českých a 140 zahraničních periodik.

9 Např. Historická demografie, HOP. Historie – otázky – problémy, e-Monumentica.

10 Dnes Systemist a. s. Více na <https://verbis.io/cs> (11. 9. 2025).

11 Více na <https://authority.nkp.cz/> (9. 11. 2025).

12 *Mezinárodní standardní identifikátor jména* = International Standard Name Identifier.

13 Open Researcher and Contributor Identifier. Jedná se o trvalý identifikátor osob.

14 https://biography.hiu.cas.cz/wiki/Hlavn%C3%ad_strana (11. 9. 2025).

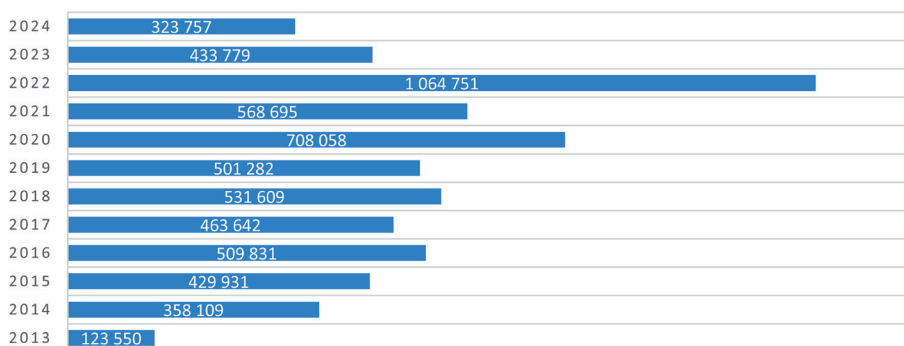
ku, Severní a Střední Ameriku, Jižní Ameriku, Austrálii a Oceánii či na historické státní útvary jako byla například habsburská monarchie nebo Jugoslávie.

Sekce historické bibliografie se snaží o kontakt s uživateli, především o vzájemnou spolupráci, kdy sami uživatelé upozorňují na chyby nebo mají zájem na doplnění své publikační činnosti do databáze. V záložce *Média* jsou k dispozici publikace a videa týkající se databáze BDČZ a plné texty bibliografických ročenek z let 1904–1989. Bibliografové se také pravidelně účastní různých školení, konferencí a workshopů, především k problematice bibliografie, knihovnictví nebo open science.

Následující tabulka ukazuje počet ročních přístupů do databáze od roku 2013, kdy došlo k přechodu na nový systém. Znatelný nárůst je především v roce 2022, v době epidemie koronaviru a opatření s ním souvisejících.

DATABÁZE BDČZ V LETECH 2013–2024

■ Počet vstupů do databáze

Graf č. 1: Počet přístupů do databáze Bibliografie dějin Českých zemí v letech 2013–2024 (zdroj: HÚ AV ČR)

Bibliografický záznam

Databáze BDČZ se snaží pomocí webové prezentace svých záznamů držet krok s novými trendy a potřebami uživatelů a ukázat jim, že i bibliografický záznam může nabídnout mnohé užitečné a zajímavé informace.¹⁵

15 Věra HANELOVÁ, *Vizualizace záznamů v Bibliografii dějin Českých zemí. Od tištěných ročenek po moderní databázi*, in: Zdeňka Mikulecká (ed.), XXIV. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů: 16.–18. 10. 2022, Hradec Králové 2023, s. 77–81.

Každý bibliografický záznam obsahuje název, autora, zdrojový dokument, klíčová slova, systematiku, žánr, konspekt, poznámku k resumé. Případně je doplněn o geografický, chronologický či biografický údaj. U knih a periodik je zachyceno ISBN, ISSN, nakladatelský údaj, popř. obálka. Do databáze jsou analyticky rozepisována periodika, kolektivní monografie, jubilejní a konferenční sborníky. Periodika mají pro každý rok samostatný záznam. Každý záznam má svůj permanentní odkaz.

Klíčovým prvkem databáze jsou recenze, které jsou připojovány přímo ke knihám, periodikům nebo článkům, o kterých přinášejí užitečně a hodnotící informace. Periodika, sborníky nebo kolektivní monografie jsou podrobně ro-

Jan Kryštof Müller

barokní kartograf

Semotanová, Eva,

Praha : Academia : Historický ústav, 2023
ISBN 978-80-020-3417-5; 978-80-7286-408-9
Cajtham, Jiří, 1980-
Močíšková, Jitka, 1996-
Údaje o vydání: Vydání první

279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile

Klíčová slova: kartografie historická; kartografové
Systematika: Habsburská monarchie; světové dějiny 1648-1789; vědy o neživé přírodě, přírodní prostředí, astronomie; české země 1620-1740; historická kartografie, atlasy, staré mapy
Biografický údaj: Müller, Johann Christoph, 1673-1721

Resumé anglicky s. 226-239.
Johann Christoph Müller, a Baroque cartographer.
Poznámka: Chronologický přehled
Žánr a forma: monografie kolektivní

Recenze: Foučková, Vanda Archivní časopis (2024), Roč. 74, Č. 3, s. 311-314
Recenze: Fojtý, Jakub Paginae historiae. Sborník Národního archivu (2024), Sv. 32, Č. 2, s. 399-404
Recenze: Chrástina, Peter, Studia Historica Nitraiensia (2024), Roč. 28, Č. 1, s. 282-283

« Zpět na vyhledané

« Předchozí

» Následující

Bibliografie - monografie

Dokumenty ke stažení

Zobrazit připojené soubory

Obsah z obalových stránek

Obilbžené

Do obilbžených

Žádné položky

Citace

Rozpis částí / Recenzovaný dokument / AEC

Obsah

Detail

MARC

Předmluva
Eva Semotanová, Jiří Cajtham, Jitka Močíšková
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 9-10

Životní běh Jana Kryštofa Müllera
Eva Semotanová, Jiří Marhelek
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 11-19

Jan Kryštof Müller ve službách habsburské monarchie
Jiří Horák
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 20-40

Jan Kryštof Müller, osobní a vědecký prostor
Eva Semotanová
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 41-60

Rukopisné mapy Jana Kryštofa Müllera z území Čech
Václav Čada
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 61-82

Techniky tisku starých map a tiskové desky díla Jana Kryštofa Müllera
Josef Chrást, Zdeněk Stachov
Jan Kryštof Müller : barokní kartograf / Praha : Academia : Historický ústav, 2023 279 stran : ilustrace (převážně barevné), mapy, portréty, faksimile s. 83-101

Obr. č. 2: Ukázka bibliografického záznamu (zdroj: HÚ AV ČR)

zepisovány na jednotlivé články, které uživatel vidí v přehledném rozpisu. Dalším specifikem je provázání dílů na pokračování. Pokud má kniha více dílů nebo se jedná o článek na pokračování, odpadá tak pro čtenáře dlouhé a složité hledání dalších částí. U každého záznamu je rovněž možnost nahlásit opravu, stačí jen vyplnit kolonku, co je třeba opravit, a jednoduše odeslat. Bibliografické záznamy jsou obohacovány o odkazy na plné texty volně dostupné v domácích a zahraničních digitálních knihovnách.¹⁶ Postupně se však začínají přidávat také odkazy na záznamy dostupné v režimu děl nedostupných na trhu (DNNT).¹⁷ Protože záznamy v databázi slouží především jako přehled literatury, je pod každým záznamem tlačítko *Vyhledat jinde*, kde se přímým odkazem uživatel dostane do souborných katalogů prostřednictvím domácích i zahraničních katalogů knihoven nebo portálů (např. Souborný katalog ČR, knihovny.cz, Souborný katalog ústavů AV ČR atd.), čímž získá informace, kde a jak může požadovanou literaturu najít. Sekce historické bibliografie neposílá záznamy do databáze českých článků (ANL).¹⁸ Záznamy z databáze BDČZ jsou sklizeny do databáze knihovny.cz.

Projekty a spolupráce

BDČZ je součástí Digitální výzkumné infrastruktury pro jazykové technologie, umění a humanitní vědy (LINDAT/CLARIAH-CZ, LM2023062, 2023–2026).¹⁹ Tato výzkumná infrastruktura si klade za cíl zpřístupnit digitalizované zdroje z jedenácti předních národních kulturních, paměťových či vzdělávacích institucí zahrnujících obory jazykovědy, historie, archeologie, historické bibliografie, filosofie, vědy o kultuře, historie umění, filmové kultury, vizuálních umění, muzikologie, historie hudby, etnologie a folklóru. V roce 2022 se BDČZ plně zapojila do projektu knihovny.cz, který poskytuje jednotný přístup ke službám českých a moravských knihoven. BDČZ se podílí na kooperaci tvorby jmenných autorit s Oddělením národních jmenných autorit Národní knihovny a je členem Sdružení knihoven ČR – Sekce pro bibliografii.²⁰

¹⁶ Jedná se cca o 62 000 odkazů. (11. 9. 2025).

¹⁷ Více o projektu na <https://dnnt.cz/uvod/o-projektu/> (11. 9. 2025).

¹⁸ Více o ANL na https://cs.wikipedia.org/wiki/Datab%C3%A1ze_ANL (11. 9. 2025).

¹⁹ Více o projektu na <https://lindat.cz/cs> (9. 11. 2025).

²⁰ Více na <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-bibliografii/> (9. 11. 2025).

Souborný katalog

Sekce historické bibliografie spravuje *Souborný katalog Bibliografie české a slovenské historiografie*,²¹ který umožňuje vyhledávání v *Databázi dějin všedního dne*,²² *Akademické encyklopedii českých dějin*²³ a databázích spolupracujících institucí Historického ústav SAV – *Bibliografii dějin Slovenska* – a Národního archivu – *Bibliografii českého archivnictví*.²⁴ Databáze jsou veřejně dostupné v souladu se zásadami otevřeného přístupu (Open Access).

Bibliografie české a slovenské historiografie

Souborný katalog zřizuje a spravuje databáze Bibliografie dějin Českých zemí, Bibliografie dějin Slovenska, Bibliografie českého archivnictví, Akademická encyklopedie českých dějin a Databáze dějin všedního dne a umožňuje jejich společné prohledávání. Katalog vznikl jako výstup projektu velkých infrastruktur pro VaVAl „Bibliografie dějin Českých zemí“ č. LM 2011018, poskytnutého Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Bibliografie dějin Českých zemí BDČZ BIBLIOGRAFIE DĚJIN ČESKÝCH ZEMÍ Kontinuální program vytváření, zpracování a vyhodnocování kompletní bibliografické databáze bohemštině literatury. Je pokračováním projektu oborové (historické) bibliografie nepřetržitě trvajících v Českých zemích již od roku 1905. Hledaním metodami navazuje na tyto činnosti a patří k základním informačním zdrojům pro historické vědy a příbuzné obory (archeologie, etnologie, právní věda, literární věda, společenskou vědu).	Bibliografie dějin Slovenska Bibliografická databáze Historického ústavu Slovenské akademie věd poskytuje na webu veřejný bezplatný přístup do databáze, která v současnosti obsahuje více než 80 000 záznamů z cca od roku 1953. Databáze Bibliografie od roku 1990 je bibliografií slovenské historiografie, publikací vydaných od roku 1990 do současnosti. Kromě historických prací obsahuje výběrově i práce z příbuzných vědních oborů	Bibliografie českého archivnictví Národní archiv Bibliografie českého archivnictví zpracovává českou vědeckou a odbornou knižní produkci v oblasti archivnictví a všechna důležitá archivní, historická a vlastivědná periodika Čech, Moravy a Slezska. Navazuje na projekt zpracování tiskem vydaných soupisů archivní literatury (vydáno v letech 1959, 1970 a 1990). Databáze je zaměřena na následující	Akademická encyklopedie českých dějin AEČD AKADEMICKÁ ENCYKLOPEDIJE ČESKÝCH DĚJIN Akademická encyklopedie českých dějin je rozsáhlé encyklopedické dílo (předpokládá 15 svazků), její v širším podobě předkládá aktuální vědecké poznatky o dějinách Českých zemí, společnosti v nich žijící a o historii evropských i celosvětových kontaktů tohoto teritoria a obyvatelstva od počátků doby dějinné do přelomu 20. a 21. století. Zaměřuje se na území, obyvatelstvo, společnost, hospodářství, právní a administrativní poměry, politiku, mezinárodní vztahy, vojevství,	Databáze dějin všedního dne DDVD DATABÁZE DĚJIN VŠEDNÍHO DNE Databáze dějin všedního dne je jedním z výstupů dlouhodobého mezinárodního vědeckovzjemného projektu, na kterém se podílí Institut für Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Universität Wien, Ústav dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Historický ústav Akademie věd České republiky. Jedním z cílů tohoto projektu je vytvoření dokumentační sbírky starých pamětí, rodinných kronik, deníků a jiných
--	--	---	--	---

Obr. č. 3: Hlavní stránka Souborný katalog (zdroj: HÚ AV ČR)

21 <https://hucentral.kpsys.cz> (9. 11. 2025).

22 <https://ddvd.kpsys.cz> (9. 11. 2025).

23 <https://aecd.hiu.cas.cz> (9. 11. 2025).

24 <https://nacrc.kpsys.cz> (9. 11. 2025).

Budoucnost

Do budoucna je ambice navázat na dosavadní systematickou bibliografickou práci a dále ji rozvíjet v souladu s novými potřebami vědecké komunity. Zvláštní pozornost by měla být věnována problematice online publikací, včetně elektronických periodik, jejichž počet v posledních letech výrazně narůstá. V této souvislosti je nutné stanovit jasná kritéria pro jejich výběr a zpracování. Dále je vhodné pokračovat v doplňování bibliografických záznamů odkazy na plné texty. Součástí plánovaných kroků je také sloučení fondů obsahujících záznamy do roku 1938 a záznamů vztahujících se k období druhé světové války do hlavních fondů bibliografie. V oblasti citační praxe je třeba usilovat o sjednocení formy citací tak, aby lépe odpovídaly platným citačním normám. Zároveň je žádoucí zlepšit možnosti exportu dat, zejména ve formátu RIS,²⁵ který je širou měrou využíván pro přenos bibliografických informací. Do budoucna je nezbytné zajistit bibliografii nejen finanční a technickou podporu, ale i personální posílení.

Závěr

Česká historická bibliografie patří již více než sto let k základním informačním zdrojům české historické vědy. Byla a je používána historiky, studenty i laickou veřejností při hledání literatury k českým dějinám, událostem, osobnostem, místům v národním i regionálním kontextu. Slouží k sestavování výběrových, tematických nebo personálních bibliografií.²⁶

Databáze BDČZ se neustále přizpůsobuje novým trendům a potřebám uživatelů, nabízí možnosti podrobnějšího vyhledávání, kladení složitějších vyhledávacích dotazů a přístup k datům v kteroukoliv dobu, a to odkudkoliv. I díky tomu BDČZ dokazuje, že má své nezastupitelné místo v oboru historických věd a obtoží i v éře digitálního věku.

Studie vznikla jako výstup projektu Bibliografie dějin Českých zemí
(výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ LM2023062)

25 RIS (Research Information System) je formát souboru tagu pro výměnu bibliografických dat mezi citačními programy. Více na <https://docs.fileformat.com/cs/misc/ris/> (11. 9. 2025).

26 Václava HORČÁKOVÁ – Jaromír KUBÍČEK, *Současný stav společenskovědní bibliografie v českých zemích*, in: Český časopis historický 117, 2019, č. 3, s. 666–694.

LITERATURA

- Věra HANELOVÁ, *Vizualizace záznamů v Bibliografii dějin Českých zemí. Od tištěných ročenek po moderní databázi*, in: Zdeňka Mikulecká (ed.), XXIV. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů: 16.–18. 10. 2022, Hradec Králové 2023, s. 77–81.
- Václava HORČÁKOVÁ, *Bibliografie dějin Českých zemí*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 47–57.
- Václava HORČÁKOVÁ – Jaromír KUBÍČEK, *Současný stav společenskovední bibliografie v českých zemích*, Český časopis historický 117, 2019, č. 3, s. 666–694.
- Kristina REXOVÁ – Věra HANELOVÁ, *Bibliografie dějin Českých zemí*, Praha 2018.

Online zdroje

- Akademická encyklopedie českých dějin, <https://aecd.hiu.cas.cz>
- Bibliografie české a slovenské historiografie, <https://hucentral.kpsys.cz>
- Bibliografii českého archivnictví, <https://nacr.kpsys.cz>
- Biografického slovníku českých zemí, https://biography.hiu.cas.cz/wiki/Hlavn%C3%AD_strana
- Databáze Bibliografie dějin Českých zemí, <https://biblio.hiu.cas.cz>
- Databáze dějin všedního dne, <https://ddvd.kpsys.cz>
- Digitální výzkumná infrastruktura pro jazykové technologie, umění a humanitní vědy, <https://lindat.cz/cs>
- Knihovny.cz, <https://www.knihovny.cz>
- Národní autority ČR, <https://authority.nkp.cz>
- Sdružení knihoven ČR – Sekce pro bibliografii, <https://sdruk.cz/odborne-sekce/sekce-pro-bibliografii>
- Souborný katalog AV ČR, <https://katalog.lib.cas.cz/AV/>
- Souborný katalog ČR, https://aleph.nkp.cz/F/YVDTT4PIYNH2TILA3RQEHMN-84VQIXAEH1D5K877N52EB3CVCHP-37218?func=file&file_name=find-b&local_base=SKC

RÉSUMÉ

Bibliography of the History of the Czech Lands

This contribution describes the development and current state of the database *Bibliography of the History of the Czech Lands* and its role in the digital age. The primary task of the database is to continue building an online resource for Czech historical biblio-

graphy, both current and retrospective. Over the past nine years, the bibliographical department of the Institute of History has undergone numerous changes, overcome many difficulties, and achieved significant results, while above all confirming its place within the field of historical scholarship. Its transformation in the digital age is still ongoing. The aim is to keep pace with developments and respond to the needs of users so that it continues to inform both domestic and international audiences about the results of historical research on Czech history, just as it has done for more than a century.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Bibliografie dějin Českých zemí – bibliografické databáze – česká historická bibliografie – bibliografický záznam

Bibliography of the History of the Czech Lands – bibliographical databases – Czech historical bibliography – bibliographical record

Muzikologická bibliografická databáze

Mgr. Markéta Kratochvílová, Ph.D.

Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.

Muzikologická bibliografická databáze je projekt realizovaný Muzikologickou knihovnou Ústavu dějin umění Akademie věd ČR. Tato elektronická databáze od roku 2013 shromažďuje českou odbornou literaturu o hudbě a výběrově zahraniční literaturu, která se vztahuje k české muzikologii nebo české hudbě. Počáteční fáze projektu byla představena již v roce 2016 na interdisciplinárním setkání oborových bibliografů, referát byl následně publikován ve sborníku z této akce.¹ Předkládaný text na tento příspěvek navazuje, rekapituluje vývoj projektu v uplynulé dekádě a přibližuje současnou podobu databáze.

Historie a institucionální zázemí

Muzikologická knihovna Ústavu dějin umění AV ČR² vznikla v roce 2019 jako pokračovatelka knihovny Kabinetu hudební historie Etnologického ústavu, předtím knihovny Ústavu pro hudební vědu Akademie věd.³ V různých institucionálních uspořádáních, ale nepřetržitě, funguje knihovna i obor muzikologie na Akademii věd od 60. let 20. století. Stejně dlouhou tradici zde má bibliografická činnost – od počátku se tu evidovala tuzemská oborová produkce ve spolupráci s mezinárodním bibliografickým projektem RILM (Réper-

-
- 1 Jana VOZKOVÁ, *Muzikologická bibliografická databáze*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 80–85; TÁŽ, *Muzikologická bibliografická databáze*, in: Karel Piorecký (ed.), *Ostrov spolehlivého poznání*, Praha 2016, s. 131–132.
 - 2 Muzikologická knihovna Ústavu dějin umění AV ČR sídlí na Puškinově náměstí v Praze 6. Disponuje stylovou studovnou s křídlem Petrof, kromě odborných knihovnických služeb tak poskytuje prostor pro muzikologické přednášky, konference i komorní koncerty.
 - 3 Jarmila PROCHÁZKOVÁ, *Ústav pro hudební vědu Akademie věd*, in: *Český hudební slovník osob a institucí* [online], https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=7804 (31. 8. 2025).

toire International de la Littérature Musicale), který celosvětově dokumentuje literaturu o hudbě.⁴ Od 70. let pak pracoviště sestavuje výroční knižní i článkové bibliografie, které dodnes vycházejí tiskem v časopise *Hudební věda*, ústředním oborovém periodiku, jež rovněž vydává Akademie věd.⁵ Velkou předností těchto tištěných přehledů je snaha o úplnost, včetně širokého záběru do příbuzných vědních disciplín i do produkce regionálního významu.

Na tuto zkušenost pracoviště s oborovou bibliografií a zároveň na několik let praxe s elektronickou katalogizací fondu navazoval v roce 2013 projekt Muzikologické bibliografické databáze. Základem nové databáze se staly právě výše zmíněné výroční soupisy publikované každoročně v časopise *Hudební věda*. Jejich konverzi do elektronické databáze umožnily prostředky ze společného programu akademických ústavů *Digital humanities*, ze širšího projektu *Strategie AV21*. Díky tomu se v prvních letech projektu podařilo přenést do databáze tisíce stěžejních položek české muzikologické, knižní i článkové, produkce.

Vedle retrokonverze tištěných bibliografií probíhalo analytické zpracování odborných muzikologických periodik a sborníků, katalogizace s dokumentem v ruce. Od roku 2015 je naše knihovna zapojena do kooperativního projektu českých knihoven, zaměřeného na doplňování záznamů databáze českých článků ANL a podpořeného z programu Ministerstva kultury VISK 9. V rámci tohoto projektu byly kompletně zakatalogizovány nejprve všechny ročníky časopisu *Hudební věda* a poté většina oborových časopisů a periodických sborníků.⁶ Kromě toho, že nám projekt VISK 9 umožňuje systematicky evidovat aktuální muzikologickou produkci, díky zapojení do ANL jsme také získali laskavou metodickou podporu ze strany koordinátora projektu z Národní knihovny.

4 Jiří KOZINA, *RILM v České republice. K problematice hudební bibliografie*, Národní knihovna – knihovnická revue 9, 1998, č. 3, s. 147–148; Pavel KORDÍK, *RILM v České republice 2007/2008*, *Hudební věda* 46, 2009, č. 1, s. 217–218; TÝŽ, *RILM v České republice 2009–2010*, *Hudební věda* 48, 2011, č. 1, s. 128.

5 Lukáš M. VYTLAČIL, *Bibliografické soupisy českých muzikologických prací v časopise Hudební věda v letech 1964 až 2016*, *Práce z dějin Akademie věd* 9, 2017, č. 2, s. 41–62.

6 V současnosti pro ANL v rámci VISK 9 excerpujeme následující periodika: *Aura musica*, *Czech Music Quarterly*, *Dokumentace*, *konzervace a restaurování hudebních nástrojů*, *Hudební věda*, *Musicalia*, *Musicologica Brunensia*, *Musicologica Olomucensia*, *Muzikologické fórum*, *Opus musicum*, *Od folkloru k world music*, *Paedagogia musica*, *Živá hudba*.

Technické řešení

Databáze je provozována v systému ALEPH, který naše knihovna využívá i pro katalogizaci knihovního fondu a který má zajištěn stabilní technický servis od zastřešujícího pracoviště, Knihovny AV ČR. Katalogizace probíhá podle mezinárodně používaných pravidel – od počátku projektu podle AACR, od roku 2016 pak podle standardu RDA. Věcný popis je realizován v českém i anglickém jazyce s využitím národní databáze autorit. U analytických záznamů je připojena anotace, dříve vytvářená bibliografem, v současnosti většinou přebíráme autorské resumé. Pokud je k dispozici elektronická verze textu, připojuje se odkaz na plný text. V případě záznamů vzniklých v rámci retrokonverze starších tištěných soupisů jsou výsledkem záznamy jmenné, podle možností doplněné o geografické, osobní a formální autority, a v každém případě o podrobnou citaci konvertovaného soupisu.

V současné době databázi spravuje jeden zaměstnanec, přičemž vytváření bibliografie není jeho jedinou pracovní náplní, péče o databázi odpovídá přibližně polovičnímu úvazku. Každoročně do databáze přibývá kolem 500 položek nové oborové produkce a další stovky záznamů prostřednictvím retrokonverze. Část záznamů (v posledních letech 400–500) vytvářejí externisté díky podpoře VISK 9. Dnes databáze obsahuje přes 26 000 záznamů.

Muzikologická bibliografická databáze je volně přístupná prostřednictvím webových stránek Ústavu dějin umění: www.udu.cas.cz/cz/knihovny/muzikologicka-bibliografie.

Obsah databáze a její využití

Databáze se specializuje na českou muzikologickou literaturu. Systematicky shromažďuje tuzemskou odbornou produkci, ale i práce českých hudebních vědců vydané v zahraničí a publikace s bohemikální tematikou. Pokrývá období od počátků oboru na přelomu 19. a 20. století až do současnosti a zahrnuje jak knižní (monografie, sborníky a speciální muzikologické vědecké publikace jako kritické notové edice nebo tematické katalogy), tak článkovou produkci, která tvoří největší část obsahu databáze. Základem článkové bibliografie jsou specializované české muzikologické časopisy a sborníky (*Hudební věda*, *Hudební výchova*, *Musicalia*, *Musicologica Brunensia*, *Musicologica Olomucensia*, *Muzikologické fórum*, *Opus musicum*, a řada dalších).

Výběrově excerpujeme i některá širěji zaměřená periodika nebo periodika příbuzných oborů jako je obecná historie, kunsthistorie a další uměnovědy,

sociologie, psychologie, pedagogika, estetika, filozofie, etnologie; a to české i zahraniční. Také v případě popularizačních článků a publicistiky shromažďujeme texty, které jsou z hlediska muzikologie relevantní. Je zřejmé, že tento záběr vyžaduje od správce bibliografie aktivní průzkum.

Vedle průběžného doplňování aktuální knižní a článkové produkce probíhá systematické doplňování starších titulů. Jak bylo zmíněno v historickém nástinu, jedním z prvních cílů projektu byla retrokonverze výročních tištěných bibliografií. Následovaly konverze dalších soupisů, jako jsou bibliografie předních českých muzikologů, které rovněž vycházely v *Hudební vědě*, a bibliografie některých badatelských projektů akademického muzikologického pracoviště.

Konverzí tištěných bibliografií významnějších českých muzikologů se do databáze dostalo množství položek jejich hudebně kritické činnosti. Ty se teď stávají základem nové tematické oblasti, kterou plánujeme v databázi systematicky rozvíjet, a tou jsou koncertní kritiky a příbuzné formy hudební publicistiky (recenze, referáty, programy), s perspektivou propojení s databází českého koncertního života první poloviny 20. století, připravovanou v muzikologickém oddělení Ústavu dějin umění.

Jednou z předností databáze je její specializovanost – na jednom místě soustřeďuje informace o české muzikologické literatuře. Zároveň je však integrovaná do širší sítě databází a informačních zdrojů: 1) je součástí souborného katalogu Knihovny Akademie věd, kde se stává prohledávatelnou napříč vědními obory zastoupenými v Akademii věd, 2) výběr článků české proveniencce je sdílen v souborné databázi českých článků ANL, 3) celá databáze je dostupná také prostřednictvím portálu knihovny.cz. Tato víceúrovňová integrace zajišťuje, že databáze není jen izolovanou, úzce specializovanou pomůckou, ale aktivně se podílí na národním systému informací. Zároveň to usnadňuje vyhledatelnost muzikologických prací v mezioborovém kontextu.

Závěr

Muzikologická bibliografická databáze v posledních deseti letech překonala institucionální změny, personální předání i zánik některých podpůrných programů a dokázala se přitom stabilně rozrůstat. Její budoucnost bude záviset zejména na dostupných finančních zdrojích, ale cíle jsou zřejmé: pokračovat v evidenci nové oborové produkce a dále rozvíjet retrospektivní část v souladu s aktuálními tématy muzikologického výzkumu na pracovišti.

LITERATURA

- Pavel KORDÍK, *RILM v České republice 2009–2010*, Hudební věda 48, 2011, č. 1, s. 128.
- Pavel KORDÍK, *RILM v České republice 2007/2008*, Hudební věda 46, 2009, č. 1, s. 217–218.
- Jiří KOZINA, *RILM v České republice. K problematice hudební bibliografie*, Národní knihovna – knihovnická revue 9, 1998, č. 3, s. 147–148.
- Jarmila PROCHÁZKOVÁ, *Ústav pro hudební vědu Akademie věd*, in: Český hudební slovník osob a institucí [online], https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=7804 (31. 8. 2025).
- Jana VOZKOVÁ, *Muzikologická bibliografická databáze*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 80–85.
- Jana VOZKOVÁ, *Muzikologická bibliografická databáze*, Hudební věda 54, 2017, č. 1, s. 110–112.
- Jana VOZKOVÁ, *Muzikologická bibliografická databáze*, in: Karel Piorecký (ed.), *Ostrov spolehlivého poznání*, Praha 2016, s. 131–132.
- Lukáš M. VYTLAČIL, *Bibliografické soupisy českých muzikologických prací v časopise Hudební věda v letech 1964 až 2016*, *Práce z dějin Akademie věd* 9, 2017, č. 2, s. 41–62.

Online zdroje

- Muzikologická bibliografie – Ústav dějin umění Akademie věd ČR, www.udu.cas.cz/cz/knihovny/muzikologicka-bibliografie
- České oborové bibliografie přístupné na internetu – NKP, <https://wwwnew.nkp.cz/sluzby/bb>
- Hudební věda – Digitální knihovna Akademie věd ČR – Digitální knihovna Kramerius, <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:5284d5b3-4b45-11e1-a71b-005056a60003>
- Muzikologická bibliografická databáze – Digital Humanities, <https://digitalhumanities.cz/db/muzikolog-bibliog-dtb/>

RÉSUMÉ

Musicological Bibliographical Database

The Musicological Library of the Institute of Art History, Czech Academy of Sciences, compiles and maintains an electronic database of Czech musicological literature. It includes works published in the Czech Republic and abroad by Czech authors, as well as foreign scholars who work in the Czech Republic or whose publications concern

Czech music. Each year, this represents more than 500 items of current specialized output, which are identified and processed for inclusion both in the electronic database and in the annual bibliographical lists that have been published in print for sixty years in the journal *Hudební věda* [Musicology]. In addition to current publications, an important source for the electronic database is the ongoing retroconversion of thematic and personal bibliographies from the field; several hundred additional records are added annually in this way. Cataloguing is carried out in the Aleph system according to RDA rules and uses linked authority data from the National Library of the Czech Republic. The database has been developed since 2013 and currently contains more than 26,000 records. It is freely accessible via the website of the Institute of Art History: <https://www.udu.cas.cz/cz/knihovny/muzikologicka-bibliografie>. Through shared records with the ANL database and the portal knihovny.cz, it also has an interdisciplinary reach.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Muzikologická bibliografická databáze – Muzikologická knihovna Ústavu dějin umění AV ČR – časopis *Hudební věda* – analytická bibliografie

Musicological Bibliographical Database – Musicological Library of the Institute of Art History, Czech Academy of Sciences – *Hudební věda* / Musicology – analytical bibliography

Česká divadelní bibliografie

Mgr. Roman Vašek
Národní institut pro kulturu

První seriózní návrhy na zřízení divadelního ústavu, který by se věnoval dokumentaci divadla, budoval oborovou knihovnu a sloužil i jako vzdělávací centrum, se objevily krátce po skončení druhé světové války.¹ Na konkrétní kroky k založení takové organizace bylo potřeba počkat ještě další dekádu, kdy byl vypracován návrh na zřízení divadelního institutu s jasně deklarovanými činnostmi, kde vedle sběratelských, dokumentačních, knihovních, výstavních či propagačních byla zmíněna soustavná práce bibliografická.² Po mnoha peripetiích došlo k založení Divadelního ústavu v roce 1959, a to s výrazným přispěním jeho dlouholeté ředitelky Evy Soukupové.³

Budování bibliografického fondu Divadelního ústavu spadá do poloviny 20. století. V roce 1948 bylo založeno družstvo Československé divadelní a literární jednatelství (později DILIA), které nahradilo předchozí soukromé agentury. Dokumentací bylo pověřeno III. oddělení, které mimo jiné spravovalo fond divadelních textů. Z iniciativy Aktivu historiků českého divadla zde proběhla rozsáhlá excerpce divadelních statí z českých divadelních a literárních časopisů.⁴ Od roku 1953 měla být článková divadelní bibliografie součástí Bibliografického katalogu ČSR – Články v českých časopisech, avšak od tohoto záměru bylo posléze upuštěno.

Od vzniku Divadelního ústavu (DÚ) patřila knihovna s připojenou bibliografií k základním systematicky budovaným fondům. Ideou bibliografické kartotéky bylo zachycovat všechny články o divadle publikované ve vybraných novinách a časopisech vycházejících na našem území od roku 1851. Do začátku devadesátých let se fond divadelní článkové bibliografie rozrostl na zhruba 395 000 lístků a dalších cca 15 000 lístků ve zvláštním katalogu k pražskému

1 Jaroslav NEČAS, „O státní divadelní ústav“, Svobodné noviny, 21. 7. 1945.

2 Ch [Bronislav CHOMA], *K návrhu divadelního ústavu*, Divadlo 7, leden 1956, č. 1, s. 82.

3 *Divadelní ústav 1959–2009*, Praha 2009, s. 14–23.

4 FČ. [František ČERNÝ?], *Pro praxi a výzkum*, Divadlo 8, březen 1957, č. 3, s. 265–266.

Obr. č. 1: Manhartský palác v Celetné ulici – tradiční sídlo opustí Divadelní ústav pravděpodobně v roce 2027 (zdroj: archiv NIK)

Prozatímnímu a Národnímu divadlu.⁵ V roce 1990 bylo od budování lístkových kartoték upuštěno, fond, respektive čtyři jeho složky, byl zakonzervován a v roce 1994 se započalo s automatizovaným zpracováním článkové bibliografie do programu ISIS, který byl upraven podle potřeb DÚ.⁶

Vznik samostatného bibliografického oddělení

K zásadnímu zlomu došlo v roce 1996, kdy bylo založeno samostatné bibliografické oddělení DÚ a katalogizace začala probíhat v systému KP-sys. Nově založenému oddělení, vedeném Miroslavou Příkrylovou, byly vyčleněny 4 úvazky pro bibliografy. Významně se rozšířila excerpční základna, mimo jiné o kulturně zaměřené noviny a časopisy nebo všeobecně zaměřená periodika s kulturní rubrikou. Vedle českých zdrojů byla excerpována bohemika ze za-

⁵ Ve starších publikacích bylo uváděno, že katalogy obsahují cca 352 000 lístků. Nyní jsou zahrnuty i dříve opomenuté dílčí katalogy.

⁶ Podrobně o bibliografické činnosti Divadelního ústavu v 60., 70. a 80. letech 20. století viz: Vladimír HAJŠMAN, *Česká divadelní bibliografie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 58–66.

hraničního odborného tisku. Specifický režim (s výrazně větším záběrem) byl nastaven u bohemik ze slovenského tisku díky reciproční spolupráci s Divadelním ústavem v Bratislavě. Retrospektivně se zpracoval odborný tisk, aby elektronická databáze navázala na lístkovou kartotéku. V roce 2002 byla databáze zpřístupněna online.

Navázání spolupráce s Národní knihovnou zkraje milénia vedlo k přísnějšímu dodržování standardů pro zápis záznamu. Přejít na nový program KP WIN v roce 2004 si vyžádal rozsáhlou revizi jmenných autorit.

Rozvoj elektronických a internetových médií zachytilo bibliografické oddělení DÚ velmi rychle. Už v roce 1999 do interního archivu stáhlo a do elektronické databáze zpracovalo internetový časopis *Yorick*, který vydávali studenti divadelní vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (bibliografické oddělení DÚ je patrně jediné, kde je tento časopis archivován). Systematičtější zpracování zdrojů z internetu bylo zahájeno v roce 2005, a to nejdříve excerpcí regionálních příloh deníku *Mladá fronta Dnes* a *Právo*. Zároveň započalo budování interního elektronického fondu archivačních kopií článků, které byly navazovány na samotné záznamy. Vedle stahování z internetu bylo v roce 2009 přistoupeno ke skenování článků z tištěných médií, což potupně nahradilo vystřihování článků z papírového nosiče. Zpřístupňování těchto plných textů se samozřejmě řídí Autorským zákonem a archivační kopie nejsou přístupné mimo studovny.

V roce 2008 proběhla další konverze knihovnického systému na KP WIN SQL a přechod z formátu UNIMARC na MARC21. O šest let později následovala konverze do knihovnického systému *Verbis* a v roce 2015 přechod na nová katalogizační pravidla RDA.

V té době už měla instituce za sebou z pověření Ministerstva kultury ČR první větší transformaci spočívající v rozšíření aktivit nad rámec divadla, což se v roce 2007 odrazilo ve změně názvu na Institut umění – Divadelní ústav (IDU). Vzápětí na instituci dolehla ekonomická krize a nutnost přistoupit k úsporným opatřením. Kvůli nim v roce 2010 přišlo bibliografické oddělení o 0,75 úvazku, a následkem toho zúžilo svou excerpční základnu přibližně o 20 %.

Virtuální studovna

V Institutu umění – Divadelním ústavu souběžně vznikalo několik databází, některé v knihovnickém systému *Verbis* (fondy knihovny, audiotéky a bibliografie), jiné v systémech vytvořených „na klíč“ (fondy dokumentační, fond fo-

Virtuální studovna
Databáze a online služby
Divadelního ústavu

Inscenace

Labutí jezero 1/1

divadlo: Národní divadlo Brno
soubor: balet SD/ZD/ND Brno
scéna: Janáčkovo divadlo Brno
uvedení: 19. 2. 2019 obnovená premiéra
signature: P (ID=49691)
žánr: balet

Tvůrci a obsazení Fotografie Scénografie Plakáty

Autoři
skladatel: [Petr Iljič Čajkovskij](#)

Inscenátoři
choreograf: [Marius Petipa](#); choreografi: [Lev Ivanov](#); choreografi: [Robert Stralner](#); dirigenti: [Robert Kružík](#); scénický výtvarník: [Peter Horne](#); kostýmní výtvarník: [Roman Šolc](#)

Obsazení
Princzna Odella - Odille: [Andrea Pooov-Smekalová](#) (alternance); [Hana Abram](#) (alternance); [Eriko Wakizono](#) (alternance); [Isabella Polj](#) (alternance); Princ Siegfried: [Karel Audv](#) (J.h., alternance); [Gregor Giselbrecht](#) (alternance); [Ivan Pooov](#) (alternance); [Ilya Mironov](#) (alternance); Křižák Robert: [Michal Pimek](#) (alternance); [Ivan Pooov](#) (alternance); [Uladimir Ivanov](#) (alternance); [Marek Svobodník](#) (alternance); Přítel Prince: [Gregor Giselbrecht](#) (alternance); [Thoriso Maponova](#) (alternance); Přítel Prince: [Martin Segeta](#); Přítel prince: [Hana Abram](#); Přítel prince: [Krišvna Kmentová](#); Přítel prince: [Tiffany Byrd](#); Přítel prince: [Michaela Kralčová](#); Přítel prince: [Ichoo Ovorg](#); Přítel prince: [Isabella Polj](#); Přítel prince: [Emilia Vuorio](#); Přítel prince: [Klaudia Radačová](#)

Související dokumenty
Digitalizované dokumenty (dostupné pouze v budově IDU): [program](#) →; [tiskoviny](#) →
Počet fotografií: [30](#) →
Počet scénografických návrhů (dokumentace, kopie): [7](#) →
Počet plakátů: [1](#) →
Bibliografie: [7](#) →

Obr. č. 2: Karty inscenací ve Virtuální studovně nabízejí odkazy do dalších databází Divadelního ústavu (zdroj: archiv NIK)

tografií, scénografie aj.). V roce 2009 byly všechny zapojeny do centralizované Virtuální studovny a začalo se pracovat na jejich propojování, zprvu prostřednictvím divadelních premiér. Na základě unikátně přidělovaných kódů byly ke kartám inscenací připojeny případné videozáznamy, fotografie, scénické či kostýmní návrhy a v neposlední řadě odkazy na článkovou bibliografii. S odstupem došlo k provázání jmenných autorit, na jejichž vytváření se podílejí oddělení knihovny a bibliografie, s fondem osobností dokumentačního oddělení a záznamů v bibliografické databázi s databází festivalů, respektive divadelních akcí.

Vedle elektronicky budované databáze se bibliografické oddělení po roce 2010 zaměřilo na zpřístupnění svých dalších fondů (kartoték s katalogizačními lístky) na internetu. Probíhalo v několika fázích a mimo jiné si vyžádalo revizi všech katalogů. Katalog obsahující lístky k pražskému Národnímu a Prozatímnímu divadlu byl přepsán do elektronické databáze (necelých 37 000 záznamů / cca 15 000 lístků), další katalogy se zhruba 395 000 lístky z let 1858 až

Obr. č. 3: Vyhledávací formulář elektronické bibliografické databáze (zdroj: archiv NIK)

1990 byly naskenovány a následně zpřístupněny ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu v systému Retrobi.

Roční přírůstek v bibliografické databázi se postupně ustálil kolem 10 000 záznamů. V roce 2012 se bibliografické oddělení stalo členem Bibliografické sekce SDRUK a začalo přispívat do databáze AUT Národní knihovny ČR, což si vynutilo revizi jmenných autorit (zkontrolováno jich bylo přes 40 000). V posledních letech přispívá oddělení knihovny spolu s oddělením bibliografie DÚ do databáze AUT průměrně ročně 500 novými a 100 opravenými jmennými autoritami. Zároveň přispívá do databáze ANL, a to zhruba 1000 až 1500 záznamy ročně, aktuálně (rok 2025) z časopisů Loutkář, Divadelní noviny, Svět a divadlo, Divadelní revue a Taneční zóna; v minulosti také z časopisů Amatérská scéna, Czech Theatre, E15, Harmonie, Hudební rozhledy, Disk a Rozrazil. K dalšímu významnému kroku v propojování záznamů s plnými texty došlo v roce 2024, kdy byly záznamy provázány s periodiky vydávanými Institutem umění – Divadelním ústavem prostředním digitální knihovny Kramerius.

Vedle pravidelné excerpcce a poskytování služeb badatelům se bibliografické oddělení podílí na dalších projektech a aktivitách Divadelního ústavu, respektive Národního institutu pro kulturu (NIK). Výsledky jeho práce se mimo jiné promítly do publikací Kabinetu pro studium dějin českého divadla (encyklopedie a slovníky jako např. Český taneční slovník, Česká divadla aj.), případně výstupů jiných oddělení IDU.

Excerpční základna

Do bibliografické databáze DÚ / NIK jsou průběžně excerpována všechna česká odborná tištěná a elektronická média věnující se divadlu a tanci, odborná periodika zaměřená na literaturu nebo hudbu, ale také nebulvární společenské časopisy a deníky, které se věnují alespoň příležitostně divadlu a tanci. Dále jsou zpracovávány teatrologické sborníky a výběrově zásadní texty z programových brožur divadel, některé divadelní nebo festivalové bulletiny. Důležitou součástí excerpčního portfolia jsou oborově zaměřené blogy výrazných kritických osobností, případně studentů či absolventů některých uměleckých škol nebo uměnovědných kateder.

Síť profesionálních divadel je v České republice velmi hustá, avšak činnost některých divadel geograficky odlehlejších (např. v Chebu, Šumperku nebo Českém Těšíně) nebo umělecky méně progresivních je zachycena v odborných, natož celorepublikových neoborných médiích jen sporadicky. Proto jsou pravidelně sledována regionální vydání Deníku, byť kvalita reflexe divadelní činnosti je v nich velmi kolísavá, a regionální mutace Mladé fronty Dnes, k jejichž excerpci je využívána komerční databáze NewtonOne (dříve Anopress), byť s vědomím její problematičnosti (absence nebo nespolehlivost bibliografického popisu). Články zpracované prostřednictvím databáze NewtonOne nejsou badatelům z bibliografické databáze DÚ / NIK zpřístupněny.

Do budoucna lze uvažovat o rozšiřování excerpční základny o regionální tisk na základě spolupráce s některými mimopražskými členy organizace SIBMAS, jež sdružuje divadelní knihovny, muzea, archivy a další dokumentační střediska. V tomto směru byl v roce 2025 osloven Ostravský divadelní archiv.

Ze zahraničních zdrojů jsou díky spolupráci se slovenským Divadelným ústavom zpracovávána bohemika z širokého okruhu odborného i neoborného tisku. Z produkce v dalších zemích jsou zachycena bohemika z odborných periodik se zaměřením na divadlo a tanec. Zdrojem jsou jednak časopisy odebírané knihovnou DÚ / NIK, ale také časopisy nebo sborníky získávané příležitostně jinou cestou (např. díky účasti kolegů na konferencích apod.). Ve spe-

cifickém režimu proběhla excerpce článků týkajících se Pražského Quadriennale, kde byl základem rozsáhlý archiv této největší světové výstavy divadelní architektury a scénografie s výstřižky z celého světa.

V roce 2025 bylo pravidelně sledováno 131 českých médií a zhruba 90 zahraničních.

Vedle průběžného zpracovávání aktuálně vydávaných článků probíhá retrospektivní excerpce, kdy jsou především zacelovány mezery v podchycení významných odborných časopisů.

Počet průběžně zpracovávaných médií se příliš nemění, jejich charakter však ano. Zaniklo několik pro reflexi divadla a tance zásadních tištěných časopisů (Disk, Taneční listy, Týdeník Rozhlas, Hudební rozhledy, Harmonie aj.), avšak vznikají pro obor důležité časopisy a další zdroje internetové (Taneční aktuality, Divadelní.net, Dílo), roste význam blogů, a to i kvalitně redigovaných (Nadivadlo, Podhoubí). Značně poklesl počet článků o divadle a tanci v celorepublikových denících (za uplynulých dvacet let zhruba na čtvrtinu).⁷

Personální zajištění

V současnosti disponuje bibliografické oddělení 3,25 úvazky, o něž se dělí 5 zaměstnanců. Jeden kolega se podílí na práci oddělení jako externista. Vedoucím je Vladimír Hajšman. Všichni jsou absolventy vysokých škol s humanitním zaměřením (knihovnictví, teatrologie, taneční věda, historie – archivnictví, dějiny umění), přičemž knihovnické vzdělání si někteří doplnili absolvováním rekvalifikačního kurzu. Právě výborná orientace v oblasti divadla a kultury obecně je základním předpokladem pro správný výběr relevantních článků a jejich věcný popis. Nadto většina cíleně sleduje některé oblasti divadla nebo tance a pravidelně je reflektuje v odborných i společenských médiích (v týmu jsou odborníci na činoherní divadlo, tanec a balet; v minulosti přinesli expertní vhled do práce oddělení kolegové specializující se na operu nebo nový cirkus). To umožňuje využívat osobních kontaktů v oblasti divadelní nebo taneční publicistiky a kritiky, rychle reagovat na nově vznikající portály a blogy, a proměňovat tak excerpční základnu. Úzká vazba na některé umělecké školy nebo uměnovědní katedry vysokých škol umožňuje odhadnout potenciál umělců a zachytit ohlasy na jejich práci už na samém prahu profesionální kariéry. Obdobné platí pro amatéry, u nimiž lze predikovat jejich profesionální

⁷ Celá excerpční základna viz: *Národní institut pro kulturu/Divadelní ústav: Bibliografické oddělení* [online], 2025, <https://www.idu.cz/cs/o-nas/divadelni-ustav/bibliograficke-oddeleni> (11. 9. 2025).

Obr. č. 4: Pracoviště bibliografického oddělení (zdroj: archiv NIK)

rozvoj. V neposlední řadě tyto vazby na školy, média a divadla umožňují průběžně odstraňovat v databázi duplicity, vytvářet a opravovat jmenné autority (například odhalením a dokladováním identity skrývané pod pseudonymy nebo šiframi).

Specifika výběru a zpracování

Divadlo, tanec, performativní umění obecně ve své ryzí podobě existuje pouze tady a teď. Jeho základní živou jednotkou je představení, událost nebo jak ten okamžik setkání tvůrce či interpreta a jeho konzumenta (diváka) nazveme. Nelze jej v ideální komplexní podobě zachytit, ale pouze dokumentovat a analyzovat jeho znaky, součásti. Důležitým dokumentem je zpráva přímého účastníka, kritika, publicista, který může slovem zachytit i to, co nedokáže sebelepší audiovizuální záznam. Kritická reflexe je tak jednou z nejdůležitějších součástí článkové bibliografie. Zároveň jde o uměleckou oblast velice kreativní, se silnou potřebou vyjadřovat se k tématům prostupujícím společností, nezřídka s ambicí aktivisticky věci měnit. A v neposlední řadě jde o sféru, jejíž okraje jsou stále více rozostřené, kde tvorba překračuje hranice mezi druhy umění

nebo přesahuje do oblasti mimoumělecké. Všechny tyto aspekty je potřeba zahrnout při výběru článků zpracovaných do databáze. Tedy je nutné vybírat nejen texty, kde je vztah k divadlu a tanci jakožto umění zřejmý. Je třeba věnovat pozornost článkům věnujícím se hudbě (např. koncerty operních árií), filmu (např. dílo významného tvůrce loutkového divadla), výtvarnému umění (možné vazby na scénografii nebo divadelní architekturu) a samozřejmě literatuře. A stejně tak nelze pomíjet průniky umělců do sfér ryze neuměleckých (namátkou: aktivizace seniorů, kreativní zapojení do reklamního byznysu atd.) nebo články týkající se prostředí, které se divadla nebo tance může dotýkat (transformace či financování kultury apod.). Někdy je obtížné rozhodnout, kdy má reflektovaná aktivita ještě nějakou vazbu k divadlu nebo tanci. Interdisciplinarita v umění je fenoménem dneška a je potřeba se při zahrnutí nebo nezahrnutí do databáze popasovat s takovými projekty jako jsou například „site-specific instalace“, „imersivní událost“, „audiowalk“ nebo „participativní performativní fitness lekce“.⁸ Právě jistá míra teatrality či performativnosti bývá určujícím kritériem pro zaznamenání článku do databáze.

Divadelní ústav primárně cílil na profesionální divadlo, což se odráží i při výběru článků do bibliografické databáze, do níž jsou ohlasy na amatérské divadelní či taneční aktivity zachyceny jen výběrově.

Při samotném zpracování do bibliografické databáze je potřeba vypořádat se i s velkou vynalézavostí tvůrců. S oblibou vymýšlejí nezvyklé názvy uměleckých uskupení (např. XXXHX' XOXOXX) nebo děl a programů (např. „... ..“² nebo ##T#€£#%#). Výjimečně se lze setkat s názvy v podobě matematických vzorců či obrázků a poté nezbyvá než při zpracování využít kreativity k zachycení daného názvu v podobě, v níž by byl v databázi vyhledatelný. Velmi kreativní jsou umělci nebo osobnosti o umění píšící, když se pod svá díla podepisují. To může značně ztížit a zdržet tvorbu takové jmenné autority. Příkladem budiž filozof s úzkými vazbami na oblast divadla Miroslav Petříček, k němuž se podařilo přiřadit 66 pseudonymů, nebo úspěšný dramatik, jaderný fyzik, ekonom a matematik René Levínský, jenž publikoval pod několika pseudonymy, ale i fiktivními postavami.

Vedle kreativity jde o uměleckou oblast velice dynamicky se rozvíjející, což se odráží ve věcném popisu, kdy je například u tvorby klíčových slov potřeba reagovat na nově se utvářející druhy a žánry, nově se objevující fenomény, nově rezonující témata. A zároveň je důležité odhadnout jejich relevanci a časovou platnost, aby se databáze nezahltla velkým množstvím klíčových slov, podle

8 Kupř. viz Lucie TOMSA, *O kolektivním pohybu na jevišti očima autorky projektu Lekce s Jane*, Podhoubí [online], 23. 8. 2025, <https://podhoubi.com/post/o-kolektivnim-pohybu-na-jevisti-ocima-autorky-projektu-lekce-s-jane/> (15. 9. 2025).

Levínský, René, 1970-

Seznam osob Univerzity Karlovy v Praze datum narození

[www\(Divadelní zpravodaj\)](#)

[www\(Divadlo Zlín\)](#)

[www\(Nejhodnější medvídci\)](#)

[www\(Větrné mlýny\)](#)

Kuhl, H.: Harila

Egerstein, Leo: Nawratilowa, Szymczykowa, [2009] odkaz VIZ TĚŽ

Levínský, René: Dramatik je ten, jehož hry se hrají víckrát než jednou. In: Svět a divadlo, č. 2/2015, s. 102-110 odkaz viz též

Kerbr, Jan: Oživené obrazy Petra Brandla. In: Lidové noviny, roč. 31, č. 286 (10. 12. 2018) odkaz viz též (Vratislav Levínský z Olešnice)

Hrdinová, Radmila: Topologická groteska ve Vile Štvanice. In: Právo, roč. 26, č. 25 (30. 1. 2016) odkaz viz též (Wolfgang Lewinski)

Narozen 6. 8. 1970 v Hradci Králové. Povoláním jaderný fyzik, zabývá se teorií her a experimentální ekonomii. Pod mnoha pseudonymy píše divadelní hry, spoluzakladatel divadelního souboru Nejhodnější medvídci.

Levínský, René, 1970-

Viz: Lewinski, René, 1970-

Viz též: Levínský z Olešnice, Vratislav, 1970-

Viz též: Lionlöwe, Arnalt, 1970-

Viz též: Bukovina, Matěj, 1970-

Viz též: Žďárský, Jan (fiktivní postava), 1896-1979

Viz též: Egerstein, Leo, 1970-

Viz též: Königgratz, Samuel (fiktivní postava), 1973-

Viz též: Olivětín, Šimon, 1970-

Viz též: Lewinski, Rachel (fiktivní postava), 1966-

Viz též: Kuhl, Helmut, 1970-

Viz též: Lewinski, Wolfgang, 1970-

Zobrazit méně

Obr. č. 5: Příklad jmenné autority kreativního umělce René Levínského (zdroj: archiv NIK)

nichž by bylo vyhledávání obtížné. Terminologie související s divadlem či tan-
cem se totiž proměňuje překotně, význam některých pojmů se může rychle
měnit (např. performance), jiné se užívají jen krátce a okrajově (např. současný
cirkus na rozdíl od nového cirkusu).

Elektronická bibliografická databáze DÚ využívá dva typy selekčních úda-
jů: divadelní třídění, které je výsledkem práce divadelních historiků a jež je

zpravidla založeno na kombinaci číselného kódu a upřesňujícího popisu, a volně tvořená klíčová slova, jež umožňují flexibilněji reagovat na nové umělecké druhy a žánry, trendy nebo témata.

Covid-19 a „ztracený“ uživatel

Podíváme-li se do starých výročních zpráv Divadelního ústavu, najdeme čísla o fyzických návštěvnících badatelný bibliografického oddělení, která se z dnešní perspektivy zdají neuvěřitelná. Před zpřístupněním bibliografické databáze online v roce 2002, obsloužili pracovníci oddělení ročně až dva tisíce badatelů, po spuštění databáze na internetu jich byly stovky. Zásadní zlom ale přišel za pandemie Covid-19, kdy uživatelé zůstali u svých počítačů a pracovali pouze s online databází. V posledních pěti letech kolísá počet vstupů do bibliografické databáze na internetu kolem 10 000 ročně. Téměř vymizel fyzický kontakt a omezil se ten telefonický nebo e-mailový. Vytratilo se povědomí, že asistence odborných pracovníků bibliografického oddělení může přispět k efektivnějšímu vyřízení databáze, nebo také nasměrovat k dalším důležitým informačním zdrojům. Úkolem současnosti je tak znovu navázat ztracený kontakt, a to především se studenty uměleckých škol a uměnovědných kateder nebo ateliérů. Pilotně se rozvíjí program pro studenty tanečních konzervatoří zahrnující exkurzi v DÚ / NIK, přiblížení dalších významných pamětových institucí a jejich fondů, ukázkou práce s bibliografickou databází DÚ / NIK a konzultací tématu absolventské práce s ohledem na informace v bibliografické databázi a dalších informačních zdrojích.

Zlomový rok 2025. A co dál?

Rok 2025 se v paměti pracovníků DÚ / IDU / NIK zapíše výrazně. Především proto, že se ministr kultury Martin Baxa na jeho začátku (nebo přesněji: nejpozději na jeho začátku) rozhodl v horizontu měsíců sloučit dvě příspěvkové organizace Ministerstva kultury: Institut umění – Divadelní ústav (IDU) a Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Nejčastěji zaznívajícím zdůvodněním bylo, že tak ze dvou slabých institucí vznikne jedna silná. V paměti zůstane také skutečnost, že oběma organizacím (podobně jako některým dalším příspěvkovým organizacím Ministerstva kultury) byl rozpočet na rok 2025 schválen až v květnu. A bude těžké zapomenout na kritický nedostatek financí, s nímž se potýkal Institut umění – Divadelní ústav, který

kvůli zadržování prostředků ze strany zřizovatele nebyl dočasně schopen dostát svým finančním závazkům vůči dodavatelům a externím spolupracovníkům.

K 1. červenci 2025 vznikl Národní institut pro kulturu. Spojil Divadelní ústav, paměťovou instituci orientovanou zejména a profesionální divadlo, Institut umění, který se věnuje dalším uměleckým oblastem, podílí se na vzniku strategických dokumentů nebo se zaměřuje na export českého umění do zahraničí, útvar ARTAMA cílící na amatérské aktivity ve většině uměleckých oborů a konečně útvar někdejšího NIPOSu zabývající se mimo jiné statistikou české kultury. Vznikla instituce s bohatým spektrem činností. Bude nově definovat svůj profil, utvářet identitu, budovat značku. V nejbližších měsících proběhne personální audit a případné změny ve struktuře organizace lze očekávat přibližně koncem roku 2026. Výhledově – pravděpodobně do poloviny roku 2027 – čeká organizaci sestěhování do nových prostor, protože tradiční sídlo Divadelního ústavu v Celetné ulici Ministerstvo kultury před několika lety prohrálo v soudním sporu s Magistrátem hlavního města Prahy. Sloučení je ale také příležitost k vytváření nových propojení, vzájemného obohacování.

A co čeká bibliografické oddělení DÚ / NIK, respektive Českou divadelní bibliografii? Jeden milník bude možné oslavit na podzim 2025, kdy počet záznamů v elektronické databázi přesáhne 400 000. V činnosti a personálním složení oddělení se zatím (září 2025) nic nemění, a tak se lze zamýšlet nad budoucími úkoly, plánovat, snít. Pravděpodobně do konce roku 2025 budou naskenované lístkové kartotéky převedeny kvůli časté nefunkčnosti systému Retrobi do systému Retris spravovaného Národní knihovnou ČR, třebaže i toto řešení online zpřístupnění lístkových kartoték je vnímáno jako dočasné. V pomyslném „šuplíku“ je ještě spousta nezpracovaných článků o českém divadle, k nimž bude potřeba se vracet při retrospektivní excerpci. Nabízejí se další možnosti propojování jednotlivých databází, a to nově i s těmi, které vznikaly v bývalém NIPOSu. Otázkou je, jak se do práce oddělení propíše rozvoj umělé inteligence, byť experimentování s ní při zpracování záznamu podle pravidel RDA zatím nepřineslo uspokojivé výsledky.

Těch proměnných, které stojí před bibliografickým oddělením DÚ / NIK v nejbližších měsících a letech, je nezvykle mnoho.

LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

Divadelní ústav 1959–2009. Praha 2009.

Vladimír HAJŠMAN, *Česká divadelní bibliografie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie*. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 58–66.

Národní institut pro kulturu/Divadelní ústav: Bibliografické oddělení [online]. 2025, <https://www.idu.cz/cs/o-nas/divadelni-ustav/bibliograficke-oddeleni> (11. 9. 2025).

SIBMAS: mezinárodní organizace divadelních knihoven, muzeí, archivů a dokumentačních středisek [online], <https://sibmas.idu.cz/> (11. 9. 2025).

Výroční zprávy, in: Národní institut pro kulturu/Divadelní ústav, 2025, <https://www.idu.cz/cs/o-nas/pro-media> (15. 9. 2025).

RÉSUMÉ

Czech Theatre Bibliography

The roots of the theatre bibliographical collection reach back to the mid-twentieth century, when the Association of Historians of Czech Theatre initiated extensive excerpting of theatre articles from Czech theatre and literary journals. Since 1959, the newly established Theatre Institute (Divadelní ústav) has managed and expanded the collection. In 1996 a separate Bibliographical Department was founded, and systematic work began on building an electronic database accessible online. The collections focus on professional Czech theatre and dance and comprise records of articles from 1851 to the present. Both specialist and general-interest periodicals published in the Czech Republic are catalogued, as well as Bohemica from selected foreign scholarly journals. The publicly accessible database maintained by the Institute now combines the retrospective card catalogue with the online article bibliography. Thanks to rigorous cataloguing standards and broad coverage across media and time, it remains one of the principal information resources for Czech theatre studies.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Divadelní ústav – Institut umění-Divadelní ústav – Národní institut pro kulturu – bibliografická databáze – virtuální studovna

Theatre Institute – Arts and Theatre Institute – Czech Cultural Institute – bibliographical databases – virtual study

Proměny oborové bibliografie filmu po roce 2016

Mgr. Pavla Janásková
Národní filmový archiv

Úvod

Tato stať prezentuje aktualizované poznatky ze světa bibliografických informací z oboru filmu v období po roce 2016, potažmo článkové bibliografie filmu, a volně navazuje na příspěvek vydaný před osmi lety.¹ Nevrací se k období minulých osmdesáti let, kdy byla v roce 1943 založena „filmová knihovna“ a kdy vznikly první bibliografické lístkové záznamy s filmovou tematikou. Zaměřuje se na popis proměny instituce Národního filmového archivu (NFA), jehož je Knihovna NFA (KNFA) součástí, proměny excerpční základny pramenů z oboru filmu (dnes preferovaný termín audiovize). Dále představuje konkrétní výsledky bibliografické práce za poslední léta, v praxi KNFA používané dostupné informační technologie, využití původních online knihovních databází² a Digitální knihovny NFA³ ve filmovém výzkumu a oboru „film studies“, ale i v procesu digitalizace filmových sbírek NFA.

Institucionální proměny Národního filmového archivu

NFA jako státní příspěvková a zároveň paměťová výzkumná organizace v resortu Ministerstva kultury ČR (odbor médií a audiovize) prošel za posledních třicet let řadou změn. Reagoval tak na technologické, legislativní a administrativní změny. Jen v uplynulých devíti letech proběhly tři reorganizace. Nárůst povinností NFA za stejného počtu pracovních míst vyplývá aktuálně i z nove-

1 Pavla JANÁSKOVÁ, *Oborová článková bibliografie filmu*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie*. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 67–79 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1>).

2 <https://arl.nfa.cz> (10. 1. 2026).

3 <https://library.nfa.cz> (10. 1. 2026).

lizovaného zákona o audiovizi,⁴ který platí od 1. 1. 2025 a nahrazuje jeho předchozí verzi z roku 2012. Bibliografická práce jako taková v kontextu všech činností specializovaného archivu pro audiovizuální archiválie (akvizice, zpracování a péče o audiovizuální a non-av sbírky, nabídková a evidenční povinnost, správa databází audiovizuálních děl, filmografie, filmové kurátorství, digitální laboratoř, restaurování a digitalizace filmů, vydavatelská a redakční činnost, datová úložiště, obchodní a prezentační činnost, filmová distribuce, dramaturgie a provoz kina Ponrepa, provoz videoportálu *Filmová klasika*, portálu *Filmový přehled* a správa dalších databází a webů např. e-shopu, Iluminace ...) a také v samotném chodu Knihovny NFA od akvizic ... po služby je jistě potřebná, ale z pohledu priorit NFA a jeho podpory rozvoje marginální. Oddělení výzkumu, kde v minulosti probíhal rozsáhlý historický bibliografický průzkum⁵ v akademickém duchu, bylo transformováno na konci roku 2017 na Oddělení podpory výzkumu, které se touto činností již dále systematicky nezabývá.

Nárůst povinností NFA a předmět jeho činnosti vyplývá z nového zákona o audiovizi,⁶ který vešel v platnost od 1. 1. 2025, konkrétně v hlavě III. V § 8 odstavci 2 tamtéž je popsáno znění role NFA: „*Posláním Národního filmového archivu je budování, ochrana, restaurování, vědecké zpracování, zpřístupňování a využívání Sbírký Národního filmového archivu. Sbírkou Národního filmového archivu tvoří audiovizuální díla včetně videoher, zvukové záznamy, fotografické, listinné nebo knižní objekty a údaje o nich a jejich hmotná zachycení, včetně digitálních, a ostatní materiály a informace související s jejich tvorbou, distribucí a zpřístupňováním veřejnosti. Posláním Národního filmového archivu dále zahrnuje spolupráci s českými i zahraničními audiovizuálními a kulturními institucemi při formování a šíření audiovizuální kultury, včetně šíření prostřednictvím nových technologií, vydávání odborné literatury a výzkumnou a pedagogickou spolupráci se základními školami, středními školami, vyššími odbornými školami audiovizuálního zaměření a vysokými školami audiovizuálního zaměření a dalšími vzdělávacími institucemi zabývajícími se audiovizuální výchovou.*“

4 Zákon č. 480/2024 Sb., kterým se mění zákon č. 496/2012 Sb., o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů (zákon o audiovizi), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

5 P. JANÁSKOVÁ, *Oborová článková bibliografie filmu*, s. 67–79, zde s. 73.

6 Tamtéž, s. 67–79.

Knihovna NFA a bibliografická činnost

Poslání KNFA je zakotveno ve zřizovací listině NFA.⁷ Jak již bylo naznačeno výše, samostatné bibliografické oddělení či samostatné pracovní pozice bibliografů v klasickém pojetí jako existují v jiných paměťových institucích, knihovnách, ústavech AV ČR, kde často tvoří jednu z hlavních náplní vědecké instituce, v organizační struktuře⁸ Národního filmového archivu nenalezneme. Analytický popis (články a statě) je úzce provázán s činností Knihovny NFA, tvoří její segment a je personálně limitován. V této oblasti se knihovna zaměřuje na selektivní akvizici a podchycení a věcné zpracování článků, ohlasů, recenzí týkající se bohemikální filmové tvorby, produkce a distribuce.

Technologický rozvoj a jeho dopady

Poslední čtvrtstoletí přineslo akcelerovaný vývoj informačních technologií, který zásadně ovlivnil pracovní postupy KNFA. Zahrnuje to změnu materiální povahy sbírek (nástup digital-born dokumentů např. filmových scénářů), rozvoj informačního systému (modul Content Server ARL), ale i rozšíření sledovaného tematického zaměření KNFA. Více než století jím byly kinematografie a film, které přerostly do dnešní široké audiovizuální sféry včetně videoher.⁹ Digitální éra vyžaduje souběžnou správu analogových a digitálních dokumentů, což však v KNFA probíhá bez adekvátního navýšení lidských zdrojů.

Bibliografické přehledy z oboru filmu

V posledních letech zanikla řada pravidelných bibliografických výstupů z oboru filmu vycházejících celá léta jako součást tištěných periodik, jejichž vydavatelem byl Národní filmový archiv. Soupisy bohemikální filmové literatury za daný rok ve *Filmový přehled (On-line)* (ISSN 1805–6547) naposledy vyšly spolu s jeho elektronickou podobou v roce 2013. Rubrika *Filmové publikace a periodika* ve *Filmové ročence* (ISSN 1211–8907) zanikla v roce 2013 s poslední elektronickou verzí ročenky. Konec zaznamenala také rubrika *Z přírůstků Knihov-*

7 Přístupna k nahlédnutí na <https://nfa.cz/cs/povinne-zverejnovane-informace> (10. 1. 2026).

8 Viz organizační struktura na webu NFA <https://nfe.cz/cs/o-nas/kdo-jsme/lide> (10. 1. 2026).

9 Od 1. 1. 2025 došlo ke změně Státního fondu kinematografie (SFK) na Státní fond audiovizí (SFA).

ny NFA vycházející od č. 1/1993 v *Illuminaci* (ISSN 0862–397X),¹⁰ vyšla naposledy v č. 4/2019. Poslední jmenovaný tištěný formát nahradily digitální *Novinky ve fondu*¹¹ na hlavním panelu online knihovního katalogu KNFA, které se zobrazují formou obálek v karuselu - automatické slideshow. Knihovní online katalog a virtuální bibliografická článková databáze jsou napojeny od roku 2016 na internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu *Filmový přehled*,¹² kde ve filmografické databázi v závěru každého faktografického záznamu filmu a osobnosti je možné vyhledat přímo relevantní prameny nacházející se ve fondu KNFA. Je to jedna z cest, jak vstoupit do prostředí našich původních knihovních databází. Toto řešení je komparibilní s německým portálem *filmportal.de*¹³ a je zažité pro uživatele a pracovníky filmových archivů i v zámorí, kteří jsou zvyklí pracovat s filmovou databází a bibliografické informace vnímají jako appendix k záznamu audiovizuálního díla či k profilu a filmografii osobnosti.

Změny ve zpracování a zpřístupnění

Knihovna operuje s modulárním systémem Advanced Rapid Library (ARL). Od roku 2016 je aktivně využíván modul Content Server, který nám umožňuje ukládat a zobrazovat digitální obsah.¹⁴ Je využíván nejen pro uchovávání fulltextů článků formou obrázků s výstupem v galerii nebo zpřístupnění digital born dokumentů ve formátu .pdf, dále obálek a obsahů publikací, ale i pro další služební účely.¹⁵

Další modul denní evidence periodik ARL umožňuje propojení nových záznamů článků s přijatými čísly periodik v rámci předplatného. Propojení vede od záznamu čísla (zdrojového dokumentu) na záznam článku s vazbou na fulltext, přes záznam svázaného ročníku k soubornému záznamu periodika¹⁶ a naopak. Článková bibliografie je integrální součástí online katalogu KNFA (IPAC), který obsahuje přes 257 000 bibliografických záznamů z oboru filmu,

¹⁰ <https://www.iluminace.cz> (10. 1. 2026).

¹¹ https://arl.nfa.cz/arl-nfa/cs/index/?src=nfa_un_cat-1 (10. 1. 2026).

¹² <https://www.filmovyprehled.cz/cs> (10. 1. 2026).

¹³ <https://www.filmportal.de/> (10. 1. 2026).

¹⁴ Stav k 15. 9. 2025 je 57 000 digitálních objektů (souborů).

¹⁵ Podrobné údaje o struktuře obsahu Content Serveru jsou k dispozici veřejně ve Výročních zprávách NFA viz Prameny a literatura v závěru této stati.

¹⁶ Pokud byl titul digitalizován, ze záznamu souborného periodika v online katalogu vede link do Digitální knihovny NFA.

z nichž 112 650¹⁷ tvoří záznamy české článkové bibliografie, navenek tvoří samostatnou virtuální databázi, podobně jako virtuální databáze filmových scénářů, a lze v ní vyhledávat samostatně. Obsahem článkové bibliografie jsou také záznamy statí ze sborníků a kolektivních monografií s filmovou tematikou.

V České republice také neexistuje akademické pracoviště typu „filmový ústav“ pro obor filmu či audiovize, což mimo jiné ovlivňuje komplexnost analytického zpracování zdrojů i v souvislosti s již zmíněnou proměnou kinematografie v audiovizi a vzniku dalších digital born zdrojů.

Obsahová analýza článků a statí zůstává hlavním zdrojem nových aktuálních informací ze světa audiovize a má největší podíl na růstu a obohacení samostatné databáze filmových autorit.¹⁸ Zároveň je klíčová pro věcný popis dokumentů ve všech sbírkách knihovny. Nutno zmínit, že po celou dobu existence byla oblast pro analytický popis a článkovou bibliografii personálně poddimenzovaná jak v rámci NFA, tak i ve srovnání s jinými obory. To ovlivňuje úplnost a včasnost analytického zpracování co do pokrytí zdrojů. Odborná práce knihovníků zajišťujících analytický popis je specifická a svojí komplexností náročná i na zapracování.

V roce 2020 bylo nově zavedeno v knihovním systému ARL automatické generování ID NFA ve všech typech záznamů vytvořených v knihovně s možností propojit je s dalšími archivními systémy NFA v budoucnu.

Proměna excerpční základny

Prioritou analytického zpracování pro KNFA jsou odborná filmová periodika vydávaná na území České republiky. Primárně sledujeme, co bylo napsáno k jednotlivým audiovizuálním dílům distribuovaným v ČR. Kritéria pro výběr zpracování zahrnují:

- Odborný český filmový tisk v úplnosti (analyticky zpracováváme a trvale uchováváme celé ročníky ve fondu) např. *Film a doba* (ISSN 0015–1068), *Iluminace* (ISSN 0862–397X), *Cinepur* (ISSN 1213–516X)
- Vybraná česká online filmová periodika mapující českou filmovou produkci a prostředí audiovize a navazující na jejich předchozí tištěné po-

17 Stav k 30. 9. 2025.

18 Pro ilustraci v letech 2016–2024 roční přírůstek činil cca 2 500 záznamů (filmové/audiovizuální dílo; personálie – filmoví tvůrci, autoři; akce/korporace/ceny – filmové festivaly, produkční společnosti).

doby např. *Czech Film* (ISSN 2464–7594), *Revue Filmového přehledu* (ISSN 2464–6229), *Synchron* (ISSN 1213–9181), *Iluminace* (online) (ISSN 2570–9267)

- Vybrané mezioborové tituly věnující se mimo jiné i audiovizí např. *Loutkář* (výběr článků s tematikou animovaného filmu)
- Denní tisk a kulturní týdeníky výběrově (výběr článků s filmovou tematikou s archivací v Content Serveru)
- Další tituly např. sborníky z konferencí (sledujeme publikační činnost pracovníků NFA)
- Statě z kolektivních monografií s českou filmovou tematikou výběrově (trvale uchováváme ve fondu)
- Další e-zdroje výběrově (ukládání v Content Serveru)

Výsledky vyhledávání	
Zdroj:	NFA - Katalog dokumentů
Index:	Zdrojový dokument
Termín:	film a doba
◀ ▶	
termín	výskytů
☐ film a doba	3345
☐ film a kulturní památ'	7
☐ film a video	338
☐ film fan	82
☐ film fan sat	265
☐ film jam	423
☐ film new europe	6
☐ film professionals in nazi-occupied europe	3
☐ film - náš pomocník	9
☐ filmaři všech zemí, spojte se!	7

Obr. č. 1: Ukázka slovníku s indexem zdrojový dokument

V uplynulém období zaniklo bez náhrady několik dlouhodobě sledovaných tištěných titulů např. *Cinema: filmový měsíčník*. Praha: Cinema, 1991–2023. ISSN 1210–132X.

Které tituly byly analyticky zpracovány včetně počtu zpracovaných článků či statí, je vidět ve slovníku online katalogu v indexu zdrojový dokument (viz Obr. č. 1). Další možností je menu vyhledávání, kde uživateli index zdrojový dokument nabízí našeptávač s názvy titulů, které byly úplně nebo výběrově analyticky zpracovány a které jsou zároveň dostupné v Knihovně NFA.

Retrospektivní analytické zpracování

V návaznosti na digitalizaci filmových periodik a možnost ukládání do Content Serveru ARL probíhá dle interního plánu knihovny retrospektivní zpracování článků. V nedávné době byly kompletně zpracovány tituly *Filmová kartotéka* (ISSN 1805–0395) z let 1938–1949, *Revue Filmového přehledu* (ISSN 2464–6229) od roku 2015 – současnost, probíhá zpracování článků z on-line filmového periodika *25fps* (ISSN 1802–5714). U digital born titulů archivujeme v Content Serveru celý článek ve formátu .pdf a zároveň každý bibliografický záznam článku obsahuje i link vedoucí přímo do původního online zdroje. Tento postup archivace se nám osvědčil, neb jsme svědky nečekaných zániků digital born zdrojů (např. v srpnu 2025 zmizel z internetu *25fps* (ISSN 1802–5714)).

Přístupnost ke zdrojům Knihovny NFA

Knihovna NFA je od roku 2008 partnerem Oborové brány ART¹⁹ a od podzimu 2016 je i jejím členem. Zapojení databáze včetně článkové bibliografie do uměnovědného kontextu proběhlo v průběhu roku 2017. Vyhledávání v ART bráně doplňuje zaměření filmové knihovny o cenné přesahy (např. v oblasti animovaného filmu a ilustrací) do dalších uměleckých oborů a naopak. Filozofie tohoto Souborného katalogu uměnovědných knihoven umožňuje uživateli přímý vstup do původních záznamů katalogů zainteresovaných knihoven a zároveň podporuje vyhledávání v celé řadě knižních novinek v oboru umění.

Ze zaniklého Oddělení výzkumu byl předán v roce 2018 do KNFA konzervovaný rozsáhlý bibliograficko-dokumentografický fond mapující období

¹⁹ Dostupná z: <https://artlib.eu/> (10. 1. 2026).

první republiky z pohledu filmu (členění a řazení dle personálních a předmětových hesel). Je přístupný prezenčně a využíván zejména při rešeršní činnosti pro přípravu digitalizace českých filmů.

Díky probíhající úzké spolupráci NFA s vysokými školami a univerzitami s výukou filmové tvorby, filmové vědy, film studies, teorie interaktivních médií má Knihovna NFA přímý kontakt se studenty filmové komunity. Studenti jsou při informačních lekcích vedeni k využívání zdrojů NFA. Knihovna jim umožňuje po registraci přístup do intranetu, to znamená k digitálnímu obsahu svých sbírek, ale i k dalším licencovaným elektronickým zdrojům. Jako přístupové místo slouží uživatelské konto online katalogu.²⁰ Všechny údaje v bibliografických záznamech jsou selekční, včetně anotací a poznámek. Cesta uživatele ke článkům může vést mnoha způsoby, pro vyhledávání z věcného hlediska mohou využít přímo databáze hesláře nebo databáze filmových autorit či přímo katalogu, jehož je článková bibliografie součástí. Všechny jsou vzájemně propojené. Pro každou databázi je k dispozici celá řada rejstříků a rozšířené vyhledávání, které umožňuje pomocí řady parametrů omezit vyhledávání. To znamená, že s článkovou bibliografií a dalšími sbírkami lze pracovat zcela samostatně. Bibliografické záznamy článků a recenzí jsou provázány s fulltexty a recenzovanými publikacemi z oboru filmu, pokud jsou zastoupeny ve fondu. Z podrobných statistik²¹ využití můžeme vysledovat zvyšující se tendenci zájmu o tento informační zdroj. Tento trend je pro nás silnou motivací.

Digitální knihovna NFA a rozvoj jejího obsahu

Digitální knihovna NFA²² je výsledkem dlouhodobého *Projektu KNFA na ochranu ohrožených dokumentů a jejich zpřístupnění na nových nosičích I. (2001), II. (2002), III. (2004), IV. (2005) V.(2006), VI. (2007), VII. (2008), VIII. (2013), IX. (2014), X. (2015), XI. (2016), XII. (2017), XIII. (2018), XIV. (2019), XV. (2020) a XVI. (2023) a XVII. (2025)*. Vzniká za finanční podpory *Národního programu digitalizace a dlouhodobé archivace dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru KRAMERIUS*,²³ na vlastní náklady NFA a z dotací mezinárodních projektů *European Film Gateway* a *EFG1914*. Cíleně se zaměřuje na tituly z oboru filmu a kinematografie vydávané na území dnešní České republiky a vhodně tak doplňuje článkovou bibliografii filmu. Ke konci roku 2024 je

²⁰ Dostupný z: <https://arl.nfa.cz> (10. 1. 2026).

²¹ Výkazy NIPOS a Výroční zprávy NFA.

²² <https://library.nfa.cz> (10. 1. 2026).

²³ Program Ministerstva kultury ČR Veřejné informační služby knihoven (VISK 7).

zde v digitální podobě zastoupeno přes 26 200 čísel periodik ze 167 titulů bohemikálních filmových seriálů, vše z fondu Knihovny NFA. Typově se jedná o filmová periodika, noviny, věstníky, informační zpravodaje profesních filmových svazů a spolků, festivalové deníky, programy kin, populární divácké časopisy a magazíny, vysokoškolské bulletiny, filmové korespondence, filmové ročenky, vše z období 1911 až 2015, a to v češtině, němčině, slovenštině, angličtině o rozsahu téměř 500 000 stran.²⁴ Volně na internetu je cca 35 600 stran. Texty časopiseckých článků z oboru filmu z téměř celého minulého století jsou k dispozici v digitální podobě na základě fulltextového vyhledávání. Toto řešení doplňuje neúplnou retrospektivu článkové bibliografii filmu a skrývá v sobě potenciál k dalšímu využití za pomoci informačních technologií. Koncem roku 2025 přibudou do Digitální knihovny NFA další periodika. V procesu digitalizace se nyní nacházejí tyto tituly:

- *Bio-program v obrazech*. Praha: M. Schulz, 1933–1938. ISSN 3029–5491
- *Zpravodajství Dnů krátkého filmu v Karlových Varech*. Karlovy Vary: Tisková služba Dnů krátkého filmu, 1961–1970. ISSN 3029–5866
- *UFA zpravodaj*. Praha: UFA půjčovna filmů, 1933–1938. ISSN 3029–5513
- *Divadelní a filmové noviny*. Praha: B. Vrbíková, 1939. ISSN 3029–553X
- *Film a umění*. Praha: L. D. Pleva, 1933–1934. ISSN 3029–5505
- *Doba: časopis pro kulturní, sociální i politický život*. Praha: Lubomír Linhart, 1934–1935. ISSN 3029–5521
- *Total film*. Praha: Art Consulting, 2000–2000. ISSN 1212–9305

Překvapující v letošním roce bylo, že MK ČR zkrátilo požadovanou částku na digitalizaci v projektu NFA²⁵ na polovinu z důvodu nedostatku peněz pro své příspěvkové organizace. NFA má uzavřenou smlouvu na propojení s Českou digitální knihovnou. Podmínkou zapojení je nová verze software Kramerius. V roce 2024 z důvodu reorganizace zanikla mimo jiné pracovní pozice digitálního kurátora, který měl na starosti právě i softwarovou stránku Digitální knihovny NFA. Priority rozvoje jsou limitovány finančními a mzdovými prostředky.

²⁴ Počet stran k 30. 6. 2025.

²⁵ Projekt Knihovny NFA na ochranu ohrožených dokumentů a jejich zpřístupnění na nových nosičích.

Výzkum a publikační činnost

Novinkou roku 2020 je vznik *Databáze zkratek, pseudonymů a šifer autorů pí-šicích o filmech*,²⁶ která navazuje na bibliografii českých filmových publicistů a dalších autorů, kteří publikovali články o filmech ve filmových, divadelních, literárních a obecně kulturních časopisech nebo v denním tisku od počátků kinematografie do současnosti (vytvářenou od roku 2011) v Odd. výzkumu NFA. Bibliografie obsahuje nejen jména publicistů, ale rovněž šifry, zkratky, pseudonymy a různé podoby jmen, pod kterými se publicisté pod články podepsali. Databáze obsahuje tři moduly pro odlišné entity popisu - autory, periodika a podpisy (šifry, zkratky, pseudonymy, celá jména nebo jiné podoby jmen ve tvaru, pod kterým byly články podepsány). Každý autor má vazbu na jeden nebo více podpisů, pod kterým(i) publikoval v jednom nebo více periodicích. Cílovou skupinou jsou uživatelé (primárně výzkumníci, odborná veřejnost a studenti), kteří při své práci využívají bibliografické zdroje a kteří potřebují zjistit autorství článku. Na další rozvoj obsahu této databáze však postrádáme v NFA pracovní úvazky.

Za uvedení zde určitě stojí pozoruhodná bibliografická publikace vydaná Národním filmovým archivem v roce 2017 mapující kritiky, články a rozhovory významné filmové publicistky Galiny Kopaněvy.²⁷ Tento titul byl doplněn rozsáhlou personální bibliografií *Galina Kopaněva Bibliografie*, která vyšla jako samostatná příloha v roce 2018 ve formátu .pdf²⁸ a kterou sestavili pracovníci NFA Miloš Fikejz, Tomáš Hála a Soňa Weigertová.

Potěšující a tím i pro nás motivační jsou níže uvedené příklady využití původních zdrojů KNFA v projektech výzkumné činnosti vysokých škol s filmovou výukou. Obsah *Digitální knihovny NFA* byl využit např. v projektech Ústavu filmu a audiovizuální kultury – Filozofické fakulty Masarykovy univerzity *Historický vývoj terminologie českého animovaného filmu v období 1919–1990*²⁹ a dále v projektu *Filmový kurýr: bibliografická databáze*,³⁰ která obsahuje záznamy článků z let 1939–1944. Konkrétně jsou zde analyticky zpracována čísla

26 Databáze se nachází na <https://sifry.nfa.cz/> (10. 1. 2026).

27 Tomáš HÁLA (ed.), *Galina Kopaněva. Spatřit a napsat. Filmové kritiky, statě a rozhovory*, Praha 2017.

28 Bibliografie je ke stažení na https://arl.nfa.cz/arl-nfa/cs/detail-nfa_un_cat-221970-Spatrit-a-napsat/ (10. 1. 2026).

29 Dita STUHLÍKOVÁ, *Historický vývoj terminologie českého animovaného filmu v období 1919–1990*, *Iluminace* 37, 2025, č. 1, s. 123–149.

30 Bližší o projektu a databázi na https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/UFAK/filmovy_kuryr/index.html (10. 1. 2026).

Obr. č. 2: Obálka
titulu Tomáš HÁLA (ed.),
Galina Kopaněva.
Spatřit a napsat.
Filmové kritiky, statě
a rozhovory, Praha 2017
(zdroj: NFA)

Filmového kurýra (ISSN 1801–9501), která vyšla v období Protektorátu Čechy a Morava.³¹

Uvedené původní zdroje Knihovny NFA jsou využívány také při rešerších dobových ohlasů k přípravě digitalizace analogových filmů ze sbírky NFA, při práci filmových kurátorů a samozřejmě uživateli z řad odborné veřejnosti.

Závěr a poděkování

Badatelé z filmové komunity vědí, že se vyplatí pracovat přímo s původními databázemi Knihovny Národního filmového archivu, které jsou přímou cestou k primárním pramenům a k obsahu knihovního fondu. Další rozvoj je otázkou financí, lidských kapacit a priorit směřování NFA. Symbióza sbírek filmového archivu a filmové knihovny je pro paměť české audiovizívní zásadní.

Děkuji kolegyni Soně Weigertové z Oddělení podpory výzkumu NFA (dříve Oddělení výzkumu) a kolegům z Knihovny NFA, zejména Daniele Poupové a kolegovi Miroslavu Zvelebilovi za jejich postřehy a věcné připomínky.

³¹ Konkrétně se jedná o období od 17. 3. 1939 (číslo 11, roč. 13) do 25. 8. 1944 (číslo 34, roč. 18), kdy časopis přestal vycházet.

PRAMENY A LITERATURA

- Miloš FIKEJZ – Tomáš HÁLA – Soňa WEIGERTOVÁ (edd.), *Galina Kopaněva Bibliografie*, Praha 2018 (https://arl.nfa.cz/arl-nfa/en/detail-nfa_un_cat-221970-Spatrit-a-napsat/).
- Tomáš HÁLA, (ed.), *Galina Kopaněva. Spatřit a napsat. Filmové kritiky, statě a rozhovory*, Praha 2017.
- Pavla JANÁSKOVÁ, *Digitální filmová knihovna NFA*, *Iluminace* 19, 2007, č. 3 = č. 67, s. 217–226.
- Pavla JANÁSKOVÁ, *Český filmový průmysl na stránkách dobových periodik první třetiny 20. století a na library.nfa.cz v 21. století*, in: Hynek Střteský (ed.), *Příspěvky k počátkům kinematografie v českých zemích*, Praha 2021, s. 66–118.
- Pavla JANÁSKOVÁ, *Oborová článková bibliografie filmu*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 67–79.
- Pavla JANÁSKOVÁ, *Resuscitace českých filmových periodik a sázka na jistotu v digitální éře*, *Iluminace* 27, 2015, č. 2 = č. 98, s. 137–144.
- Jan KŘIPACH *Veřejně dostupné dokumenty v digitální knihovně NFA*, in: *Revue Filmového přehledu*, 25. 3. 2020, <https://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/verejne-dostupne-dokumenty-v-digitalni-knihovne-nfa> (10. 1. 2026).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, [Česká článková bibliografie oboru filmu: lístková kartotéka]. Praha: Národní filmový archiv, 1943–1993. Knihovna NFA.
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, [Retrospektivní česká článková bibliografie oboru filmu: lístková kartotéka]. Praha: Národní filmový archiv, [1970–1993]. Knihovna NFA.
- [NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV], *Online aktivity Národního filmového archivu*, in: *Revue Filmového přehledu*, 29. 1. 2021, <https://www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/online-aktivity-narodniho-filmoveho-archivu> (10. 1. 2026).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Online katalog Knihovny NFA* [online databáze]. Praha: Národní filmový archiv, 2001–. V softwaru Advanced Rapid Library. Dostupná z: <https://arl.nfa.cz> (30. 8. 2025).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Digitální knihovna NFA* [online]. Praha: Národní filmový archiv, 2008–. V softwaru Kramerius. Dostupná z: <https://library.nfa.cz> (30. 8. 2025).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2016*, Praha 2017 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocní-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocní-zprava_nfa_2016.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2017*, Praha 2018 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocní-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocní-zprava_nfa_2017.pdf).

- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2018*, Praha 2019 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2018.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2019*, Praha 2020 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2019.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2020*, Praha 2021 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2020.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2021*, Praha 2022 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2021.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2022*, Praha 2023 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2022.pdf).
- NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHIV, *Výroční zpráva Národního filmového archivu za rok 2023*, Praha 2024 (https://nfa.cz/dokumenty-ke-stazeni/vyrocni-zpravy/o-archivni-a-spisove-sluzbe/vyrocni-zprava_nfa_2023.pdf).

RÉSUMÉ

Transformations of the Specialized Film Bibliography After 2016

This article examines the transformations of the *Specialized Film Bibliography* since 2016, with particular emphasis on developments within the Library of the National Film Archive (NFA) in Prague. It outlines the institutional changes at the NFA, the impact of technological progress on bibliographical work, the discontinuation of printed bibliographical overviews, and the rise of digital solutions such as the KNFA online catalogue and the NFA Digital Library. The article also discusses changes in the processing and publishing of information, the evolution of the source base, analytical processing, and access to the NFA Library's resources for students and researchers. The concluding section notes recent publishing activities, including the creation of the *Database of Abbreviations, Pseudonyms, and Initials of Authors Writing About Film*. The article highlights the importance of the symbiosis between the film archive's collections and the film library for preserving the memory of Czech audio-visual culture.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Národní filmový archiv – Knihovna NFA – knihovní a bibliografické databáze – Digitální knihovna NFA – film – audiovizu

National Film Archive – NFA Library – Library and Bibliographic Databases – NFA Digital Library – Film – Audiovisual

Pedagogická bibliografická databáze v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. A. Komenského

Mgr. Lada Čubová, Mgr. Dagmar Petišková, Ph.D.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

I. Historie a současnost Pedagogické knihovny J. A. Komenského a Pedagogické bibliografické databáze

Myšlenky na vznik pedagogické knihovny sahají na začátek 20. století. V roce 1903 byl na setkání českého učitelstva stanoven cíl zřídit ústřední pedagogickou knihovnu. Úspěch se však dostavil až v nově vzniklém československém státě. V roce 1919 byl založen Československý pedagogický ústav J. A. Komenského a posléze i knihovna. Cílem knihovny bylo budovat fond knižní a časopisecké literatury vhodné ke studiu pedagogiky a jejích pomocných věd. U zrodu stáli František Drtina a Otakar Kádner. Knihovna fungovala od 1. 5. 1919 pod vedením Jana Mauera. Částečně byla knihovna zpřístupněna veřejnosti v roce 1922.¹

V současnosti je knihovna (od roku 2011) součástí Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského. Pedagogická knihovna J. A. Komenského (dále Pedagogická knihovna) je speciální odbornou knihovnou s celostátní působností pro oblast výchovy a vzdělávání zřizovanou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT). Od roku 2016 sídlí v zrekonstruovaných prostorách v Jeruzalémské ulici.

Svým zaměřením se Pedagogická knihovna specializuje na zpracování zdrojů z oblasti pedagogiky a příbuzných oborů. Jde nejen o další obory humanitní (psychologie, sociologie aj.), ale, v menší míře, i o obory přírodovědné a technické, neboť uživateli Pedagogické knihovny jsou učitelé a pedagogové všech vzdělávacích předmětů a vědních oblastí. Knihovnu však využívají nejen

1 Josef POCH, *Z minulosti Státní pedagogické knihovny Komenského, ústřední pedagogické knihovny ČSR*, in: Pravoslav Hykeš a kol., 40 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze 1919–1959, Praha 1959, s. 7–8.

učitelé, pedagogové a studenti, ale i výzkumní pracovníci, badatelé a širší odborná veřejnost.

Kromě hlavního fondu monografií knihovna buduje a spravuje specializované fondy: fond dětské literatury pro děti a mládež, tzv. Sukovu knihovnu (od roku 1919), fond periodik a kmeny (od roku 1919) a fond učebnic, vysokoškolských skript a výročních zpráv škol (od roku 1953). V současnosti čítá fond knihovny kolem 500 000 svazků.

Kromě klasických knihovnických služeb, jako jsou výpůjční, informační a reprografické služby, jsou v knihovně poskytovány rešerše, pořádají se edukační programy a probíhá digitalizace. Systematická digitalizace historického fondu byla v knihovně zahájena roku 2019. Digitalizáty jsou veřejnosti zpřístupněny prostřednictvím databáze Kramerius 5. Dále v knihovně sídlí od roku 2006 Centrum pro školní knihovny, které vedle vzdělávací úlohy poskytuje i metodickou pomoc školním knihovníkům.

1. Pedagogická bibliografická databáze

1.1 Dokumentační kartotéka

Již od počátku svého vzniku si knihovna kladla za cíl shromažďovat a budovat odvětvovou dokumentační kartotéku, zpracovávat tematické bibliografie a rešerše. V 50. letech 20. století se pak v knihovně začala vykonávat rozsáhlá dokumentační a bibliografická činnost.

V roce 1953 bylo totiž do knihovny přesunuto z Výzkumného ústavu pedagogického bibliografické oddělení a oddělení periodik. V tomto roce tak vzniklo bibliografické oddělení v tehdejší Státní pedagogické knihovně Komenského v Praze.² V roce 1956 bylo oddělení personálně posíleno z důvodu vydávání ústřední pedagogické bibliografie, které probíhalo ve spolupráci s tehdejší Státní pedagogickou knihovnou v Brně a Státní pedagogickou knihovnou v Bratislavě. V roce 1974 bylo započato vydávání bibliografického periodika Přehled pedagogické literatury, které bylo převedeno ze Státní knihovny ČSR.³

Hlavním úkolem oddělení bibliografie a dokumentace bylo vytváření národních bibliografií, podávání informací z oboru pedagogiky a rozvoj spolupráce v oblasti pedagogické dokumentace spolu s ostatními pedagogickými

2 Anna VÁVROVÁ, *Bibliografie a dokumentace v SPKK*, in: Ludmila Čumpllová (ed.), *Státní pedagogická knihovna Komenského. 80 let. 1919–1999*, Praha 1999, s. 24.

3 Tamtéž.

knihovnami v ČSSR. Velká pozornost byla věnována vytváření a správě bibliografických kartoték s tištěnými kartotéčnými lístky. Tato předmětová a jmenná kartotéka byla budována do 90. let 20. století.

Jmenná kartotéka byla po roce 2000 zdigitalizována v rámci projektu Digitalizace české pedagogické bibliografie 1960–1990 a je vystavena na webu Národní knihovny ČR v systému RetrIS.⁴ Obsahuje 400 000 záznamů. Zde je zveřejněn jak generální jmenný katalog historického fondu do roku 1957, tak bibliografická kartotéka článkové pedagogické literatury (záznamy z let 1958–1990).

Již v 70. letech 20. století probíhala snaha o řešení problematiky postupného přechodu na automatizované zpracování sekundárních informací. Došlo k vytvoření československého rubrikátoru a tezauru. Od roku 1984 byl řešen výzkumný projekt zaměřený na automatizaci knihovnicko-bibliografických procesů v jednotné soustavě knihoven, v rámci kterého byla řešena také automatizace národní článkové bibliografie.⁵

1.2 Bibliografická databáze

V roce 1990 byl zakoupen a zprovozněn první počítač a bylo zahájeno zpracovávání pedagogické bibliografické databáze (dále PBD) v automatizovaném rešeršním systému vytvořeném na bázi systému CD/ISIS, s plným nasazením v roce 1992.⁶ Vzhledem k oborovému zaměření knihovny byly a nadále jsou zpracovávány články z oblasti výchovy a vzdělávání (školství, jeho organizace a řízení, institucionální i rodinná výchova, výuka i obsah jednotlivých vyučovacích předmětů) a příbuzných oborů (zejména psychologie a sociologie zahrnující oblast problematiky dětí, mládeže a rodiny). Součástí PBD jsou také články z oblasti kmenologie, které je v knihovně věnována pozornost již od jejího založení.

V 90. letech přispívali do databáze nejen pracovníci tehdejší Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze, ale i dalších českých pedagogických knihoven. Své záznamy poskytovala též Slovenská pedagogická knižnica v Bratislavě. Tato spolupráce zanikla v 1. desetiletí 21. století, kdy knihovny opustily

4 RetrIS. <https://retris.nkp.cz/> (30. 8. 2025).

5 Marie JUSTOVÁ, *Bibliografie a dokumentace v SPKK*, in: Jan Musil (ed.), *70 let Státní pedagogické knihovny Komenského (1919–1989)*, Praha 1989, s. 69.

6 Tímto krokem tak ustalo vydávání bibliografického časopisu *Přehled pedagogické literatury*, který byl vydáván od roku 1949, a periodika *Pedagogický bibliografický zpravodaj ČSR*, který vycházel od roku 1979.

společně používaný systém ISIS a přešly na rozdílné knihovnické systémy. Do databáze přispíval v menším rozsahu i Národní ústav pro vzdělávání, který poskytoval záznamy článků z oblasti odborného školství a profesní přípravy.

V roce 2006 přešla Pedagogická knihovna na systém KPWIN, na který převedla jak pedagogickou databázi a katalogy, tak veškerou knihovnickou agendu. Výměnný formát UNIMARC, z kterého systém vycházel, pak umožnil vystavení PBD v OPAC na webových stránkách knihovny. V roce 2008 došlo k přechodu na systém KPWIN SQL, který již vycházel z formátu MARC21 preferovaného Národní knihovnou ČR. V roce 2014 přešla knihovna na systém VERBIS a vystavení databáze v rámci online katalogu v Portaru. V roce 2015 pak proběhl přechod na nová katalogizační pravidla RDA.⁷

1.3. Český pedagogický tezaurus

Tezaurus vypracovaný v 70. letech 20. století sloužil pro indexaci časopiseckých článků původně zpracovávaných do tematické kartotéky. Vzhledem k revolučním událostem roku 1989 a následnému politickému i společenskému vývoji přestal být funkční pro jeho ideologické zatížení. Vznikla tedy potřeba pro vznik nového tezauru, který bude odrážet nejen změnu československé společnosti a pedagogiky, ale bude umožňovat i zapojení do mezinárodní spolupráce.

Základem pro Český pedagogický tezaurus (dále ČPT) byl český překlad pedagogického tezauru TESE z projektu EURYDICE. Zpracováván byl v letech 1992–1994, v roce 1994 byl též vydán. Vycházel z Evropského pedagogického tezauru (European Education Thesaurus – EET), zároveň byl obohacen o termíny původního tezauru, aby odrážel i české pedagogické myšlení a specifické české prostředí.⁸

ČPT je hlavní popisný nástroj využívaný v Pedagogické knihovně. Slouží jak k vyjádření obsahu dokumentů ukládaných do bází dat, tak ke zpětnému vyhledávání. Termíny tezauru jsou propojeny nejen se záznamy článků, ale i monografií a dalších dokumentů v katalogu a databázích NPMK. Výrazy v tezauru vycházejí z kontextu celé pedagogiky.

7 Marcela PETROVIČOVÁ, *Pedagogická bibliografická databáze v NPMK*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2009, s. 118.

8 Naděžda BARÁNKOVÁ, *Český pedagogický tezaurus*, in: L. Čumplová (ed.), *Státní pedagogická knihovna Komenského. 80 let. 1919–1999*, s. 28.

Jde o řízený slovník pedagogických a dalších vztažených termínů. Termíny tezauru (deskriptory) odrážejí nejen samotné pojmy, ale i jejich vztahy. V tezauru jsou vyjádřeny i sémantické vztahy mezi jednotkami. U každého deskriptoru jsou uvedeny ekvivalentní termíny, podřazené, nadřazené i asociativní termíny (nedeskriptory). Tezaurus obsahuje ustálené termíny a jejich synonyma, stejně tak i historické (asynchronní) ekvivalenty.⁹ U všech deskriptorů je uvedena anglická podoba. Výjimku tvoří jen ty deskriptory, které jsou samy v angličtině, neboť se jedná o termíny, které se používají v anglickém znění a nemají zavedenou českou podobu, která by byla zcela rovnocenná s anglickým pojmem.¹⁰

Tezaurus je uspořádán do tematických celků neboli výchozích číslovaných kategorií (mikrotezaurů). Mikrotezaury jsou termíny, které pouze řadí, nepoužívají se však k samotnému popisu. Tezaurus je možno zobrazit ve formě abecedního rejstříku i v systematické struktuře v podobě stromu, která usnadňuje dohledání spojených pojmů.¹¹

Od roku 2024 je ČPT zveřejněn na webových stránkách knihovny. Toto webové rozhraní¹² na stránce NPMK umožňuje i fultextové vyhledávání. Slovník je průběžně aktualizován a doplňován. V současnosti obsahuje 3 186 termínů.

2. Oddělení bibliografie

Mezi hlavní a zásadní činnost oddělení patří analytické zpracování článků, dále zpracování rešerší a vyhotovování bibliografických soupisů.

Informace o oddělení bibliografie jsou dostupné přes webové stránky knihovny, kde jsou přehledně poskytnuty informace o činnosti oddělení, publikační činnosti i o ČPT.

Pedagogická knihovna jako zřizovaná MŠMT není zapojena do dotačních programů VISK, a tak je činnost bibliografického oddělení zcela financována z rozpočtu knihovny.

9 Marcela PETROVIČOVÁ, *Český pedagogický tezaurus*, in: Alice Košková (ed.), 90 let Národní pedagogické knihovny Komenského, Praha 2009, s. 20.

10 Pro knihovníky bibliografy, <https://npmk.gov.cz/knihovna/o-knihovne/clanky-bibliografie/pro-knihovniky-bibliografy> (30. 8. 2025).

11 Český pedagogický tezaurus, <https://npmk.gov.cz/knihovna/o-knihovne/cesky-pedagogicky-tezaurus> (30. 8. 2025).

12 Český pedagogický tezaurus, <https://npmk.gov.cz/tezaurus/> (30. 8. 2025).

2.1 Excerptční základna

Prioritou pro analytické zpracování jsou odborná pedagogická periodika vydávaná na území České republiky, zpracovávána jsou též periodika zahraniční. V současnosti jde zejména o periodika v angličtině, slovenštině, němčině, okrajově v ruštině (v minulosti též ve francouzštině, italštině a polštině, částečně i v dalších jazycích).

V současnosti knihovna odebírá kolem 130 titulů periodik, z toho 89 je excerptovaných. Zpracováváme články z tištěných i elektronických periodik, stejně tak recenze a příspěvky ze sborníků. Vzhledem k nižšímu personálnímu obsazení jsme přistoupili ke stanovení tří stupňů výběrovosti u jednotlivých titulů. Články jsou zpracovány na základě obsahové analýzy a posouzení katalogizátorem.

Zaslouží zmínit, že NPMK nemá právo povinného výtisku. Všechny tituly musí nakupovat, což je i důvodem, proč jsme zejména v pocovidovém období museli ukončit zpracovávání bibliografických seznamů z oblasti ekonomiky školství, neboť jsme z finančních důvodů ukončili odběr takto zaměřených časopisů.

2.2 Analytické zpracování

Záznamy vytvářené v Pedagogické knihovně obsahují jak bibliografické údaje, tak anotaci. Jmenné zpracování probíhá formou propojení s národními autoritami (v Pedagogické knihovně národní autority nevytváříme). Pokud propojení není možné, jsou vytvářena vlastní personální hesla. Věcné zpracování probíhá též jak formou stahování národních autorit (geografické, chronologické, korporativní termíny a další), tak vytvářením vlastních, volně tvořených termínů. Přednostně jsou však pro věcný popis využívány deskriptory ČPT. V rámci systematické klasifikace jsme upustili od využívání MDT, použití tříd konspektu zůstalo zachováno při využití jednoho termínu.

Všechny bibliografické údaje jsou obohaceny o anotaci, v které se snažíme zachytit obsah a přínos daného článku. Anotace jsou vytvářeny katalogizátorem z ohledu na pedagogické souvislosti a obsah pedagogické databáze. Jsou tedy vytvářeny i při existenci anotací v člancích daného časopisu, které však bývají sestavovány v kontextu zaměření časopisu, nikoliv z pedagogického hlediska.

Před ukončením katalogizace probíhá dvoufázová kontrola záznamů, a to jak po obsahové a stylistické stránce, tak po stránce katalogizační.

PBD k 31. srpnu 2025 obsahuje 138 245 záznamů článků, 4 429 recenzí a 5 439 příspěvků ve sbornících. Přírůstek za rok 2024 činil kolem 1 400 záznamů. Nejstarší články v databázi jsou z roku 1863.

2.3 Zpřístupnění a dostupnost

Online katalog knihovny v Portaru je přístupný veřejnosti prostřednictvím webových stránek knihovny¹³. Pokud existuje článek v elektronické podobě, je záznam obohacen o hypertextový odkaz na plnou verzi článku přes DOI či jiný odkaz. Pro uživatele a jejich lepší orientaci v záznamu jsme vytvořili vizuálně zpracovaný návod Jak číst záznamy článků v Pedagogické knihovně ve formě pdf, který je umístěn na webové stránce knihovny.¹⁴

Záznamy lze v katalogu vyhledávat přes základní vyhledávací masku, dále pak přes rozšířené (víceřádkové) a expertní vyhledávání. Základní vyhledávání umožňuje vyhledávat i pomocí kombinací slov či jejich zkrácených verzí. Katalog dále nabízí zpřesnění výsledků vyhledávání využitím filtrů. Vyhledávat lze i pomocí ČPT, a to jak přes rejstříky (abecední zobrazení), tak přes strokové zobrazení, které umožňuje fultextové vyhledávání v celém tezauru.

Na webové stránce knihovny je dále k dispozici i odkaz s přehledem aktuálně zpracovávaných/excerpovaných časopisů, který je každoročně aktualizován. Od roku 1994 Pedagogická knihovna přispívá svými záznamy článků do Databáze českých článků (ANL). V současnosti knihovna sdílí záznamy ze 43 časopisů. Celkem bylo do ANL zasláno 35 459 záznamů. V roce 2024 bylo do databáze ANL odesláno 1 320 záznamů. Od roku 2017 dále Pedagogická knihovna zprostředkovává své záznamy přes Centrální portál knihoven.

2.4 Bibliografické soupisy článkové literatury

PBD je využívána pro vytváření různých typů bibliografických soupisů článkové literatury. Ty jsou zveřejňovány na webových stránkách knihovny v odkazu Novinky a publikace.¹⁵ Každý měsíc jsou vytvářeny seznamy novinek z české a zahraniční článkové literatury. Jednou za rok vytváříme bibliografický soupis komeniologické literatury a článků z časopisu Lifelong Learning.

13 NPMK, on-line katalog, <https://katalog.npmk.gov.cz/#/> (30. 8. 2025).

14 Jak číst záznamy článků, <https://npmk.gov.cz/knihovna/o-knihovne/clanky-bibliografie/jak-cist-zaznamy-clanku> (30. 8. 2025).

15 Novinky a publikace, <https://npmk.gov.cz/knihovna/novinky-publikace> (30. 8. 2025).

2.5 Rešerše

Zpracování rešerší patří k významným službám bibliografického oddělení. Nabízíme vyhotovení výběrových a úplných rešerší. Výběrové rešerše zpracováváme z fondu monografií, článků a zahraniční článkové databáze Taylor & Francis, kolekce SS&H.

Žádosti o úplné rešerše nejsou tak hojně zastoupeny, nejčastěji jsou vypracovávány pro kolegy z Pedagogického muzea J. A. Komenského, pro Národní pedagogický institut, MŠMT, v menší míře pro jednotlivé badatele.

Výběrové rešerše jsou zpoplatněny fixním poplatkem dle typu zdroje, úplné rešerše pak hodinovou sazbou. Žádosti o rešerše jsou podávány převážně elektronicky přes webové stránky knihovny, anebo (v současné době využívané minimálně) vyplněním tištěné žádanky dostupné ve všeobecné studovně. V roce 2024 bylo vyhotoveno 52 rešerší.

II. Bibliografické soupisy učebnic a odborných pedagogických publikací v Pedagogické knihovně J. A. Komenského

Pedagogická knihovna J. A. Komenského (Pedagogická knihovna, PK) začala již krátce po svém založení roku 1919, v souladu s tím, jak se postupně plnil její knihovní fond, vytvářet bibliografické soupisy učebnic a odborných pedagogických publikací. Vycházely nejprve nákladem vlastním či u různých nakladatelů, postupně je začala vydávat sama Pedagogická knihovna, a to buď jako samostatná instituce, nebo jako součást Výzkumného ústavu pedagogického, Ústavu školských informací či Ústavu pro informace ve vzdělávání, anebo, v současnosti, jako součást Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského.¹⁶

1. První bibliografické soupisy v Pedagogické knihovně: do roku 1940

První soupisy pedagogické literatury vycházely v edicích Publikace Pedagogické knihovny Komenského a Zprávy Pedagogické knihovny Komenského v Praze.

¹⁶ Více srov. Marcela PETROVIČOVÁ, *Historie*, in: Pavel Hlubuček a kol., PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J.A. Komenského. 1919–2019, Praha 2020, s. 10–25.

V první jmenované edici vyšlo 13 svazků, první svazek byl publikován roku 1928 a poslední roku 1940 (resp. 1941). Autorem či editorem několika z nich byl Jan Mauer,¹⁷ jeden ze zakladatelů speciální pedagogiky, jenž vedl Pedagogickou knihovnu od roku 1919 do roku 1937.¹⁸ Kromě soupisů pedagogické literatury vycházely soupisy literatury příbuzných oborů, zvláště psychologie a sociologie, a také praktické výběry z literatury určené pro přípravu ke zkouškám.¹⁹ V edici vycházely dále výběry z odborné literatury pro studenty pedagogiky i učitele jednotlivých vyučovacích předmětů.²⁰

Z druhé jmenované edice upozorníme především na její první svazek, Mauerův *Přehled rozřídění pedagogické literatury*,²¹ ve kterém autor použil desetinné třídění L. J. Živného.

Vydán byl třídičný *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského* (1927–1931), jenž obsahoval soupisy literatury k pedagogickým tématům.²²

- 17 Jan MAUER, *Výbor knih pro učitelskou knihovnu*. I, Spisy z oboru pedagogiky, jejich věd a nauk pomocných, z didaktiky a metodiky, Praha 1928 (Praha 21929); TÝŽ, *Výbor knih pro studium pedagogie a výchovy duševně úchylné mládeže*, České Budějovice 1929; Jan MAUER – Emanuel LIPPERT – Ladislav KRATOCHVÍL, *Pedagogický ruch let 1924–1930. Knihopisný výbor s úvodním rozhledem*, Praha 1931, <http://krameriusndk.nkp.cz/search/handle/uuid:7a7dfde0-c55b-11e3-aec3-005056827e52> (28. 08. 2025); Jan MAUER, *O studiu pedagogiky. Studium na pedagogické akademii*, Praha 1934; TÝŽ, *Průvodce k přípravě na zkoušku učitelské způsobilosti pro školy obecné*, Praha 1937.
- 18 O osobnostech Pedagogické knihovny včetně Jana Mauera a jejich publikační činnosti srov. Marcela PETROVIČOVÁ, *Osobnosti*, in: P. Hlubuček a kol., PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J. A. Komenského, s. 28–45.
- 19 Tomáš KUNŠTÁTSKÝ, *Zkoušky pro měšťanské školy. Pokyny a výbor knih k přípravě*, Praha 1930; Arnošt ROSA – Engelbert ŠUBRT, *Pro lepší výchovu živnostenského dorostu. S výbo-rem knih o otázkách v tento obor spadajících*, Praha 1931; Ladislav KRATOCHVÍL, *Adlerova individuální psychologie a výchova*, Praha [1931]; TÝŽ, *Sto knih ke studiu psychologie*, Praha 1934.
- 20 *Co čísti?* I. (Obsahuje: 1. Doplnky „Výboru knih k základnímu studiu pedagogiky“; 2. Vyučování jednotlivým předmětům: jazyk vyučovací, cizí jazyky, dějiny, zeměpis, filosofická propedeutika. Poučné vycházky), Praha 1935; *Co čísti?* II. (Obsahuje: 1. Druhé doplnky „Výboru knih k základnímu studiu pedagogiky“; 2. Vyučování jednotlivým předmětům: počtářství, vědy přírodní, kreslení, rýsování), Praha 1937; *Co čísti? Třetí doplnky výboru knih k základnímu studiu pedagogiky a výbor knih nově zařazených od září 1937 do června 1938*, Praha 1938; Ladislav KRATOCHVÍL, *Příruční seznam Pedagogické knihovny Komenského v Praze*, Praha 1940.
- 21 Jan MAUER, *Přehled rozřídění pedagogické literatury*, Praha 1934.
- 22 Jan MAUER, *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského*. I., Výbor spisů k počátečnímu studiu, Praha 1927; TÝŽ, *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského* = *Führer durch die Pädagogische Komenský - Bücherei*. Díl 2. = II., K základnímu studiu vychovatelství, vyučovatelské a organisace školství = *Bücherauswahl zum grundlegenden Studium der Erziehungslehre, Unterrichtslehre und Organisation des Schulwesens*, Praha 1929; TÝŽ, *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského* = *Führer durch die Pädagogische Komenský-Büche-*

Zvláštním počinem knihovny byly tzv. putovní knihovny pedagogické, soupisy publikací pro vzdělávání učitelů, jež byly zasílány okresním učitelským knihovnám. Obdobný účel plnily tzv. putovní soubory pedagogické literatury určené učitelům či adeptům učitelství.²³

2. Poválečné bibliografické soupisy pedagogické literatury: 1945–1989

Po roce 1945 navázala Pedagogická knihovna na svoji předválečnou činnost i v bibliografických soupisech pedagogické literatury a literatury příbuzných oborů. Důležitým mezníkem pro Pedagogickou knihovnu byl rok 1953, kdy byla pověřena trvalým uchováváním učebnic a skript a jejich odborným zpracováním. Na základě takto získávaného učebního materiálu se pokračovalo ve vytváření specializovaného, jedinečného fondu pedagogické literatury, která byla nadále přibližována odborné veřejnosti i formou knižních bibliografií, jejichž autory bývali pracovníci knihovny.

Vycházely bibliografie učebnic a odborné literatury určené pro učitele různých vyučovacích předmětů. Jejich zaměření se často přizpůsobovalo aktuální politické situaci. Jí byly poplatné i výběry literatury, jakými byla například bibliografie překladů z ruské a sovětské literatury.²⁴

V polovině padesátých let 20. století bylo v Pedagogické knihovně založeno oddělení hudební výchovy, jež se posléze rozšířilo na oddělení estetické výchovy. Fond tohoto oddělení dal vzniknout mnoha bibliografiím z hudební oblasti určeným jak pro hudebně pedagogickou praxi, tak teorii. Vytvořeny byly i bibliografie estetické výchovy.²⁵

rei. III., část 1. = III., 1. Teil, Výbor spisů z oboru vyučování a metodiky vyučování = Bücherauswahl aus dem Gebiete der Unterrichtslehre und Unterrichtsmethodik, Praha 1930; TÝŽ, *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského* = *Führer durch die Pädagogische Komenský Bücherei*. III., část 2. = III., 2. Teil, Výbor spisů z oboru vyučování a metodiky vyučování = Bücherauswahl aus dem Gebiete der Unterrichtslehre und Unterrichtsmethodik, Praha 1930; TÝŽ, *Průvodce Pedagogickou knihovnou Komenského* = *Führer durch die Pädagogische Komenský-Bücherei*. III., část 3. = III., 3. Teil, Výbor spisů z oboru vyučování a metodiky vyučování = Bücherauswahl aus dem Gebiete der Unterrichtslehre und Unterrichtsmethodik, Praha 1931.

23 Více k putovním seznamům pedagogické literatury srov. Pravoslav HYKEŠ, *50 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze: 1919–1969*, Praha 1969, s. 18–19, <https://ndk.cz/uuid/uuid:098c45dd-120a-4949-b696-783ce9326508> (28. 8. 2025).

24 Zdeňka MARČANOVÁ – Pravoslav HYKEŠ, *Přehled překladů z ruské a sovětské literatury pro mládež do češtiny z let 1900–1950*, Praha 1952.

25 Poslední takto koncipovanou bibliografií vydanou před r. 1989 byla publikace Pavla ŽÁKO-VÁ, *Estetická výchova mládeže: výběrová bibliografie. 1983–1988*, Praha 1988.

Vycházelo množství personálních bibliografií učitelů, pedagogů i historiků pedagogiky. Vyšla tak například výběrová bibliografie učitele a komunistického politika Josefa Hakena,²⁶ anebo bibliografie Karla Hanuše,²⁷ bývalého legionáře, posléze komunisty a spolupracovníka Z. Nejedlého.

Z bibliografií vytvořených v uvolněnějších politických podmínkách (sestavených koncem šedesátých a vydaných na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století) jmenujme bibliografii učitele a autora přírodovědných učebnic Jana Pastejříka²⁸ či bibliografii pedagoga a filozofa, průkopníka speciální pedagogiky Františka Čády.²⁹ Vyšla i bibliografie významného pedagoga a historika pedagogiky Otakara Kádnera.³⁰

Důležitými bibliografiemi, i s ohledem na pokračující badatelskou činnost instituce, byla a jsou komeniana.

Kromě bibliografií, jež shromažďovaly komeniologické články,³¹ vyšlo několik soupisů knižních komenian. V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, kdy byla Pedagogická knihovna součástí Ústavu školských informací, byly zpracovány a vydány tři komeniologické soupisy.³²

3. Bibliografické soupisy vydané po roce 1989

V roce 1992, u příležitosti 400. výročí narození Komenského, byl vydán souhrnný soupis komenian z let 1945–1990.³³

Započalo se s vytvářením bibliografií historických učebnic z fondu Pedagogické knihovny, jež byly určeny pro různé stupně škol a vydávány od počátku

26 Ladislav FREY, *Josef Haken – učitel komunista (1880–1949): život a dílo: bibliografie*, Praha 1965.

27 Hana VONKOVÁ, *Karel Hanuš: výběrová bibliografie*, Praha 1966.

28 Ladislav FREY – Jiří ŠTRAUS, *Bibliografie prací zasloužilého učitele Jana Pastejříka*, Praha 1968.

29 Margita KREJČOVÁ, *František Čáda: výběrová bibliografie*, Praha 1971.

30 Marie JUSTOVÁ – Jiří ŠTRAUS, *Otakar Kádner: bibliografie*, Praha 1971.

31 Marta BEČKOVÁ, *Bibliografie komeniologických článků v českých a slovenských pedagogických časopisech z let 1945–60*, Praha 1961, <http://krameriusndk.nkp.cz/search/handle/uuid:-02a0bfc0-d47c-11e4-97af-005056827e51> (28. 08. 2025); TÁŽ, *Bibliografie článků v časopise Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského*. Roč. 1–20 (1910–1961), Praha 1964.

32 Zdeněk POKORNÝ, *Bibliografie knižních komenian 1945–1975*, Praha 1976; TÝŽ, *Bibliografie knižních komenian 1945–1977*, Praha 1979; TÝŽ, *Bibliografie knižních komenian 1945–1982*, Praha 1983.

33 Zdeněk POKORNÝ, *Bibliografie knižních komenian 1945–1990. (S přehledem poválečné komeniologie)*, Praha 1992, <http://krameriusndk.nkp.cz/search/handle/uuid:2a260550-a27e-11e2-9a08-005056827e52> (28. 08. 2025).

19. do poloviny 20. století. Ve fondu PK se nacházejí učebnice psané v češtině, němčině i dalších jazycích; odrážejí tak složitý jazykový, kulturní i politický vývoj českých zemí.³⁴ Bibliografické soupisy se, až na výjimky, však věnovaly pouze učebnicím českým.

Vyšly bibliografické soupisy jak učebnic humanitních předmětů (učebnic literatury, dějepisu, vlastivědy, občanské nauky a výchovy, hudební výchovy),³⁵ tak matematiky, zeměpisu a přírodovědných předmětů.³⁶

Byly sestaveny bibliografické soupisy slabikářů Pedagogické knihovny,³⁷ jež jsou cenné nejen z pedagogického, ale i literárněhistorického, lingvistického a uměleckého hlediska.

Vyšly dále bibliografické soupisy historických čítanek;³⁸ z ukázek do čítanek vybíraných lze soudit na oblibu literárních textů v daném období. Pro zajímavost uvedme, že soupis českých čítanek pro školy obecné obsahuje i čítanky určené pro české školy ve Spojených státech amerických.

Významným pro historii školství je soupis výnosů a nařízení k učebním plánům a osnovám z let 1869 až 1963, které byly zveřejňovány ve věstnících ministerstev školství a zemských školních rad. Tyto výnosy a nařízení jsou, kromě několika výjimek, obsaženy ve fondu Pedagogické knihovny.³⁹ Publikace obsahuje předmětový rejstřík se seznamem vyučovacích předmětů z daného období s odkazy na příslušný výnos. Na základě výše uvedených bibliogra-

34 Dagmar PETIŠKOVÁ, *Fondy*, in: P. Hlubuček a kol., PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J.A. Komenského, s. 60.

35 Jan WITTBERGER, *Historické učebnice dějepisu ve fondu SPKK. 1778–1950*, Praha 1992; Běla VLKOVÁ, *Historické učebnice vlastivědy ve fondu SPKK. 1846–1954*, Praha 1992; TÁŽ, *Historické učebnice literatury ve fondu SPKK. 1848–1953*, Praha 1995; TÁŽ, *Historické učebnice občanské nauky a výchovy ve fondu SPKK. 1912–1948*, Praha 1996; TÁŽ, *Historické učebnice českého jazyka ve fondu SPKK. 1816–1951*, Praha 1998; Roman GIEBISCH, *Historické učebnice hudební výchovy a zpěvníky ve fondu SPKK z let 1808–2001*, 2002 (elektronické vydání) (https://nmpk.gov.cz/sites/default/files/novinky-publikace/archiv/Historicke_zpevniky.pdf).

36 NÁRODNÍ PEDAGOGICKÁ KNIHOVNA KOMENSKÉHO, *Historické učebnice zeměpisu ve fondu SPKK (1850–1950)*, Praha 1997; Běla VLKOVÁ, *Historické učebnice matematiky ve fondu SPKK. 1. část, 1836–1948*, Praha 1997; TÁŽ, *Historické učebnice matematiky ve fondu SPKK. 2. část, 1822–1949*, Praha 1998; TÁŽ, *Historické učebnice fyziky ve fondu SPKK (1825–1948)*, Praha 1999.

37 Běla VLKOVÁ, *České slabikáře. Slabikáře a první čítanky z let 1547–1950 ve fondu SPKK*, Praha 1991; Běla VLKOVÁ – Anna KABZANOVÁ, *České slabikáře. Slabikáře a první čítanky z let 1547–1950 ve fondu SPKK*, Praha 2002.

38 Běla VLKOVÁ, *České čítanky ve fondu SPKK (1780–1954)*. 1. část, Praha 1993; TÁŽ, *České čítanky ve fondu SPKK (1851–1956)*. 2. část, Praha 1994.

39 Anna KABZANOVÁ, *Vývoj učebních plánů a osnov na českých povinných školách (1869–1963)*, Praha 2004.

fických soupisů jsou v Pedagogické knihovně historické učebnice postupně digitalizovány.⁴⁰

4. Přípravované bibliografické soupisy

V současné době připravuje oddělení bibliografie Pedagogické knihovny k vydání dva bibliografické soupisy. Prvním z nich je soupis historických učebnic přírodopisu, druhým pak soupis historických ukrajinik.

Bibliografický soupis učebnic přírodopisu zahrnuje publikace vydané mezi lety 1849 a 1952, jež byly určeny pro různé typy škol základního, středního a odborného vzdělávání. Při excerpci titulů pro bibliografii učebnic přírodopisu bylo třeba brát v úvahu tu skutečnost, že přírodovědná terminologie se v 19. století lišila od dnešní.⁴¹ Učebnice přírodopisu a přírodopytu (fyzika, chemie) navíc obsahovaly i praktickou výuku hospodářství či zahradnictví. Bibliografický soupis obsahuje kromě učebnic určených pro české školy na našem území rovněž učebnice, jež byly vydány za 2. světové války ve Velké Británii pro potřeby Československé státní střední školy, a to zejména pro výuku externích žáků, jimiž byli českoslovenští vojáci a letci.

Bibliografický soupis historických ukrajinik se člení na dvě základní části. První část soupisu zahrnuje slabikáře a čítanky vydávané pro ukrajinské žáky haličských škol pro základní vzdělávání před 1. sv. válkou, jež byly vydány ve Vídni a ve Lvově. Druhou část soupisu tvoří publikace určené pro podkarpatský region – jde jednak o učebnice pro vzdělávání žáků základního, středního i odborného vzdělávání, jež pokrývají širokou škálu vyučovacích předmětů, jednak o odborná pedagogická pojednání pro učitele. Tyto publikace byly vydávány v několika nakladatelstvích na území meziválečného Československa.⁴²

40 <https://npmk.gov.cz/knihovna/sluzby/digitalni-zdroje#kramerius> (28. 08. 2025).

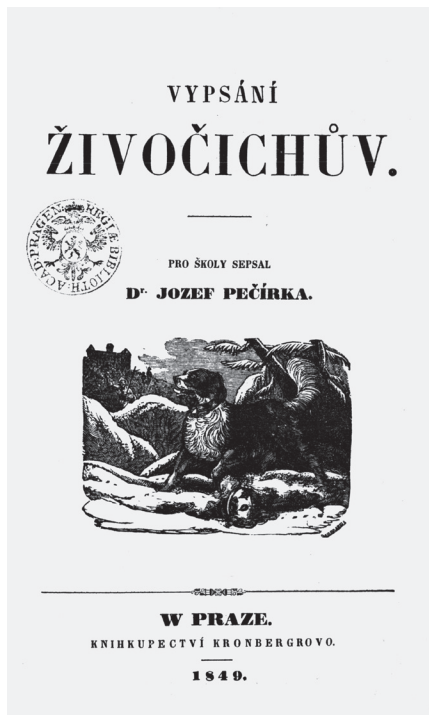
41 Srov. Bohumila KROUPOVÁ – Bohumil VYBÍRAL, *Přírodopyt jako vyučovací předmět mezi lety 1869 a 1939*, Matematika, fyzika, informatika. Časopis pro výuku na základních a středních školách 23, 2014, č. 3, s. 187–200.

42 O slabikářích a čítankách ze sbírky historických ukrajinik v Pedagogické knihovně a jejich jazyku srov. Dagmar PETIŠKOVÁ, *Západoukrajinské a podkarpatské slabikáře a čítanky z let 1884–1937 ve fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského v Praze. West-Ukrainian and Subcarpathian spelling-books and reading-books (1884–1937) in the collection of the Pedagogical library of J. A. Comenius in Prague*, in: Bibliotheca Antiqua 2019. Sborník z 28. konference, 13.–14. listopadu 2019, Olomouc, Olomouc – Praha 2019, s. 85–94, https://kba.vkol.cz/uploads/composer/biefhirl1m-BA2019_Peti%C5%A1kov%C3%A1.pdf (28. 08. 2025).

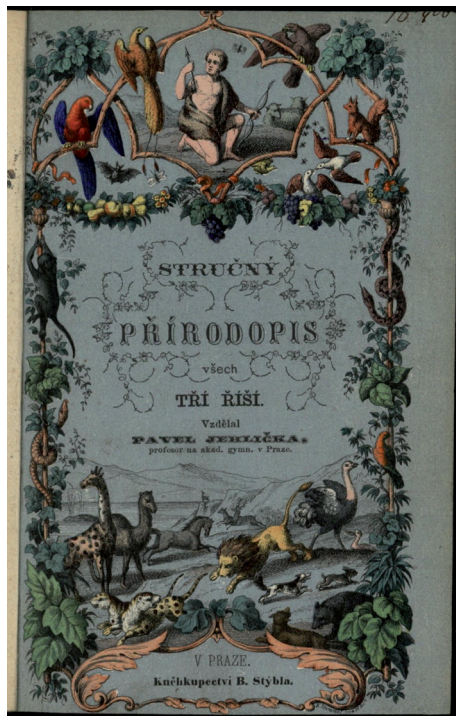
Oba připravované bibliografické soupisy obsahují odkazy na digitalizovanou verzi jednotlivých publikací v případě, že digitální verze již byla vytvořena.

Současné bibliografické oddělení Pedagogické knihovny tak vytvářením aktuálních soupisů učebnic a pedagogických publikací pokračuje v bibliografické práci, kterou započali knihovníci a bibliografové před více než sto lety.

Z připravovaného soupisu historických učebnic přírodopisu:

Obr. č. 1: Josef PEČÍRKA, *Vypsání živočichův*, Praha 1849. Sign. II 363V1 (zdroj: NPMK)

Obr. č. 2: Pavel JEHLIČKA, *Stručný přírodopis všech tří říší: pro mládež vůbec a pro čtvrté třídy hlavních škol zvlášť*, Praha 1866. Sign. I 705V1 (zdroj: NPMK)

Závěr

Prioritou oddělení bibliografie zůstává pravidelné, průběžné doplňování databáze záznamy článků z časopisecké pedagogické produkce. Aktuálnost databáze a kvalita anotovaných záznamů zpracovaných článků je významná pro vyu-

žití databáze jak každodenními uživateli, tak pro zpracovávání rešerší a měsíčních bibliografických seznamů.

V blízké době se chceme zaměřit na propagaci činnosti oddělení a zvýšit povědomí o možnostech, jak využívat pedagogickou databázi a pedagogický tezaurus. Nadále budeme zpracovávat bibliografické seznamy záznamů článků a rozšiřovat je o aktuální témata (pedagogický výzkum, čtenářská gramotnost, práce s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami aj.).

Mezi naše plány patří i excerptce historických periodik (Komenský, Úhor aj.) či zpracování historických témat (tzv. příhodovská reforma aj.).

Výzvou do budoucna je digitální zpracování naskenované lístkové kartotéky článkových záznamů z let 1958–1990, umístěné na webové stránce Národní knihovny ČR v systému RetriIS.

Společným cílem pracovníků oddělení i nadále zůstává podchycení zejména české pedagogické článkové literatury a její zpřístupnění pedagogické i širší veřejnosti.

LITERATURA

- Naděžda BARÁNKOVÁ, *Český pedagogický tezaurus*, in: Ludmila Čumplová (ed.), *Státní pedagogická knihovna Komenského. 80 let. 1919–1999*, Praha 1999, s. 28–29.
- Pravoslav HYKEŠ, *50 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze: 1919–1969*, Praha 1969, <https://ndk.cz/uuid/uuid:098c45dd-120a-4949-b696-783ce9326508> (28. 8. 2025).
- Marie JUSTOVÁ, *Bibliografie a dokumentace v SPKK*, in: Jan Musil (ed.), *70 let Státní pedagogické knihovny Komenského (1919–1989)*, Praha 1989, s. 61–70.
- Jana KLIMEŠOVÁ, *Bibliografie a dokumentace*, in: Alice Košková (ed.), *90 let Národní pedagogické knihovny Komenského*, Praha 2009, s. 18–19.
- Bohumila KROUPOVÁ – Bohumil VYBÍRAL, *Přírodopis jako vyučovací předmět mezi lety 1869 a 1939*, Matematika, fyzika, informatika. Časopis pro výuku na základních a středních školách 23, 2014, č. 3, s. 187–200.
- Karel METYŠ, *Bibliografické oddělení*, in: Pravoslav Hykeš (ed.), *40 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze 1919–1959*, Praha 1959, s. 54–58.
- Dagmar PETIŠKOVÁ, *Fondy*, in: Pavel Hlubuček a kol., *PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J. A. Komenského. 1919–2019*, Praha 2020, s. 46–73.
- Dagmar PETIŠKOVÁ, *Západoukrajinské a podkarpatorské slabikáře a čítanky z let 1884–1937 ve fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského v Praze: West-Ukrainian and Subcarpathian spelling-books and reading-books (1884–1937) in the collection of the Pedagogical library of J. A. Comenius in Prague*, in: *Bibliotheca Antiqua* 2019. Sborník z 28. konference, 13.–14. listopadu 2019, Olomouc, Olomouc – Pra-

- ha 2019, s. 85–94, https://kba.vkol.cz/uploads/composer/biefhirl1m-BA2019_Peti%C5%A1kov%C3%A11.pdf (28. 08. 2025).
- Marcela PETROVIČOVÁ, *Český pedagogický tezaurus*, in: Alice Košková (ed.), 90 let Národní pedagogické knihovny Komenského, Praha 2009, s. 20–21.
- Marcela PETROVIČOVÁ, *Historie*, in: Pavel Hlubuček a kol., PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J.A. Komenského. 1919–2019, Praha 2020, s. 10–25.
- Marcela PETROVIČOVÁ, *Osobnosti*, in: Pavel Hlubuček a kol., PK 100. Sto let Pedagogické knihovny J.A. Komenského. 1919–2019, Praha 2020, s. 28–45.
- Marcela PETROVIČOVÁ, *Pedagogická bibliografická databáze v NPMK*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie: sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 116–125, <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/uuid/uuid:276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1> (30. 8. 2025).
- Josef POCH, *Z minulosti Státní pedagogické knihovny Komenského, ústřední pedagogické knihovny ČSR*, in: Pravoslav Hykeš (ed.), 40 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze 1919–1959, Praha 1959, s. 7–44.
- Anna VÁVROVÁ, *Bibliografie a dokumentace v SPKK*, in: Ludmila Čumplová (ed.), *Státní pedagogická knihovna Komenského. 80 let. 1919–1999*, Praha 1999, s. 24–27.

Internetové zdroje:

- Články a bibliografie*, <https://npmk.gov.cz/knihovna/o-knihovne/clanky-bibliografie> (30. 8. 2025)
- Český pedagogický tezaurus*, <https://npmk.gov.cz/knihovna/o-knihovne/cesky-pedagogicky-tezaurus> (30. 8. 2025)

RÉSUMÉ

Pedagogical Bibliographical Database at the National Pedagogical Museum and Library of J. A. Komenský

The first part of the article briefly introduces the origins of the Pedagogical Library of J. A. Komenský and then turns to the *Pedagogical Bibliographical Database*, its creation, and its contents. It describes the historical development of analytical processing of articles in the Pedagogical Library, from bibliographical card files to cataloguing in automated library systems. Attention is also given to the *Czech Pedagogical Thesaurus*, the library's principal classification and search tool; a short overview is provided of the library's holdings and services. The second part of the article focuses on the bibliographical lists of textbooks and pedagogical publications compiled in the Pedagogical Library throughout its existence. It pays particular attention to two bibliographical lists of historical textbooks currently being prepared for publication by staff of the bibliographical department.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Pedagogická knihovna J. A. Komenského – pedagogická bibliografická databáze –
Český pedagogický tezaurus – analytické zpracování – rešerše – bibliografické soupisy

Pedagogical Library of J. A. Komenský – Pedagogical Bibliographical Database –
Czech Pedagogical Thesaurus – analytical processing – searching – bibliographical
lists

Bibliografie v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha

Mgr. Lada Šlesingerová

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

1. Úvod

Tento text navazuje na příspěvek ze semináře České oborové bibliografie konaného v roce 2016, který podal přehled o historickém vývoji, excerpční základně a současném stavu oborové bibliografie zpracovávané v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. (dále ARÚ Praha) a informoval o řešených grantových projektech.¹

Příspěvek na konferenci České oborové bibliografie v éře digitálního věku konané 11. června 2025 v Historickém ústavu AV ČR v Praze informoval o aktuálním stavu zpracování oborové bibliografie v knihovně Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., online článkových databázích a jejich využitelnosti, vlivu covidu a vývoji excerpční základny za posledních 10 let.

2. Knihovna ARÚ Praha

Knihovna Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. (sigla ABB001) je základní knihovnou se specializovaným knihovním fondem z oboru archeologie. Posláním knihovny je shromažďovat, zpracovávat, uchovávat a zpřístupňovat domácí i zahraniční informační prameny z archeologie a příbuzných oborů a poskytováním informací uživatelům přispívat k rozvoji vědy a kultury. Knihovna buduje primární a sekundární knihovní a informační fond zaměřený

1 Lada ŠLESINGEROVÁ, *Bibliografie české, moravské a slezské archeologie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 33–46 (<https://www.digitalniknihovna.cz/knav/uuid/uuid:276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1>).

ný na potřeby vědeckého výzkumu pracoviště. Knihovní fond je systematicky doplňován nákupem, výměnou a dalšími zdroji a zahrnuje kromě klasických nosičů informací i elektronické informační zdroje.²

2.1 Knihovní fond

Knihovna ARÚ Praha získává literaturu z archeologie a příbuzných vědních oborů a zpřístupňuje ji uživatelům z řad odborné i širší veřejnosti. Knihovní fond obsahuje základní střeoevropskou a západoevropskou odbornou produkci, ale také publikace z dalších částí Evropy i mimo ni. Snahou je získávat základní archeologické časopisy, řady a sborníky, a z monografií zejména práce teoretického a metodologického významu bez ohledu na místo vydání. Elektronický katalog umožňuje rychlé vyhledávání monografií a seriálů, nebo článků pomocí internetu.³

2.2 Personální stav knihovny

V knihovně ARÚ Praha pracuje 6 zaměstnanců (5,5 úvazku), z toho jeden knihovník – bibliograf (0,75 úvazku), jehož pracovní náplní je evidence publikační činnosti a dalších výsledků vědecké práce pracovníků ústavu v databázi ASEP a zpracování oborové bibliografie na základě obsahové analýzy české a cizojazyčné literatury.

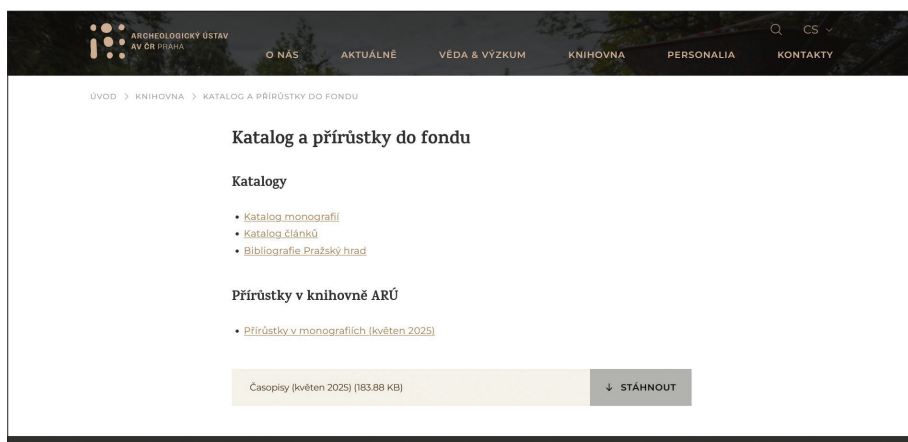
3. Oborová bibliografie

Bibliografie české, moravské a slezské archeologie zahrnuje tištěné bibliografie, online článkové databáze a bibliografie ústavních časopisů. Od první poloviny 90. let 20. století do roku 2002 se oborová bibliografie zpracovávala v knihovnickém systému CDS/ISIS.⁴ Po povodni v srpnu 2002, která poškodila knihov-

2 *Knihovní řád Knihovny Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha*, v. v. i., 22. 5. 2018, <https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2020/05/knihovni-řad-2018-1.pdf> (15. 8. 2025).

3 *Archeologický ústav AV ČR, Praha*, v. v. i. *O knihovně*, <https://www.arup.cas.cz/knihovna/o-knihovne/> (15. 8. 2025).

4 František OCHRANA, *Bibliografie a automatizace knihovnických procesů v Archeologickém ústavu AV ČR Praha*, *Archeologické rozhledy* (dále AR) 57, 2005, č. 4, s. 810 (<https://kramerus.lib.cas.cz/uuid/uuid:a54823bc-7faa-5dc0-ac48-1d82e62b216e>).

Obr. č. 1: Přístup do článkových databází na webu knihovny ARÚ Praha (zdroj: ARÚ Praha)

nu a archiv ústavu, byly nově budovaný knihovní fond a článková bibliografie katalogizovány v knihovnickém systému T-Series (TinLib) ve formátu UNIMARC.⁵ Od začátku roku 2006 se katalogizace knihovního fondu a oborové bibliografie provádí v knihovnickém systému ALEPH ve formátu MARC21, podle katalogizačních pravidel AACR2, od roku 2015 RDA.⁶

3.1 Online článkové databáze

V knihovně ARÚ Praha se v současné době analyticky zpracovávají seriály a monografie ve 2 článkových databázích: *Archeologický ústav Praha – analytika* a *Pražský hrad – bibliografie*. Databáze jsou přístupné přes Souborný katalog AV ČR nebo z webových stránek knihovny Katalog a přírůstky do fondu – *Katalog článků* a *Bibliografie Pražský hrad*.⁷ Současná praxe v knihovně je taková, že katalogizátoři seriálů a monografií zpracují nové přírůstky do fondu knihovny a novinky následně prochází bibliograf a excerpuje z nich články do příslušných článkových databází. Nové přírůstky v knihovně ARÚ jsou poté

5 Luboš JIRÁŇ et al., *Archeologický ústav AV ČR v Praze: rok poté*, AR 55, 2003, č. 3, s. 453–454 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:71599f1c-9a24-61e9-f6ac-e89f61892468>).

6 Alice BRONCOVÁ – František OCHRANA, *Katalog knihovny Archeologického ústavu v Praze v programu ALEPH. Základní průvodce pro uživatele*, AR 58, 2006, č. 4, s. 824 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:b1a1623b-9032-805f-b73a-4ef24cdc8d67>).

7 *Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. Katalog a přírůstky do fondu*, <https://www.arup.cas.cz/knihovna/katalog/> (15. 8. 2025).

vystaveny na vyhrazeném místě ve studovně a jejich seznam je zveřejněn na webu knihovny a rozeslán e-mailem všem zájemcům. Novinky se mění v intervalu 2-3 měsíce.

3.2 Excerpční základna

Do oborové bibliografie je excerpována česká a zahraniční literatura z archeologie a příbuzných oborů, podle kritéria český autor – české téma. Sledovány jsou přírodní vědy se vztahem k archeologii (antropologie, archeobotanika, archeozoologie, paleoekologie, geologie, fyzikální a chemické metody) a hraniční obory (historie, numismatika, archeometalurgie, památková péče, stavební dějiny apod.). Časové pokrytí je od začátku 19. století, z geografického hlediska je vzhledem k historickému vývoji oborové bibliografie pokrytí celosvětové, většina článků se však týká české archeologie. Seznam excerpovaných periodik od roku 2010 obsahuje 152 českých a 293 zahraničních titulů, od nejvýznamnějších vědeckých periodik až po populárně-naučné časopisy.

Průhlednost

Průhlednost

Rozsazení

Vyhledávání

AV ČR - Arch.úst.-analytika

Orbitava

Výsledky dotazu

Obtázky

Předchozí dotazy

Návod

Má stránka

Vybrané záznamy:

Celý soubor

Vyhledaných záznamů:

Zobrazit vybrané

Vybrat vše

Uložit/odeslat

Zrušit označení

Vytvořit podmnožinu

Ohodnotit

Přidat do mé schránky

Zpětnit

Filtrovat

Výsledky dotazu Všechna slova= archeogenetika: Razeno podle: Rok (sestup.)/Autor
Možnosti razení: «Autor/Rok» «Rok/Autor» «Autor/Název» «Název/Rok» «Rok/Název»

Záznamy 1 - 25 z 90
(maximální počet zobrazených a seřazených záznamů je 5000)

Přejít na text

Přejít na Z

Průhlednost

Průhlednost

Průhlednost

Průhlednost

Průhlednost

Průhlednost

#		Název	Autor	Rok	Umístění	Odkaz
Zobrazit 1	Výběr	Neolitičtí Evropané / OV	Vitěška, Ondřej, 1976.	2025	Vesmír – ISSN 0042-4544 – Roč. 104, č. 1 (2025), s. 9	
Zobrazit 2	Výběr	Network of large pedaners reveals social practices of Avar communities / Guido	Grecchi Ruscone, Guido Alberto	2024	Nature – ISSN 0028-0836 – Vol. 629, no. 8011 (2024), s. 376-383	https://doi.org/10.1038/s41586-024-07312-4
Zobrazit 3	Výběr	Widespread horse-based mobility arose around 2200 BCE in Eurasia / Pablo	Librado, Pablo	2024	Nature – ISSN 0028-0836 – Vol. 631, no. 8022 (2024), s. 819-825	https://doi.org/10.1038/s41586-024-07587-5
Zobrazit 4	Výběr	Ancient Plasmodium genomes shed light on the history of human malaria /	Michel, Megan	2024	Nature – ISSN 0028-0836 – Vol. 631, no. 8019 (2024), s. 125-133	https://doi.org/10.1038/s41586-024-07546-2
Zobrazit 5	Výběr	A population genetic perspective on subsistence systems in the Sahel /	Černý, Viktor, 1964-	2023	Genes – ISSN 2073-4425 – Vol. 14, no. 3 (2023), č. článku 758	https://doi.org/10.3390/genes14030758
Zobrazit 6	Výběr	Od mýtu k Nobelovi – příběh evoluce anatomicky moderních lidí pohledem	Černý, Viktor, 1964-	2023	Vesmír – ISSN 0042-4544 – Roč. 102, č. 1 (2023), s. 20-23	
Zobrazit 7	Výběr	Auf der Suche nach den feinen Unterschieden – die avarischen Grabfelder	Daim, Falko, 1953-	2023	Kinship, sex, and biological relatedness – the contribution of archaeogenetics to the understanding	https://doi.org/10.11588/proxydaem.1280.c18014
Zobrazit 8	Výběr	Pod pokličkou archeogenetický evropského pravku / Michel Emée, Petr	Emée, Michel, 1963-	2023	Živa – ISSN 0044-4812 – Roč. 71, č. 4 (2023), s. 154-158	Přijít text

Obr. č. 2: Vyhledávání v databázi Archeologický ústav Praha – analytika (zdroj: ARÚ Praha)

116

4. Aktuální stav zpracování

4.1 Archeologický ústav Praha – analytika

K 29. 8. 2025 článková databáze obsahuje 87 617 záznamů.⁸ Roční přírůstek činí průměrně 1800 záznamů. Do databáze se excerpuje česká a zahraniční literatura z archeologie a příbuzných oborů, analyticky se zpracovávají seriály a monografie – tištěné i online. Snahou je používat především jmenné a věcné národní autority, vlastní předmětová hesla vycházejí z oborové terminologie, k ověřování anglických ekvivalentů odborných termínů se využívá thesaurus TEATER.⁹ Do záznamů se přidávají odkazy na plné texty, zejména identifikátory DOI a handle. Časopisy vydávané Archeologickým ústavem (Památky archeologické a Archeologické rozhledy) jsou rozepisovány v úplnosti, záznamy jsou obohaceny o české a cizojazyčné abstrakty a exportovány do báze ANL v rámci Kooperčního systému článkové bibliografie.

4.2 Pražský hrad – bibliografie

K 29. 8. 2025 článková databáze obsahuje 1713 záznamů.¹⁰ Roční přírůstek činí průměrně 70 záznamů. Databáze vznikla s podporou projektu AREA (Archives of European Archaeology) a excerpuje se do ní literatura vztahující se k archeologii Pražského hradu a Hradčan. Citace byly excerptovány z monografií, bibliografií i ze skryté bibliografie, nyní se analyticky zpracovávají seriály a monografie, na rozdíl od analytiky se vytváří i záznamy BK. V záznamech se vzhledem k historii vzniku databáze používají pouze jmenné autority – osoby a korporace a geografické termíny. Stejně jako v analytice se do záznamů přidávají odkazy na plné texty.

8 *Archeologický ústav Praha – analytika*, https://aleph.lib.cas.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ARUA (29. 8. 2025).

9 *TEATER – Thesaurus archeologické terminologie*, 23. 1. 2023, <https://teater.aiscr.cz/> (15. 8. 2025).

10 *Archeologický ústav Pražský hrad – bibliografie*, https://aleph.lib.cas.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ARUPP (29. 8. 2025).

Obr. č. 3 a 4: Ukázka záznamu v databázi *Archeologický ústav Praha – analytika – rozpis seriálu* (zdroj: ARÚ Praha)

Článekové databáze slouží především k vyhledávání literatury v knihovně ARÚ Praha, společně s knihovním katalogem jsou přístupné na počítačích ve studovně a volném výběru knihovny. Online přístup umožňuje vyhledávání odkudkoliv a v případě zdrojů dostupných online je možný přístup přímo k plným textům. Databáze jsou nepostradatelné pro práci knihovníků – bibliogra-

AV ČR - Pražský hrad-bibl. (Vznikla a podporou projektu AREA)							
Přihlášení		Nastavení		Databáze		Ostatky	
Prohlášení		Vyhledávání		Výsledky dotazu		Předchozí dotazy	
Návod		Má schránka					
Vybrané záznamy: Celý soubor vyhledaných záznamů:		Zobrazit vybrané	Uložit/odeslat	Vytvořit podmnožinu	Přidat do mé schránky		
		Vybrat vše	Zrušit označení	Ohodnotit	Zpřesnit	Filtrovat	
Výsledky dotazu Všechna slova= alldocuments and \$!-formát= BK; Rázno podle: Rok (sestup.)/Autor							
Možnosti razení: «Autor/Rok» Rok/Autor «Autor/Název» Název/Rok «Rok/Název» Rok/Název							
Záznamy 1 - 25 z 57				Přejít na text		Přejít na 2	
(maximální počet zobrazených a seřazených záznamů je 5000)						Přidat do seznamu	
						Díky stránce	
#		Název	Autor	Rok	Umístění	Odkaz	
Zobrazit 1	Vybírejte řádek	Texty z archeologických výzkumů na Pražském hradě - památky po českých agnoscích, jejich odborných, etnografických, svědčích a literárních historických - Texts from archaeological research at Prague Castle - relics of the Czech ages, their literary, ethnographic, evidential and literary historical	Bravermanová, Milena, 1955-	2023			
Zobrazit 2	Vybírejte řádek	První středověké pohřební kosty z Prahy - středověké / Drahomíra Frnklová-Kalická s příspěvky Ludmily Barčákové, Hany Březňové, Sylvy Drtikolové-Kaupové, Petry Kádara, Romany Kočarové, Lenky Kovačkové, Radky Kozlové, Dany Rohanové, Petry Stránské, Lukáše Zahradníčka	Frnklová-Kalická, Drahomíra, 1958-	2023			
Zobrazit 3	Vybírejte řádek	Přehled keramik hradčanských patric / Alexandra Kroužková a kolektiv	Kroužková, Alexandra	2022			
Zobrazit 4	Vybírejte řádek	Pražský hrad - sídlo českého státu / Petr Koupa, Jan Novák (eds.)	Koupa, Petr, 1953-	2022			
Zobrazit 5	Vybírejte řádek	Kalendář sv. Václava a Vojtěcha - svědectví českých patronů a králů / Jiří Kůhan, Jan Rojt	Kůhan, Jiří, 1945-	2022			
Zobrazit 6	Vybírejte řádek	Solutio Hebdomadaria Pro structura Templi Pragensis - stavba svatozářské katedrály v letech 1372-1378. D.I.I. / Marek Suchý	Suchý, Marek, 1973-	2021			

Obr. č. 5: Záznamy BK v databázi Pražský hrad – bibliografie (zdroj: ARÚ Praha)

AV ČR - Pražský hrad-bibl. (Vznikla a podporou projektu AREA)							
Přihlášení		Nastavení		Databáze		Ostatky	
Prohlášení		Vyhledávání		Výsledky dotazu		Předchozí dotazy	
						Návod	
						Má schránka	
Uložit/odeslat		Uložit na server		Přidat do mé schránky		Poř. na aktivitu	
Úplné zobrazení záznamu							
Zvolte formát: Standardní Katalogizační záznam Citace Název pošt. MARC 21 Tapy MARC 21							
Záznam 1 z 1							
							Úplné zobrazení
							Úplné zobrazení
							Google Books
Syno							
Hlavní zhlaví							
Název							
Popis							
Zdrojový dokument							
Typ obsahu							
Typ média							
Typ nosiče							
Všeob. pozn.							
Bibliogr.							
Skupina konspektu							
Předmět							
Předmět							
Geogr. termin							
Žánr a forma							
Geogr. termin angl							
Žánr a forma angl							
Vedl. osobní jm.							
Vlastník záznamu							
Formát							

Obr. č. 6: Ukázka záznamu v databázi Pražský hrad – bibliografie – rozpis monografie (zdroj: ARÚ Praha)

fů zejména při tvorbě bibliografií (personálních apod.), zpracování rešerší nebo zodpovídání dotazů (služba Ptejte se knihovny). Ze systému bohužel není možné získat relevantní údaje o návštěvnosti databází.¹¹

11 Informace Mgr. Marty Kuchtové z Knihovny AV ČR dne 30. 5. 2025.

6. Vliv covidu a vývoj excerpční základny

Pandemie covid-19 ovlivnila chod knihovny ARÚ Praha, v rámci protiepidemických opatření došlo k uzavření knihovny, nutnosti práce z domova a přerušení katalogizace tištěných zdrojů. Excerptce oborové bibliografie se zaměřila na zpracování zdrojů dostupných online. Tento trend začal již v době předcovidové, ale za pandemie se ještě prohloubil. Původně pouze tištěné časopisy mají nyní i online verze, často open access. Publikování v oboru archeologie prochází vývojem, zvyšuje se počet článků v impaktovaných časopisech, rozvíjí se interdisciplinární výzkum, časté jsou velké kolaborace vědců. Je nutné reagovat na zvětšující se počet publikací v online zdrojích a nutnost jejich zpracování. Excerptce oborové bibliografie se mnohem více zaměřuje na zpracování periodik dostupných online, která knihovna nemá ve fondu (hlavně z přírodních věd). Počet excerpovaných zahraničních titulů ve srovnání s rokem 2016 vzrostl více než dvojnásobně. Nutnost excerptce online zdrojů se do budoucna ještě zvýší, protože kvůli nedostatku místa v knihovně ARÚ a snižování rozpočtu na akvizici dochází k rušení drahých subskripcí časopisů, které jsou dostupné online.

7. Závěr

Text představil aktuální stav zpracování oborové bibliografie v knihovně ARÚ Praha. Excerptce musí reagovat na nové podmínky digitální doby, excerptovat pouze tištěné zdroje, které knihovna získá do fondu, již není udržitelné, je nutné zpracovávat i zdroje dostupné online, aby bylo podchyceno co nejširší portfolio publikací, v nichž čeští archeologové v současné době publikují.

LITERATURA

- Alice BRONCOVÁ – František OCHRANA, *Katalog knihovny Archeologického ústavu v Praze v programu ALEPH. Základní průvodce pro uživatele*, Archeologické rozhledy 58, 2006, č. 4, s. 824–827 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:b1a1623b-9032-805f-b73a-4ef24cdc8d67>).
- Luboš JIRÁŇ et al., *Archeologický ústav AV ČR v Praze: rok poté*, Archeologické rozhledy 55, 2003, č. 3, s. 451–457 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:71599f1c-9a24-61e9-f6ac-e89f61892468>).

- František OCHRANA, *Bibliografie a automatizace knihovnických procesů v Archeologickém ústavu AV ČR Praha*, *Archeologické rozhledy* 57, 2005, č. 4, s. 810–811 (<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:a54823bc-7faa-5dc0-ac48-1d82e62b216e>).
- Lada ŠLESINGEROVÁ, *Bibliografie české, moravské a slezské archeologie*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 33–46 (<https://www.digitalniknihovna.cz/knav/uuid/uuid:-276c9fe7-d047-43cb-b5ae-dfcc9ddd46d1>).

Online zdroje

- Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. Katalog a přírůstky do fondu*, <https://www.arup.cas.cz/knihovna/katalog/> (15. 8. 2025).
- Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i. O knihovně*, <https://www.arup.cas.cz/knihovna/o-knihovne/> (15. 8. 2025).
- Archeologický ústav Praha – analytika*, https://aleph.lib.cas.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ARUA (29. 8. 2025).
- Archeologický ústav Pražský hrad – bibliografie*, https://aleph.lib.cas.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ARUPP (29. 8. 2025).
- Knihovní řád Knihovny Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i., 22. 5. 2018*, <https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2020/05/knihovni-řad-2018-1.pdf> (15. 8. 2025).
- TEATER – Tezaurus archeologické terminologie, 23. 1. 2023*, <https://teater.aiscr.cz/> (15. 8. 2025).

RÉSUMÉ

Bibliography at the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Prague

This contribution provides information on the current state of work on the specialized bibliography at the library of the Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences, Prague, including the online article databases *Institute of Archaeology Prague – Analytics* and *Prague Castle – Bibliography*, the usability of these databases, the impact of COVID-19, and developments in the source base over the past ten years. The specialized bibliography excerpted for this purpose includes Czech and foreign literature in archaeology and related disciplines, following the criterion of ‘Czech author – Czech topic’. Also monitored are the natural sciences as they relate to archaeology, as well as borderline fields. Excerpting must adapt to the conditions of the digital age: limiting the work only to printed sources added to the library’s holdings is no longer sustainable. It is necessary to process online sources as well in order

to cover the widest possible range of publications in which Czech archaeologists currently publish.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Archeologický ústav AV ČR, Praha – archeologie a příbuzné obory – oborová bibliografie – článkové databáze – excerpční základna

Institute of Archaeology of the CAS, Prague – archaeology and related disciplines – specialized bibliography – article databases – source base

BMČ dnes a zítra – česká lékařská bibliografie ve víru digitálního věku

**Mgr. Filip Kříž, Mgr. Ondřej Horsák, Mgr. Michaela Opatrná,
PhDr. Radana Kodetová, PhDr. Štěpánka Fremutová**

Národní lékařská knihovna, Praha, Česká republika

Úvod

Databáze *Bibliographia medica Czechoslovaca* (BMČ), budovaná v Národní lékařské knihovně (NLK) od roku 1978, navazuje na dřívější bibliografické soupisy a lístkové kartotéky lékařské literatury.¹ BMČ je koncipována jako národní registrující bibliografie dokumentů z oboru lékařství, zdravotnictví i dalších souvisejících oborů a pokrývá jak české, tak zahraniční bohemikální tituly. Záznamy BMČ jsou vytvářeny v systému Dawinci-Medvik ve formátu MARC21. Databáze BMČ je volně přístupná odborníkům i široké veřejnosti v rámci webového *Portálu Medvik*.² Záznamy BMČ jsou propojeny na *Digitální knihovnu NLK* (DK NLK, systém Kramerius).³ V současnosti má cca 20 % záznamů BMČ dostupný plný text archivovaný v systému DK NLK. Retrospektiva zpracování BMČ sahá do roku 1500, u analytických záznamů pak do roku 1837.

Statistické údaje

Aktuálně (srpen 2025) BMČ obsahuje 1066 tis. analytických záznamů převážně článků a cca 75 tis. záznamů monografií, seriálů a dalších druhů dokumen-

1 Lenka MAIXNEROVÁ – Filip KŘÍŽ – Michal ZÁVIŠKA – David PIŇOS – Helena BOUZKOVÁ, *Bibliographia medica Czechoslovaca*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře, Praha 2017, s. 146–163 (<https://www.medvik.cz/link/bmc17025015>).

2 Viz <https://www.medvik.cz> (10. 1. 2026).

3 Viz <https://kramerius.medvik.cz> (10. 1. 2026).

tů z databáze katalogů knihoven zapojených v systému *Medvik*.⁴ Statistika počtu záznamů BMČ ukazuje mezi roky 2010 - 2024 nárůst o 50 % (viz Graf č. 1).

Statistika typologie druhů dokumentů BMČ je uvedena v Tab. č. 1. Poznámka k tabulce: Druh dokumentu Článek zahrnuje i další typy článků - online a ve sborníku. Stejně tak druh Kniha může zahrnovat i další druhy dokumentů. Druh Výzkumná zpráva zahrnuje závěrečné grantové zprávy.

Tabulka č. 1: Statistika typologie druhů dokumentů BMČ (zdroj: autoři)

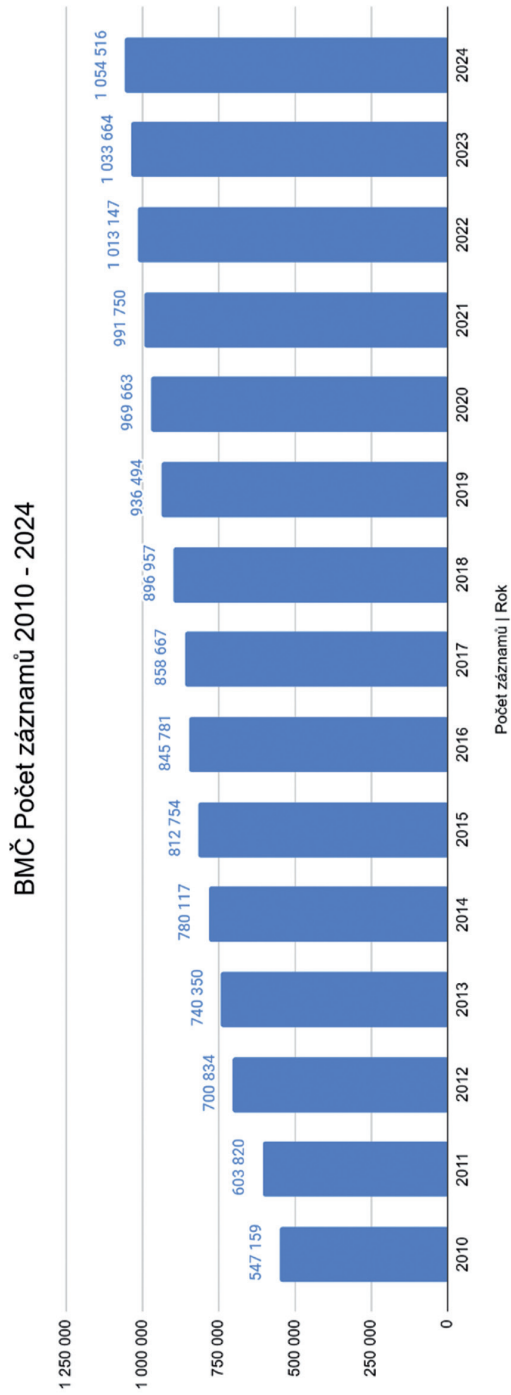
BMČ - Analytika	Počet záznamů	BMČ - Ostatní	Počet záznamů	BMČ - Ostatní	Počet záznamů
Článek	917 783	Kniha	62 728	CD-DVD	411
Článek online	336 544	Výzkumná zpráva	5 839	Výtvarné umění	299
Abstrakt	124 816	Časopis	2 692	Grafika	257
Článek ve sborníku	25 661	Sborník	1 590	Video/film	153
Kapitola	13 789	Web zdroj	1 877	Starý tisk	114
Recenze	9 991	E-kniha	1 119	Rukopis	53
		Kvalifikační práce	677	Audio	22

Zdroje excerptce

V letošním roce je do BMČ excerptováno 233 bohemikálních titulů časopisů v poměru 1:1 tištěné a online verze. V případě přibližně 60 titulů časopisů jsou minimální záznamy stahovány, a to buď ze systému *Meditorial* (časopisy zpřístupněné v portálu ProLekare.cz) pomocí proprietárního rozhraní (API), nebo přes protokol OAI-PMH v případě časopisů vydavatelství *Solen*, které používají publikační systém *Actavia*. V roce 2024 bylo analyticky zpracováno celkem 120 sborníků. Průběžně probíhá retrospektivní zpracování, kde bylo dosud zpracováno celkem 110 tis. záznamů. Tištěné soupisy BMČ byly již kompletně zpracovány, průběžně probíhá výběrové zpracování historických periodik z 19. století ve spolupráci se *Zdravotnickým muzeem NLK*.⁵

4 Viz <https://nlk.cz/pro-knihovny/medvik> (10. 1. 2026).

5 Viz <https://muzeum.nlk.cz> (10. 1. 2026).

Graf č. 1: Počet záznamů BMČ v letech 2010 – 2024 (zdroj: autoři)

Dávkově ve čtvrtletním intervalu jsou získávány záznamy ve formátu XML z databáze *PubMed*.⁶ V rámci automatizované konverze do formátu MARC21 jsou doplňovány identifikátory jmenných autorit pomocí autorského identifikátoru ORCID přes konverzní tabulku, která je vytvářena z dat projektu *Wikidata*.⁷ Během konverze se také transformují původní hesla tezauru *Medical Subject Headings* (MeSH)⁸ na jejich českou verzi. Celkem bylo takto z databáze PubMed získáno do BMČ již 72 tis. záznamů.

Důležitým zdrojem publikací pro BMČ jsou také data závěrečných výzkumných zpráv grantových projektů, které NLK v minulosti digitalizovala⁹ (závěrečné zprávy *Interní grantové agentury MZ ČR*), a které od roku 2019 NLK získává v digitální podobě ve spolupráci s *Agenturou pro zdravotnický výzkum ČR* (AZV).¹⁰ Data jsou NLK předávána ve formátu XML včetně příloh (plných textů výsledků projektů) převážně ve formátu PDF. V rámci částečně automatizovaného zpracování jsou vytvářeny bibliografické záznamy zpráv pro katalog NLK. Jsou také propojovány přílohy zpráv na analytické záznamy BMČ. Analytické záznamy dokumentů, které chybí v bázi BMČ, je nutno doplnit. Data z XML souborů jsou obohacována o bibliografické citace a další metadata a následně jsou konvertována do formátu PDF. Finálními výstupy jsou pak importní balíčky pro DK NLK. Záznamy zpřístupněné v Portálu Medvik jsou vzájemně propojené přes číslo projektu a také odkazují na registr *Centrální evidence projektů* (CEP).¹¹

Zpracování

Minimální a importované záznamy procházejí dále procesem jmenného a věcného zpracování. V záznamech z českých zdrojů jsou kompletně doplňována jmenná záhlaví z báze autorit NLK, která obsahuje již cca 160 tis. záznamů. Pro nenalezené autory jsou v autoritní bázi vytvářeny tzv. návrhy, které je třeba dále dopracovat do podoby autoritního záznamu a následně je nahrát do kooperativního systému vytváření národních autorit Národní knihovny (tzv. Ban-

6 Viz <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov> (10. 1. 2026).

7 Viz <https://www.wikidata.org> (10. 1. 2026).

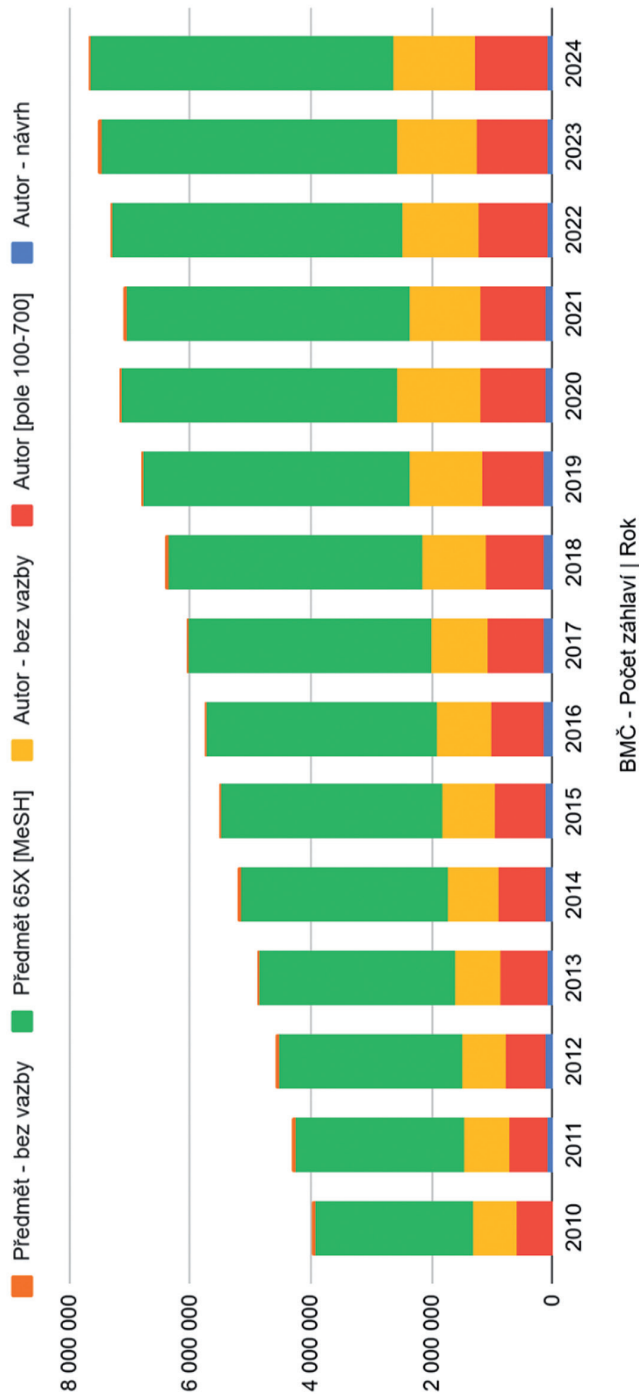
8 Viz <https://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html> (10. 1. 2026).

9 Lenka MAIXNEROVÁ – Filip KŘÍŽ – Helena BOUZKOVÁ – Ondřej HORSÁK – Adéla JAROLÍMKOVÁ – Eva LESENKOVÁ, *Digitální knihovna Národní lékařské knihovny - archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví*, in: Medsoft 2012, s. 198–204 (<https://www.medvik.cz/link/bmc12012669>).

10 Viz <https://www.azvcr.cz> (10. 1. 2026).

11 Viz <https://www.isvavai.cz/cep/> (10. 1. 2026).

BMČ Počet záhlaví 2010 - 2024

Graf č. 2: Počet záhlaví v záznamech BMČ v letech 2010–2024 (zdroj: autoři)

daska). Záhloví schválených autorit jsou následně pravidelně automatizovaně propagována do analytických záznamů v databázi BMČ. U zahraničních bohemik probíhá jmenové zpracování pouze u českých autorů, případně výběrově i zahraničních autorů s českou afiliací. Statistika vývoje počtu autoritních záhlaví v letech 2010 – 2024 viz Graf č. 2.

V průběhu věcného zpracování jsou doplňována hesla českého překladu tezauru *MeSH-CZ*.¹² Jsou doplňována předmětová hesla včetně podhesel a určení hlavních termínů, dále pak geografická hesla a publikační typy MeSH. U monografických záznamů jsou pak doplňovány obory a publikační typy NLK, případně hesla Konspekt. Klíčová slova jsou ve vhodných případech převáděna na předmětová hesla MeSH. Důraz je kladen na zápis či následné automatizované doplnění externích identifikátorů - u bibliografických záznamů DOI, PubMedID, CEP - u autoritních záznamů pak ORCID, Wikidata, VIAF, ROR, GRID.

Vybrané problémy

Vzhledem k velkému nárůstu počtu analytických záznamů a autoritních záhlaví v posledních 15 letech, které ukazují výše uvedené statistiky, je obtížné dosáhnout kompletního zpracování analytických záznamů. Počet záznamů návrhů osobních autorit dosahuje cca 25 tis. a zpracování těchto návrhů na autoritní záznam představuje časově i intelektuálně náročný proces. Časově náročné je také ztotožňování autorů zahraničních bohemik s autoritními záznamy. Neméně náročný je i věcný popis analytických dokumentů. Jistou nadějí na zefektivnění či alespoň usnadnění těchto postupů dávají možnosti využití AI jazykových modelů, jak je popisováno dále v textu.

V záznamech BMČ se nachází cca 280 tis. URL odkazů (pole 856), jejichž údržba a aktualizace jsou netriviálním úkolem. Identifikátor DOI, který odpovědnost za platnost odkazu na daný článek přenáší na vydavatele, má zatím pouze přibližně 83 tis. záznamů. Některé online časopisy při přechodu na jiné webové platformy nenávratně mizí a zdaleka ne všechny potřebné tituly se dosud podařilo archivovat v DK NLK.¹³

Nezbytné je také aktualizovat záznamy BMČ u odvolaných či stažených publikací jejich označením publikačním typem MeSH *odvolaná publikace*,¹⁴ plus

12 Viz <https://nlk.cz/pro-knihovny/mesh/> (10. 1. 2026).

13 Viz L. MAIXNEROVÁ a kol., *Digitální knihovna Národní lékařské knihovny - archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví*, s. 198–204.

14 Viz <https://www.medvik.cz/link/D016441> (10. 1. 2026).

případné propojení odvolaných záznamů přes vazební pole 787 se záznamy jejich odvolání - publikační typ *odvolání publikace*.¹⁵ Záznam o odvolání je však obvykle nutno dodatečně doplnit do databáze. Ve vývoji je možnost dávkové úpravy dotčených záznamů na základě záznamů získaných z databáze PubMed. Potřebné se také jeví identifikovat a následně označovat záznamy příspěvků z tzv. predátorských časopisů.

Problematické je získávání monografických záznamů pro zahrnutí do BMČ, neboť tuto oblast nelze pokrýt pouze ze záznamů katalogů knihoven systému Medvik. Díky aktivitě *Národní knihovny ČR* v oblasti publikování otevřených dat¹⁶ se nabízí možnost využití datasetu *Souborného katalogu* (SKC) pro získávání záznamů relevantních dokumentů, které by bylo možné integrovat do portálu Medvik a rozšířit tak záběr báze BMČ. Bude třeba vytvořit pracovní postup, který vyfiltruje potřebné záznamy, např. na základě údajů Konsektu a hesel MeSH v kombinaci s kódem jazyka a se siglami odborných lékařských knihoven. Aktuálně však publikovaný dataset SKC neobsahuje žádné vlastnické údaje, takže nelze sigly pro tuto selekci využít. Navíc pak takové záznamy neposkytují lokační funkci - v záznamech otevřeného datasetu SKC úplně chybí informace v jaké knihovně či instituci lze daný dokument případně získat.

Zpřístupnění

Záznamy BMČ jsou zpřístupňovány v Portálu Medvik (produkční verze 2).¹⁷ Jedná se o webovou Java aplikaci nad databází Microsoft SQL. Za rok 2024 portál navštívilo 318 tis. aktivních uživatelů, kteří si zobrazili 1,5 mil. stránek. Analytické záznamy BMČ jsou také stahovány prostřednictvím protokolu OAI-PMH do portálu *Knihovny.cz*.¹⁸

Ve vývoji je nová verze Portálu Medvik (verze 3) navazující na filozofii stávající verze, která je zatím dostupná pouze v neveřejné testovací instanci. Nová verze portálu je založena na plnotextovém systému *Elasticsearch* (ES)¹⁹ v jeho open source verzi. Nové datové workflow umožňuje nejen integraci a deduplikaci dat z knihovního systému Dawinci-Medvik, ale také integraci dalších zdrojů, například databáze PubMed - prozatím pouze subset bohemikálních

15 Viz <https://www.medvik.cz/link/D016440> (10. 1. 2026).

16 Viz <https://www.nkp.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/otevrena-data> (10. 1. 2026).

17 Viz <https://www.medvik.cz/bmc/> (10. 1. 2026).

18 Viz <https://www.knihovny.cz/> (10. 1. 2026).

19 Viz <https://www.elastic.co/elasticsearch> (10. 1. 2026).

záznamů (cca 266 tis.). Zároveň je také možno obohacovat metadata o další údaje z externích datasetů, například Wikidata, obsahy či anotace z projektu *Obalkyknih.cz*.²⁰ Výsledkem tohoto procesu jsou JSON objekty, které jsou následně dávkově importovány do indexů systému ES. ES také umožňuje uživatelům poskytovat našeptávání termínů ve vyhledávacích formulářích (zatím pouze Autoři a MeSH) a seznamy podobných dokumentů. Ukázka zobrazení detailu bibliografického záznamu v novém portálu je uvedena na Obr. č. 1.

The screenshot displays the Medvik v3 portal interface for a specific bibliographic record. The main content area shows the title "TVT and TVT-O for surgical treatment of primary stress urinary incontinence: prospective randomized trial" by L. Krofta, J. Feyerleis, M. Otčenášek, P. Velebil, E. Kasíková, M. Krčmář, K. Krofta, L. Krofta, J. Feyerleis, M. Otčenášek, P. Velebil, E. Kasíková, M. Krčmář. The journal is "International urogynecology journal" (2010; 21 (2): 141-148). The language is English, and the country is Great Britain. The document type is "srovnávací studie, randomizované kontrolované studie, práce podpořená grantem". A persistent link is provided: https://www.medvik.cz/link/bmc12025472. The record is supported by grant NR9309 and is part of the NLK digital library. It includes links to the full text (Plyný text) and various citation formats (CiteSpace, BibTeX, etc.). The right sidebar shows citation metrics: Impact Factor (1.8), Web of Science (36), and IF 2023 (1.8). The bottom section lists related documents and a citation from Crossref.org.

Obr. č. 1: Ukázka náhledu detailu záznamu v portálu Medvik v3 (zdroj: autoři)

Detail bibliografického záznamu je v obou verzích portálu pojímán jako rozcestník - centrální bod - informací o daném dokumentu. Záznam tak poskytuje množství propojení na externí zdroje a služby. Pomocí webových aplikačních programových rozhraní (API) jsou získávány další související údaje - například citační ukazatele ze systémů *Web of Science* a *Journal Citation Reports*; odkazy na informace o možnostech archivace systému *Open Policy Finder*²¹ (dříve *Sherpa*) nebo seznam citací získávaný prostřednictvím *Crossref-API*.²² Dostupné jsou také různé citační formáty dle normy ČSN ISO 690:2022 a vybrané zahraniční formáty poskytované vlastním řešením založeným na projektu *Citation Style Language*.²³

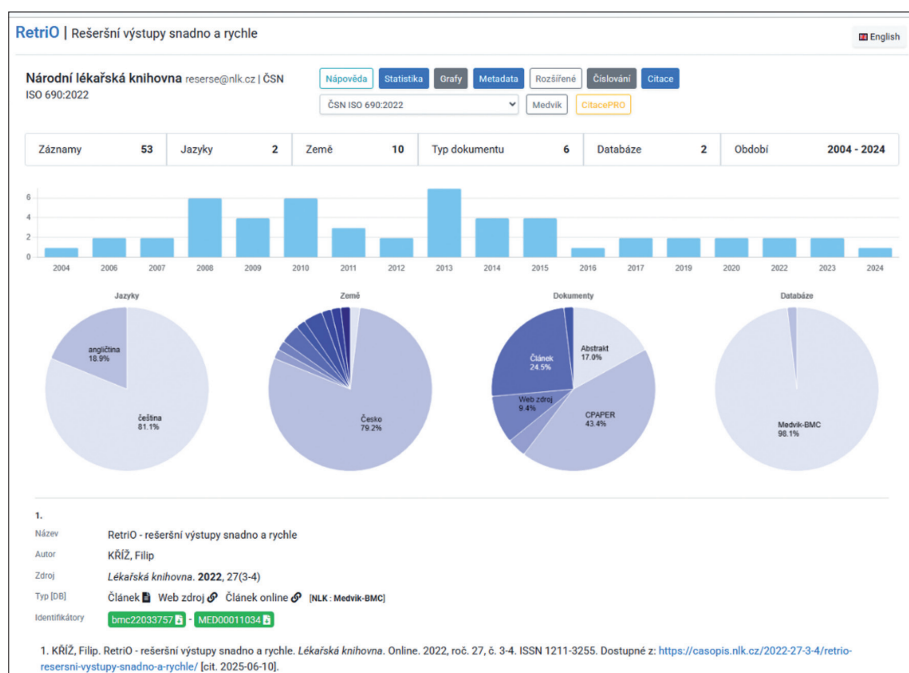
20 Viz <https://servis.obalkyknih.cz/vystupy.php> (10. 1. 2026).

21 Viz <https://openpolicyfinder.jisc.ac.uk/> (10. 1. 2026).

22 Viz <https://www.crossref.org/documentation/retrieve-metadata/rest-api/> (10. 1. 2026).

23 Viz <https://citationstyles.org/> (10. 1. 2026).

Portál poskytuje možnosti výstupů - seznam citací, export do formátu RIS pro import metadat do aplikací citačních manažerů, tabulkový výstup. Od roku 2023 je uživatelům k dispozici speciální rešeršní výstup *Rešerše NLK*, který na pozadí exportuje záznamy do aplikace *RetriO* - generátor citačních výstupů.²⁴ Ukázka rešeršního výstupu je uvedena na Obr. č. 2.

Obr. č. 2: Ukázka rešeršního výstupu z aplikace RetriO (zdroj: autoři)

Rešeršní HTML výstup aplikace RetriO je dynamický - umožňuje uživateli vybrat si, které části výstupu si chce zobrazit/skrýt, může si vybrat formát citace atp. a následně uložit výstup jako PDF. Více informací o aplikaci RetriO bylo publikováno v článku.²⁵

24 Viz <https://www.medvik.cz/retriO/> (10. 1. 2026).

25 Filip KRÍŽ, *RetriO - rešeršní výstupy snadno a rychle*, Lékařská knihovna 27, 2022, č. 3-4 (<https://www.medvik.cz/link/bmc22033757>).

Vyhledávání

Portál Medvik poskytuje klasické vyhledávání založené na lexikálním zpracování textu. V nové verzi portálu je standardně možno hledat bez použití diakritiky a nezáleží na velikosti písmen, při analýze dotazu je využívána lemmatizace, stemming a další jazykové metody. Slova z dotazu jsou implicitně kombinována s operátorem AND. Je možno využívat standardní syntaxi dotazu vyhledávacího systému *Apache Lucene*,²⁶ na kterém je systém Elasticsearch založen.

Pro pokročilé uživatele je k dispozici režim *přesná shoda*, kdy probíhá hledání s diakritikou a není prováděna žádná jazyková analýza. Přesná shoda také ctí velikost písmen - zatím pouze v názvových a autorských polích. Tato funkcionality je možná díky pružnému mapování polí pro tvorbu indexů v systému ES prostřednictvím definice polí indexu (klíčové slovo, text atd.), jejich jazykové analýzy, normalizaci hodnot atp. Omezením je však samozřejmě nutná podpora používaných jazyků v systému ES. Aktuálně je pro datasety Medvik používána podpora pro češtinu, angličtinu, němčinu a francouzštinu.

V souvislosti s aktuální expanzí technologií založených na velkých AI jazykových modelech (Large Language Models – LLM) a na nich založených konverzačních aplikacích (např. *ChatGPT*) je zřejmé, že uživatelé si stále více zvyknou ptát se jen přirozeným jazykem. Schopnost sestavit dotaz pro klasické vyhledávání bude tedy nepochybně upadat. Například uživatel potřebuje znát odpověď na otázku *Je pivo zdravější než víno ?* - na takový dotaz v přirozeném jazyce klasické lexikální vyhledávání nevrátí žádné výsledky nebo jen velmi málo. Klasicky formulovaný dotaz by mohl znít: *pivo víno zdraví vliv* - případně rešeršér použije pokročilý dotaz: *piv* AND vín* AND (zdrav* OR kondic* OR kvalit* OR benef* OR dopad* OR porovn*)*. Jak tedy umožnit uživatelům vyhledávání v přirozeném jazyce?

Sémantické vyhledávání

Rozvoj technologií LLM a jejich aplikací a platforem přináší nové možnosti, jak přistupovat k funkci vyhledávání. Jedním z možných přístupů je využití sémantického vyhledávání v kombinaci s klasickým lexikálním vyhledáváním - pro tento přístup se používá pojem *hybridní vyhledávání*.²⁷

26 Viz https://lucene.apache.org/core/2_9_4/queryparsersyntax.html (10. 1. 2026).

27 Viz <https://www.elastic.co/what-is/hybrid-search> (10. 1. 2026).

Sémantické vyhledávání využívá pro reprezentaci dokumentu (či jeho záznamu) a dotazu multidimenzionální vektor (číselnou reprezentaci významu textu - tzv. embedding), který je vygenerován pomocí konkrétního jazykového modelu. Při použití vhodného modelu je tak zakódován význam dokumentu/dotazu, který je pak teoreticky nezávislý na jazyce dokumentu/dotazu. Sémantický dotaz je také odolnější vůči případným překlepům. Systém pak vyhledává relevantní dokumenty pomocí vektorové podobnosti (například kosinové) - porovnává vektor dotazu s vektory uložených dokumentů, výsledek pak seřadí podle nejvyššího skóre a vrátí prvních k výsledků - takový postup se nazývá *top-k nearest neighbors query* (k-NN).

Systém Elasticsearch v této oblasti nezůstává pozadu a umožňuje využívat pole typu vektor a odpovídající typ KNN dotazu.²⁸ Umožňuje tak kombinovat výsledky klasického vyhledávání se sémantickým, s využitím všech případných filtrů. Tato funkcionality byla experimentálně implementována v nové verzi Portálu Medvik. K dispozici přihlášeným uživatelům je tak režim sémantického vyhledávání. Porovnání výsledků možných dotazů v Pokročilém vyhledávání pro danou otázku je uvedeno na Obr. č. 3.

☐	#9	Export	(3 AND 8)		7
☐	#8	Export	(4 OR 5 OR 6)		61
☐	#7	Export	(4 AND 5 AND 6)		13
☐	#6	Medvik	Es la cerveza más saludable que el vino	 	35
☐	#5	Medvik	Is beer halthier than wine	 	32
☐	#4	Medvik	Je pivo zdravější než víno	 	36
☐	#3	Medvik	piv* AND vín* AND (zdrav* OR kondic* OR kvalit* OR b...		174
☐	#2	Medvik	pivo víno zdraví vliv		17
☐	#1	Medvik	Je pivo zdravější než víno		2

Obr. č. 3: Zobrazení výsledků v Pokročilém vyhledávání Portálu Medvik v3 (zdroj: autoři)

Z uvedených výsledků je patrné, že dotaz v přirozeném jazyce v klasickém režimu příliš nefunguje. V režimu hybridního vyhledávání pak poskytuje lepší výsledky. Počet záznamů v případě hybridních dotazů česky, anglicky a španěl-

²⁸ Viz <https://www.elastic.co/docs/reference/query-languages/query-dsl/query-dsl-knn-query> (10. 1. 2026).

sky je téměř totožný, nicméně průnik výsledků těchto 3 dotazů je méně než 50 %. Ve výsledcích se nevyskytují žádné záznamy dokumentů ve španělském jazyce, takže systém skutečně hledá na základě významu a nikoli textu. Prozkoumání výsledků průniku rešeršního dotazu a sjednocení tří hybridních přirozených dotazů v uvedených jazycích (#9) ukázalo, že sémantické vyhledávání poskytuje záznamy relevantních dokumentů.

Pro implementaci sémantického vyhledávání v datech BMČ byl použit menší model velikosti 118 mil. parametrů *paraphrase-multilingual-MiniLM-L12-v2*,²⁹ který generuje vektory o rozměrech 384 položek. Embedovaný text záznamu v podstatě vychází ze struktury JSON objektu ES. Implementaci hybridního vyhledávání lze na základě dosavadního testování považovat za přínosnou. Bude však nutné provést evaluaci dalších jazykových modelů vhodných pro generování vektorů z dat BMČ. Důležité bude doladit rozsah a strukturu embedovaného textu a také případně parametry KNN dotazu.

Využití jazykových modelů

Sémantické vyhledávání představuje pouze zlomek možností využití technologie jazykových modelů. V kontextu zpracování dat BMČ se nabízí využití vektorové podobnosti pro ztotožňování autora se záznamem autority - například převedením autoritních záznamů včetně všech známých afiliací na vektory a následně hybridním dotazem na jméno autora plus afiliaci uvedenou v záznamu zpracovávaného článku. Využitelné se také jeví použití jazykových modelů pro navrhování hesel tezauru MeSH v procesu věcného zpracování.

Pro efektivní využití je zásadní výběr správného modelu pro daný účel (podpora lokálních jazyků, podpora zpracování textu či obrazu) a pro dostupný serverový hardware, kde jsou klíčovými faktory velikost modelu - počet parametrů (paměť), délka vektoru (úložiště), dostupnost grafické karty s podporou architektury CUDA³⁰ pro rychlé generování vektorů.

Otevřená je také možnost vytrénování konkrétního modelu (fine tuning) vlastními lokálními daty, aby zvolený model dobře "rozuměl" například termínům MeSH nebo jménům autorů či místním českým názvům atp. V rámci testování tohoto postupu byl založen profil NLK na AI platformě *Hugging Face*,³¹ kde byly vystaveny trénovací datasety generované z dat Medvik - prozatím

29 Viz <https://huggingface.co/sentence-transformers/paraphrase-multilingual-MiniLM-L12-v2> (10. 1. 2026).

30 Viz <https://cs.wikipedia.org/wiki/CUDA> (10. 1. 2026).

31 Viz <https://huggingface.co/NLK-NML> (10. 1. 2026).

pouze datasey extrahované z dat MeSH-CZ, autorit a bibliografických záznamů. Trénování větších modelů s rozsáhlejšími trénovacími datasey je však hardwarově a časově náročný proces, který je nutno provádět opakovaně, aby bylo výsledné modely možno dostatečně evaluovat. Bude tedy nezbytné investovat do specializovaného serveru, který podporuje efektivní využití jazykových modelů.

Závěrem

Rozvoj AI technologií přináší nové výzvy pro tvůrce nejen bibliografických databází. Je zřejmé, že webové prezentace obsahu databází budou časem navštěvovat především odborníci, zatímco širší veřejnost se bude stále více spolehat na AI asistenty při naplňování informačních potřeb.

Je tedy nezbytné, aby knihovny a další tvůrci bibliografických a faktografických databází:

- intenzivně sledovali vývoj AI technologií a připravovali své systémy na integraci s AI agenty;
- umožnili přístup ke svým datům prostřednictvím standardizovaných protokolů (např. *Model Context Protocol*)³², aby mohla být automaticky využívána externími aplikacemi;
- využívali sémantických technologií a vektorových reprezentací dat pro zlepšení procesu vyhledávání.

Takový přístup umožní tvůrcům databází nejen udržet svou relevanci v digitálním věku, ale i stát se efektivní součástí širšího ekosystému budoucích informačních služeb.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Filip KŘÍŽ, *RetriO - řešeršní výstupy snadno a rychle*, Lékařská knihovna 27, 2022, č. 3–4 (<https://www.medvik.cz/link/bmc22033757>).

Lenka MAIXNEROVÁ – Filip KŘÍŽ – Michal ZÁVIŠKA – David PIŇOS – Helena BOUZKOVÁ, *Bibliographia medica Čechoslovaca*, in: Markéta Ř. Holanová (ed.), *České oborové bibliografie. Sborník z interdisciplinárního semináře*, Praha 2017, s. 146–163 (<https://www.medvik.cz/link/bmc17025015>).

32 Viz <https://modelcontextprotocol.io/docs/getting-started/intro> (10. 1. 2026).

Lenka MAIXNEROVÁ – Filip KŘÍŽ – Helena BOUZKOVÁ – Ondřej HORSÁK – Adéla JAROLÍMKOVÁ – Eva LESENKOVÁ, *Digitální knihovna Národní lékařské knihovny - archivace a online zpřístupnění plných textů vědeckých publikací ve zdravotnictví*, in: Medsoft 2012, s. 198–204 (<https://www.medvik.cz/link/bmc12012669>).

RÉSUMÉ

BMC Today and Tomorrow – Czech Medical Bibliography in the Digital Age

This article presents the development and current state of the Czech medical bibliography called *Bibliographia medica Českoslovaca* (BMC) and its role in the digital age. It outlines the history of the database, its sources, the processing of records, and the tools used to make them accessible through the Medvik portal. It draws attention to issues related to the growing number of records, the management of authority data, and the updating of links. Special attention is given to the use of new technologies based on large language models – particularly semantic searching and the further use of vector representations in processing the BMC. The article emphasizes the need to prepare bibliographical systems for integration with AI applications, open protocols, and new methods of working with data in order to maintain their relevance within the digital information environment.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

lékařská bibliografie – databáze – sémantické vyhledávání – jazykové modely, *Bibliographia medica Českoslovaca* – Národní lékařská knihovna – systém Medvik

medical bibliography – databases – semantic searching – language models – *Bibliographia medica Českoslovaca* – National Medical Library – Medvik system

Využití umělé inteligence při (re)katalogizaci dokumentů

Ing. Petr Žabička

Moravská zemská knihovna v Brně

Úvod

Knihovny se tradičně nacházejí v roli zprostředkovatelů informací, ať už v podobě fyzických dokumentů, či v posledních desetiletích stále více prostřednictvím digitálních služeb. V éře prudkého rozvoje umělé inteligence (AI) se otevírá nová kapitola, která může zásadně proměnit nejen vnitřní procesy knihoven, ale i způsob, jakým uživatelé přistupují k fondům a informacím. Tento text se zaměřuje na možnosti využití AI při zpracování dokumentů v knihovnách a na hlavní výzvy, které před českými knihovnami stojí.

Digitalizace jako základní předpoklad

Aby mohly knihovny plně využít potenciál AI, je nezbytné mít dokumenty v digitální podobě. Digitalizace je tedy prvním krokem – a to nejen v podobě prostého skenování, ale včetně navazujících procesů, zahrnujících úpravu naskenovaných obrazů, převod do textové podoby (OCR) a tvorbu metadat. Kvalita výsledného OCR přitom zásadně ovlivňuje možnosti následné práce s dokumentem. Zejména v případě monografií však pro tvorbu bibliografických metadat může postačovat digitalizace částečná, při které jsou snímány jen klíčové části dokumentu, navíc není nutné držet se kvality obvykle vyžadované pro digitalizaci za účelem archivace a zpřístupnění dokumentu.

Konkrétní aplikace AI v knihovnách

Moravská zemská knihovna v Brně řešila a řeší řadu projektů, které se zabývají nasazením modelů strojového učení v knihovnách.

První oblastí byla oblast automatické kategorizace dokumentů – jednak rozlišení monografií na fikci a faktografickou literaturu a jednak kategorizace dokumentů do cca 500 kategorií Konspektu.¹ Strojem generované kategorie byly pak využity na portálu Knihovny.cz pro obohacení záznamů.

Na tyto aktivity pak navázal projekt PERO, jehož cílem bylo zlepšit kvalitu OCR, což se v předcházejícím projektu ukázalo jako zásadní předpoklad pro jakoukoli další práci s textem. Primárním cílem projektu bylo vyřešit OCR pro rukopisné a pro velmi nekvalitní tištěné dokumenty – například pro naskenované mikrofilmy starých novin.

Po skončení projektu PERO se MZK zapojila do dalších čtyř projektů, zacílených na různé aspekty využití nástrojů umělé inteligence. Projekt OmniO-MR se zaměřil na převod hudebních rukopisů a tisků do digitální reprezentace hudby a vyhledávání podle melodie. Projekt Orbis Pictus usiluje o na identifikaci a kategorizaci netextových objektů na stránkách a identifikaci vyobrazených osob, testujeme ale i vyhledávání obrázků podle textového popisu nebo jejich vzájemné podobnosti. Obdobnou problematiku, ale pro části textu, se snaží řešit projekt Sémant. Projekt Smart digilinka se pak snaží o na podporu procesů digitalizace, zejména na automatickou tvorbu strukturálních metadat, jako jsou data vydání jednotlivých čísel novin, čísla a typy stránek apod. Všechny tyto projekty vznikly těsně před zpřístupněním ChatGPT 3 jako prvního v praxi použitelného zástupce velkých jazykových modelů a díky tomuto souběhu můžeme v průběhu řešení projektů synergicky tyto modely využívat a dosahovat tak kvalitativně lepších než původně plánovaných výsledků.

MZK se však podílí i na projektech, jejichž cílem je přímé využití jazykových modelů v uživatelském rozhraní digitální knihovny. V současnosti již jsou funkce překladu, hlasového čtení nebo automatizovaného shrnutí části dokumentu standardní součástí České digitální knihovny a v testovacím provozu je i volné dotazování na obsah dokumentu nebo nad skupinou dokumentů. Ostrému nasazení této funkcionality brání nyní mimo jiné otázka vhodného uživatelského rozhraní, rychlosti a ceny. Experiment Paměť novin² ukázal, že dotazování nad dobře definovanou podmnožinou dokumentů z digitální knihovny může být pro uživatele velkým přínosem, nicméně definice vhodných skupin dokumentů pro dotazování nebo jejich rozdělení na vhodné logické celky stojí ještě před námi. Naopak prototyp Objev knihu³ zkoumá možnosti sémantického vyhledávání dokumentů a vzájemně podobných dokumentů na základě bibliografických dat, obsahů a anotací.

1 <https://konspekt.nkp.cz/konspekt.phtml> (10. 1. 2026).

2 <https://www.pametnovin.cz> (10. 1. 2026).

3 <https://objevknihu.knihovny.cz> (10. 1. 2026).

Změna chování uživatelů

Jak již bylo naznačeno, jedním z největších posunů, který AI přináší, je proměna uživatelských návyků. Zatímco dříve uživatel formuloval dotaz do vyhledávacího pole pomocí klíčových slov, dnes se prosazuje dotaz v přirozeném jazyce – a to nejen psaný, ale stále častěji i hlasový. Uživatel nečeká seznam odkazů, ale komplexní odpověď. Tento trend má zásadní dopady na podobu vyhledávacích systémů i na způsob, jakým knihovny prezentují své fondy. Posouvá se i význam metadat. Od jediného nástroje pro vyhledávání s velmi přísnými požadavky na korektní syntaxi v nejstarších systémech se postupně transformují do nástroje pro filtrování výsledků – od výsledků vyhledávání v klasických fulltextových systémech po filtrování zdrojových dokumentů pro AI odpověď na uživatelský dotaz. Zároveň s tím roste význam plných textů dokumentů, nebo alespoň jejich podrobnějších shrnutí a anotací.

Využití AI v katalogizaci

Jak již bylo uvedeno, digitalizace je i v oblasti katalogizace základním předpokladem využití AI, byť by se jednalo jen o digitalizaci klíčových částí dokumentu (např. obálka, titulní list, tiráž). Ačkoli takto nezískáme kompletní informaci o knize (katalogizátor může knihu rychle prolistovat, zatímco aplikace má k dispozici jen naskenované stránky), je tento způsob digitalizace například s využitím mobilního telefonu výrazně rychlejší, a tedy i efektivnější než skenování celého dokumentu.

Katalogizací přitom nerozumíme jen prosté vytvoření bibliografického záznamu na základě naskenovaných stránek, ale celý komplex činností, které s procesem vzniku bibliografického záznamu souvisejí. Jedná se mimo jiné o pokus o dohledání a stažení existujícího záznamu z jiných zdrojů, vyhledání autorů v databázi národních autorit, převzetí relevantních hesel z rejstříků vlastní databáze apod. Samozřejmě, že některé kroky v procesu katalogizace nejde vyřešit ani pomocí umělé inteligence. Pokud je v knize jako autor uveden J. Novák, obvykle není možné bez dalšího výzkumu určit, který z Nováků uvedených v autoritní databázi je ten pravý, případně zda se v autoritách daný autor vůbec nachází. V takových případech však může systém navrhnout uživateli několik pravděpodobných variant, ze kterých si uživatel může vybrat (nabídku lze například omezit jen na ty J. Nováky, kteří se narodili v době před vydáním dané knihy nebo článku).

Samozřejmě existují rozdíly mezi zpracováním monografií, periodik nebo článků. Moravská zemská knihovna v Brně přistoupila v letošním roce k zadání vývoje aplikace pro zpracování monografií, kde cílem je optimalizovat celý proces katalogizace tak, aby byl rychlejší než manuální katalogizace s knihou v ruce bez využití nástrojů umělé inteligence. Výsledná aplikace tedy provede uživatele celým procesem činností od vzetí knihy do ruky až po uložení záznamu do knihovního systému. Teprve provozní testování v roce 2026 ukáže, jaké přínosy tento systém bude mít a naopak s jakými změnami v očekávání se budeme muset vyrovnat.

Zřejmě nejzásadnější výzva je dána právě neúplnou digitalizací, tedy faktickou absencí některých podkladů při zpracování. Znamená to, že nebude možné jako při manuální katalogizaci doplnit záznamy některých dokumentů strojově o podrobnější údaje, které by katalogizátor našel na stránkách, které se pro strojové zpracování skenovat nebudou. Tento nedostatek se dá na jedné straně řešit tím, že se katalogizátorovi dá možnost doplnit záznam při kontrole, druhou možností ale je omezení rozsahu bibliografického záznamu jen na strojem zjistitelné údaje.

Jednou z výzev bude také identifikace údajů na naskenovaných stránkách. Zejména přebal nebo titulní list mohou být značně graficky různorodé a identifikace klíčových údajů nemusí být v některých případech snadná. Podceňovat nelze ani celkovou kvalitu aplikace: ta bude skutečně přínosná jen tehdy, pokud při srovnatelné kvalitě přinese zvýšení efektivity práce oproti manuálnímu zpracování. To bude možné jedině tehdy, pokud si vyslouží důvěru uživatelů a ušetří jejich čas.

Možné scénáře budoucího vývoje

Obecně lze identifikovat několik cest, jimiž se knihovny mohou vydat:

1. Zachování stávajícího stavu – pokračování v dosavadní katalogizační praxi bez využití AI nástrojů.
2. Spolupráce s vydavateli – využití elektronického povinného výtisku, agentury ISBN a dalších forem sdílení dat. Tato varianta je z hlediska využití AI nejjednodušší – žádné AI nástroje nejsou nezbytně potřeba.
3. Částečná digitalizace a využití AI pro generování metadat – kompromisní řešení, které snižuje náklady, ale neřeší potřebu uživatelů na přístup k celému dokumentu v elektronické podobě.
4. Plná digitalizace a nasazení AI – pro uživatele nejlepší, ale pro knihovny z krátkodobého hlediska možná nejdražší varianta. Pokud se ale podaří

prosadit zákon o povinném elektronickém výtisku, mohl by tento přístup převážít.

České knihovny se nyní pohybují mezi prvními dvěma body. Jak je z tohoto příspěvku zřejmé, Moravská zemská knihovna usiluje o to, aby se maximálně využilo technických inovací a české knihovny se posunuly minimálně do bodu třetího a časem se snad dočkáme i toho čtvrtého. Samozřejmě jsme na počátku. Praxe může ukázat, že i s AI podporou je zatím zpracování pracnější než bez ní, protože bude vyžadovat časově náročné kontroly a opravy, aby byl výsledný záznam dokonalý. Na druhou stranu i lidé dělají občas chyby nebo mohou pravidla interpretovat několika různými způsoby podle vlastního uvážení, takže za úspěch můžeme považovat i to, že aplikace bude generovat záznamy podobné kvality, v jaké by je dělal člověk, pokud při tom dosáhneme znatelné časové úspory.

Dalším logickým krokem po vyřešení zpracování monografií může být analytické zpracování dokumentů. K plnohodnotnému zpracování již však bude nutné mít k dispozici celé dokumenty v digitální podobě. V tomto případě už bude ovšem generování metadat analytického popisu jen synergickým doplňkem k technologiím sémantického vyhledávání a identifikace pojmenovaných entit.

Závěr

V současnosti vyvíjená aplikace je připravována primárně pro retrospektivní katalogizaci staršího, elektronicky nezpracovaného fondu, budeme ale testovat i možnost jejího využití při zpracování nového přírůstku. Umělá inteligence může zásadně proměnit knihovní systémy i služby knihoven. Věřím, že i v oblasti katalogizace se můžeme dočkat zajímavých změn.

RÉSUMÉ

The Use of Artificial Intelligence in (Re)Cataloguing Documents

This article examines current possibilities and future perspectives for deploying artificial intelligence (AI) tools in libraries, particularly in the processing and cataloguing of documents. It discusses the experience of the Moravian Library in Brno with implementing AI in several projects, with the main part of the text devoted to the use of AI in the cataloguing process, especially in relation to retrospective cataloguing. The author analyses the benefits of partial digitization, automated metadata identification,

and ways in which AI can accelerate the processing of bibliographical records. At the same time, the article highlights the limitations of these approaches – above all the incompleteness of source materials, the continued need for verification by human cataloguers, and challenges related to the quality of input data. The conclusion outlines four possible scenarios for future development, ranging from maintaining the current state to full digitization and the deployment of AI tools across all processes.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

katalogizace – digitalizace – strojové učení – bibliografická metadata

cataloguing – digitization – machine learning – bibliographical metadata

Úskalí při vyhledávání v digitálních knihovnách

Ing. Aleš Brožek

Knihovna Ústeckého kraje v Ústí nad Labem

Na letošní konferenci nazvané České oborové bibliografie v éře digitálního věku zazněla řada informací o databázích. Mé vystoupení se sice týkalo úskalí při vyhledávání v digitálních knihovnách (dále jen DK), ale mnohá úskalí jsou obdobná i při vyhledávání v databázích.

Mohu to ilustrovat následujícím příkladem: V databázích můžeme zjistit, co se skrývá pod pojmem DK. Nejvhodnější patrně bude Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV). Do ní jsme si navykli vstupovat z rozcestníku¹ databází Národní knihovny. Tam je označena jako KTD, je čtrnáctá v pořadí a je umístěna mezi alephovskými bázemi NAK a KZK. Pokud však do databáze KTD vstoupíte ze stránky² Knihovnického institutu, který databázi buduje a spravuje, ocitnete se v bázi KTD, která vznikla migrací dat ze systému aleph do wikibase.

V obou případech se dočteme, že *digitální knihovna je integrovaný systém zahrnující soubor elektronických informačních zdrojů a služeb umožňující získávání, zpracovávání, vyhledávání a využívání informací v tomto systému uložených. Digitální knihovny jsou zpřístupňovány prostřednictvím počítačových sítí. Účelem budování digitální knihovny je poskytnout uživatelům možnost jednotného přístupu k digitálním anebo digitalizovaným dokumentům, případně i k sekundárním informacím o tištěných primárních zdrojích, uložených ve fondu knihovny.* Pouze zasvěcený uživatel však ví, že se báze KTD po migraci dat z Alephu do Wikibase už v Alephu nedoplňuje. Nová hesla a aktualizovaná stávající hesla se najdou jen ve wikibase.

Na obdobný problém duplicity a neaktuálnosti můžeme narazit i při práci s DK. Na internetu se najdou dvojice DK, z nichž jedna se už nedoplňuje, a na první pohled to uživatel nepozná. Před lety to byl případ DK Národní technické knihovny v Praze, kdy DK byla původně v systému Kramerius verze 3

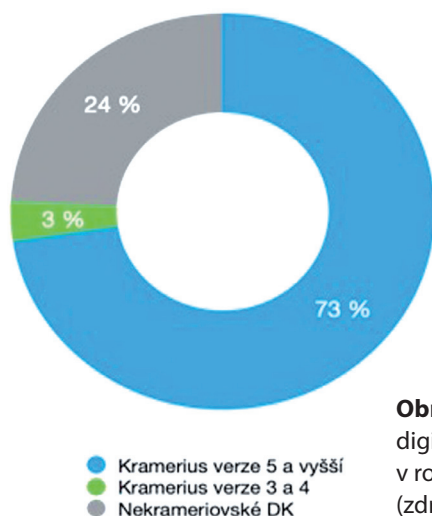
1 <https://aleph.nkp.cz/F/> (1. 9. 2025).

2 <https://tdkiv.nkp.cz/> (1. 9. 2025).

a později se stejné digitalizáty ukládaly do DK pracujících v systému Kramerius verze 4. Původní DK nebyla odstraněna a práce s ní mátlá badatele.

Toto úskalí by mohl vyřešit registr DK. O něj se pokusili pracovníci Rakouské národní knihovny, když vytvořili přehled nazvaný Weitere Digitalisierungsprojekte³. V něm v relativní úplnosti podchytili rakouské digitalizační projekty. V případě zahraničních projektů se už o úplnosti hovořit nedá. Digitální knihovny České republiky najdeme v nabídce Weitere europäische Projekte, kde je však jen odkaz na Registr Krameriiů. Uživatel webu Rakouské národní knihovny se tak dozví jen o krameriovských DK pracujících ve verzi 4, 5 nebo 7.

Naštěstí u nás funguje Registr digitalizace, pomocí něhož můžeme odhadnout počet českých digitálních knihoven. V současné době jich je téměř sedmdesátka a převažují mezi nimi krameriovské DK, jichž je 76 % (Obr. č. 1). Před šesti lety jich byl obdobný počet, ale změnil se poměr nekrameriovských a krameriovských DK. Přibýlo deset DK pracujících v systému Kramerius verze 5 a vyšší, z toho u dvou DK (DK Vědecké knihovny v Olomouci a DK Divadelního ústavu)⁴ došlo k migraci dat z verze 3 do verze 5 a vyšší. Dalších osm krameriovských DK vzniklo v průběhu posledních šesti let nově nebo migrací z jiného systému. Nyní je 16 nekrameriovských DK, 2 DK v systému Kramerius verze 3 a 49 DK v systému Kramerius vyšší verze.

Obr. č. 1: Poměr českých digitálních knihoven v roce 2025 podle druhů (zdroj: Registr digitalizace)

³ <https://anno.onb.ac.at/node/16> (1. 9. 2025).

⁴ Aleš BROŽEK, *Systém Kramerius v knihovnách ČR na konci roku 2023*, Čtenář 76, 2024, č. 7/8, s. 251 (poznámka č. 3).

Je velký rozdíl při hledání v krameriovské DK pracující ve verzi 3 nebo ve verzi 5 a vyšší. Kromě jiného si uživatel musí stáhnout plug-in pro zobrazení digitalizátů ve formátu djVu, což nezkušenému uživateli může činit potíže. Nepříjemné je, že se digitalizáty Národní knihovny ČR najdou ve dvou krameriovských DK. Nejvíce jich je v Národní digitální knihovně (téměř 80 milionů stran), která pracuje ve verzi 5 Krameria, ale existuje i DK s verzí 3 Krameria, kde je téměř 8 milionů stran. Sice postupně probíhá migrace dat z verze 3 do verze 5, ale digitalizáty se z verze 3 neodstraňují, takže pečlivý uživatel stále musí prohledávat obě DK.

V DK by neměla být jen naskenovaná stránka dokumentu, ale měl by se k ní připojit i její textový přepis. Jedině tehdy lze v DK plnotextově hledat. Přitom u jedné z často užívaných DK (Digitální archiv časopisů Ústavu pro českou literaturu AV ČR) tento textový přepis chybí. Badatel tak jen ocení, že nemusí navštívit knihovnu a čekat, než mu papírový dokument dodají do studovny. Pak stejně jako v knihovně ho čeká časově náročné pročitání dokumentu, než narazí na požadovanou informaci. Při práci s touto DK doporučuji předem se podívat do Registru digitalizace, zda titul časopisu, který mne zajímá, nezdigitalizovala některá krameriovská knihovna. V krameriovských DK totiž textový přepis chybí jen výjimečně.

Dalším úskalím je nepřívětivý web klient. Takovým se vyznačuje DK Google Books. I v tomto případě se vyplatí zjistit si, zda zdigitalizovaný dokument nepochází např. z fondu Rakouské národní knihovny. Digitalizáty knih jsou pak přístupny v DK önb.digital. Sice vídeňský web klient není tak přívětivý jako krameriovský, ale je lepší než u Google Books.

Pečliví uživatelé by přivítali, kdyby se počet krameriovských DK snížil. Za téměř zbytečnou DK lze považovat DK Muzea východních Čech. Ta pracuje ve verzi 4, která se dále nerozvíjí, a na rozdíl od verzí 5 a 7 nefunguje u ní uživatelsky přívětivý vyhledávací web klient nazývaný „klient DK“. DK Muzea východních Čech obsahuje digitalizáty 13 titulů periodik, ale většina jich se najde i v DK Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové. Chybí pouze periodikum Orlické proudy a 16 ročníků periodika Rozhledy. DK Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové navíc umožňuje prohlížet digitalizáty v režimu DNNT (díla nedostupná na trhu), a tedy i z pohodlí domova.

Své úskalí má ovšem i rozcestník Registr Kramerii, který zaznamenává 52 DK. Tento počet je vyšší, než kolik uvádí Obr. č. 1, protože Registr Kramerii informuje nejen o DK Moravské zemské knihovny (MZK) verze 7, ale i o DK MZK verze 7 testovací a DK MZK verze 5. Bohužel však neuvádí linky u 10 DK, pomocí nichž by se dalo pracovat s přívětivým klientem DK. Vedle již zmíněné DK Muzea východních Čech, kterou jde do určité míry nahradit

DK Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, jsou to i mimořádně kvalitní DK Vědecké knihovny v Olomouci a DK Národní lékařské knihovny v Praze. U obou rozcestník Registr Kramerii poskytuje link do uživatelsky méně přívětivého vyhledávacího klienta K5. Do těchto dvou DK doporučuji vstupovat z rozcestníku Digitální knihovna.⁵

Systém Kramerius a jeho stále vylepšovaný web klient využívá mimo jiné i Digitální studovna Ministerstva národní obrany, jak svou DK nazval Vojenský historický ústav společně s Vojenským historickým archivem. Vystavuje v ní např. matriky zemřelých pěšího pluku č. 92. Tyto matriky jsou psány ručně a textový přepis pro umožnění plnotextového vyhledávání byl proveden pouze u jmen a příjmení zesnulých. Přesto badatel, který si zvykl na práci s krameriovským vyhledávacím klientem, jen lituje, že matriky uložené v dalších devíti archivech nevyužívají systém Kramerius. Jak lze zjistit např. z rozcestníku Státního oblastního archivu v Praze⁶ a z jeho webové stránky,⁷ jedná se o osm (!) odlišných systémů.

Badatel, který často pracuje jak z digitalizáty knih a periodik, tak i z digitalizáty matrik nakonec dojde k závěru, že není tak nepříjemný velký počet DK jako velký počet systémů a rozdílnost práce s jejich vyhledávacími klienty.

Existují možnosti, jak prohledat 21 krameriovských DK najednou. Vyhledávání ve dvanácti krameriovských DK si lze usnadnit používáním vyhledávače Kramio, jehož jedna z funkcí zvaná zacílení⁸ je paralelně prohledává. Další cestou je práce s Českou digitální knihovnou (ČDK). Ta obsahuje metadata průběžně sklizená z šestnácti digitálních knihoven provozovaných v České republice. Použitím Kramia a ČDK tak rychle prozkoumáme obsah 21 DK (sedm DK se prohledává jak pomocí Kramia, tak ČDK).

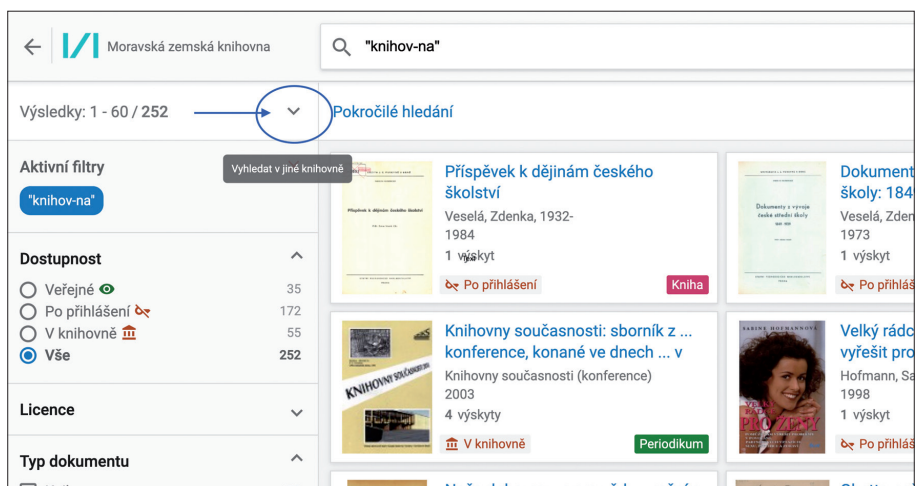
Málokdo však ví, že na rychlé prohledání nejen těchto 21 DK, ale i dalších 21 krameriovských DK lze použít již zmíněný rozcestník Digitální knihovna. Vstoupí se z něho do kterékoliv DK, v ní se odladí dotaz a odladený dotaz pak, aniž by jej badatel psal v každé DK, provede přechodem do další DK rozbalením „zobáčku“ v levé části vedle údajů o počtu nalezených dokumentů (Obr. č. 2). Dotaz lze provést i v DK Krajské knihovny Karlovy Vary, DK Moravskoslezské vědecké knihovny v Ostravě nebo DK Centra vědecko-technických informací SR, jejichž obsah dosud nesklízí ČDK a ani je paralelně neprohledává Kramio. Pokud je badatel velmi pečlivý a chce prohledat všechny významné krameriovské DK, neuspěje výše popsáním postupem u DK Slovenské národ-

5 <https://www.digitalniknihovna.cz/> (1. 9. 2025).

6 <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/IndexPage?0> (1. 9. 2025).

7 <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/SearchMatrikaPage?2> (1. 9. 2025).

8 <https://www.medvik.cz/kramio/target/> (1. 9. 2025).

Obr. č. 2: Přechod do další DK rozbalením „zobáčku“ (zdroj: autor)

ní knihovny nazvané Katalóg digitálnej knižnice. Do ní musí vstoupit buď z webu SNK, nebo si najít odkaz do ní v Registru Kramerii.

Pokud badatel ví, v které konkrétní monografii nebo periodiku se psalo o tom, co hledá, nemusí prohledávat všechny DK, ale pomocí Registru digitalizace si zjistí, v které DK je digitalizát dotčeného dokumentu a ten plnotextově prohledá. Mnohem častější je případ, kdy musí prohledat všechny DK. Se vzrůstajícím počtem DK a množstvím digitalizátů v nich může badatel dostat, a to především u dotazů obecnější povahy, stovky stran, na nichž se hledaný výraz vyskytuje. Často jsou to nerelevantní dokumenty. V tom případě je vhodnější neprohledávat celou DK, ale omezit plnotextové hledání na sbírky vytvářené kurátory a věnované určitému tématu nebo na seznamy, které si může na základě svých zkušeností sestavit samotný badatel.

Díky režimu DNNT nejsou nyní uživatelé omezeni na zobrazení kompletního textu jen u volných děl, ale i u děl zařazených do tohoto režimu. Musí být splněna podmínka, že digitalizované knihy byly vydány na území České republiky před více než 20 lety a digitalizované časopisy a noviny před více než 10 lety. Musí platit, že jsou nedostupné na běžném knižním trhu a jsou zapsány do Seznamu děl nedostupných na trhu. Autorská práva (70 let od smrti autora) přitom ještě nemusela vypršet.

Bohužel počet DK poskytujících DNNT formou vzdáleného přístupu přibývá velmi pomalu. V srpnu 2025 to bylo jen 10 českých DK⁹ a DK Slovenské

⁹ Jejich přehled uvádí <https://dnnt.cz/> (1. 9. 2025).

národní knihovny. K nim lze připočítat i Digitální studovnu Ministerstva národní obrany, v níž prakticky všechna zdigitalizovaná díla jsou volná.

Kompletní text ostatních zdigitalizovaných děl lze zobrazit na terminálu v knihovně, která dílo zdigitalizovala. Díky zobrazení malého úryvku, v němž se hledaná slova objevila, může badatel usoudit ještě při práci doma, zda bude dílo relevantní. Až poté se mu vyplatí jít si digitalizát prostudovat do knihovny na terminál nebo si objednat jeho papírovou variantu do knihovny, která je poblíž jeho bydliště.

Někdy se plnotextovým hledáním najde jen málo relevantních dokumentů nebo žádný. Důvodem může být skutečnost, že hledaný výraz se ve zdigitalizovaném dokumentu buď nevyskytuje, nebo sice vyskytuje, ale textový přepis byl nekvalitní. I toto úskalí se dá do určité míry překonat dotazem, v němž se použijí zástupné znaky. Do budoucna se počítá s možností opravovat textový přepis samotnými uživateli, aby se zvýšila pravděpodobnost nalezení hledaných výrazů.

Při práci s některými krameriovskými DK lze využít našeptávač, který se zakřívá při psaní hledaného výrazu. Našeptávač některých krameriovských DK upozorňuje i na slova obsahující chybné znaky z nekvalitního textového přepisu a lze je zahrnout do plnotextového hledání, pokud se badatel domnívá, že v případě bezchybného textového přepisu by to byly relevantní výrazy (Obr. č. 3).

Obr. č. 3: Využití našeptávače pro nalezení chyb v textovém přepisu (zdroj: autor)

Našeptávač badateli rovněž prozradí, zda musí vyhledávat i začátky slov, která se dostala na konec řádků. Jsou to převážně víceslabičná slova, jejichž konce přešly na začátek dalších řádků. Je nutné je psát do uvozovek a vkládat do nich rozdělovník. Chce-li badatel hledat např. slovo „knihovna“, měl by kromě něho hledat i „kni-hovna“, „kniho-vna“ a „knihov-na“. Naproti tomu slova, která jsou v papírové verzi napsána proloženě (s mezerami mezi jednot-

livými písmeny) se zpravidla nepíše s mezerami a do uvozovek, ale s mezerami bez uvozovek.

Při plnotextovém vyhledávání se musíme smířit s tím, že systém nerozlišuje velká a malá písmena. Hledáme-li texty, v nichž se píše o básníku Josefu Horovi, nepomůže nám, napíšeme-li slovo Hora s velkým h. Dostaneme i texty, kde se píše o hoře jako vysokém kopci. Zčásti tento problém vyřešíme přidáním celého křestního jména nebo iniciálky křestního jména.

V budoucnu nám určitě pomůže při hledání v DK umělá inteligence. Dosaďovací pokusy však ukázaly, že pečlivý badatel docílí lepších výsledků než umělá inteligence. Každopádně badatelé, kteří se spoléhají jen na vyhledávače typu Google k prohledání internetu, by neměli zapomínat, že řadu údajů nevygooglují, ale najdou jen plnotextovým vyhledáváním v DK.

LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

Aleš BROŽEK, *Systém Kramerius v knihovnách ČR na konci roku 2023*, Čtenář 76, 2024, č. 7/8, s. 251 (poznámka č. 3).

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy, <https://tdkiv.nkp.cz/>
Digitální knihovna, <https://www.digitalniknihovna.cz/>

Díla nedostupná na trhu, <https://dnnt.cz/>

Kramio, <https://www.medvik.cz/kramio/target/>

Souborný katalog ČR, https://aleph.nkp.cz/F/YVDTT4PIYNH2TILA3RQEHMN-84VQIXAEH1D5K877N52EB3CVCHP-37218?func=file&file_name=find-b&local_base=SKC

Rozcestník Státního oblastního archivu v Praze, <https://ebadatelna.soapraha.cz/pages/IndexPage?10>

Weitere Digitalisierungsprojekte, <https://anno.onb.ac.at/node/16>

RÉSUMÉ

Challenges in Searching Digital Libraries

This article examines the difficulties associated with searching in digital libraries (DL). It highlights the large number of systems used to build digital libraries, the existence of digital libraries without text transcription, and the presence of user-unfriendly web clients. Fortunately, the Kramerius system has been adopted for the largest digital libraries, where most digitized items include text transcription and can be accessed through a user-friendly web client known as the DL client. The digital libraries of the Slovak National Library and ten Czech Kramerius-based digital libraries also make it

possible to view digitized works unavailable on the market from home. The success of searching depends on the quality of the text transcription. To some extent, search results can be improved by using queries with wildcard characters, and in certain cases autocomplete suggestions are helpful. In the future, artificial intelligence will further assist in searching digital libraries.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

digitální knihovny – plnotextové vyhledávání – digitalizace

digital libraries – full-text searching – digitization

České oborové bibliografie v éře digitálního věku

Mgr. Věra Hanelová, Ph.D., PhDr. Jaroslava Škudrnová

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Současnost, stejně jako minulost, přináší stále rostoucí množství tištěné i elektronické literatury, a tím i zvýšenou potřebu nástrojů umožňujících efektivní orientaci v jejím obsahu. Oborové bibliografie si v tomto prostředí zachovávají své nezastupitelné místo a nadále dokazují svou odbornou i společenskou potřebnost. Do budoucna bude nezbytné zajistit těmto bibliografiím nejen stabilní finanční a technickou podporu, ale i dostatečné odborné personální zázemí. Stejně tak se bibliografická praxe bude muset vyrovnat s otázkou využití umělé inteligence (AI) a jejích možností při zpracování dat a metadat – odpověď na to však může přinést až další vývoj.

Online databáze představující klíčovou infrastrukturu vědecké komunikace mají své kladné i záporné stránky. Nejdůležitější kladnou stránkou je bezpochyby aktuálnost, neboť záznamy se objeví v databázi ihned po zpracování. Dále bychom měli zmínit možnost podrobnějšího vyhledávání, kladení složitějších vyhledávacích dotazů a přístup k datům v kteroukoliv dobu, a to odkudkoliv. K těm nejpalcivějším záporným stránkám patří jejich udržitelnost. Některé databáze byly z finančních důvodů vypnuty a jejich data jsou pro uživatele trvale nedostupná. Spolu s online databázemi nastává nutnost data dobře zálohovat a trvale ukládat. S tím souvisí nejen finanční náročnost jejich udržování, ale i větší potřeba jejich zabezpečení před kybernetickými útoky.

Nejen pro humanitní a společenské vědy představují odborné články a studie fundamentální zdroj poznání aktuálního stavu výzkumu k dané problematice. S nástupem internetu a elektronických zdrojů se zároveň mimořádným způsobem rozšířily a zpřístupnily prameny a literatura. Samotná heuristika tak nabyla a stále nabývá nových, komplexnějších podob, kdy jistou míru kritiky vyžaduje nejen samotný zdroj, ale i heuristické nástroje jako takové. Pro moderní heuristiku jsou pak klíčová nejen úplná a standardizovaná metadata, ale i jejich struktura, indexace a konkrétní vyhledávací rozhraní. Samotná fragmentace informačních zdrojů s odlišnou strukturou, vyhledávací logikou

a úrovní indexace uvrhává badatele do trvalé skepse vůči možnosti komplexního vhledu do zkoumaného fenoménu. V tomto kontextu pak nabývají národní bibliografické databáze obecného charakteru mimořádné důležitosti. Projekty typu ANL,¹ založené na odborné kuraci, jednotných metadatových standardech a srozumitelném vyhledávacím rozhraní, představují klíčovou infrastrukturu pro zajištění dostupnosti, přehlednosti a spolehlivosti informačních zdrojů v národním měřítku.

Národní článková báze ANL, spravovaná dnes Národní knihovnou ČR, obsahuje přes dva miliony článků a kapitol z periodických i neperiodických publikací a denního tisku vydávaného na území České republiky. O přírůstek v řádu několika tisíc záznamů se každoročně starají krajské, odborné a specializované knihovny. Navzdory finanční podpoře ministerstva kultury, která umožňuje rozvoj databáze v rámci programu VISK,² jsou však kapacity stále nedostatečné a budoucnost této důležité páteřní informační infrastruktury nejistá. Kvalitní a standardizovaný metadatový popis rozsáhlé excerpční základny vyžaduje stovky hodin odborné práce mnoha katalogizátorů a bibliografů, jejichž pozice jsou však v knihovnách často finančně i personálně podhodnoceny.

Nedostatek kvalitní úzce specializované odborné práce, její finanční náročnost i povaha zpracovávaných dat přirozeně otevírají otázku využití moderních technologií v bibliografické praxi. Integrace umělé inteligence do vyhledávacího rozhraní nabízí efektivnější výsledky dotazování i větší badatelský komfort. Samotná implementace specializovaných jazykových modelů do procesu tvorby metadat je však stále problematická a nedokáže práci katalogizátora/bibliografa plně nahradit. Rozvoj AI a LLM³ v knihovnách a na bibliografických pracovištích navíc naráží na vysoké vstupní náklady spojené s budováním technické a personální infrastruktury. Tyto projekty proto často končí outsourcingem konkrétních úkolů externím dodavatelům. Na jednu stranu taková řešení umožňují knihovnám držet krok s komerční sférou, z dlouhodobého pohledu však představují riziko z hlediska udržitelnosti, akceschopnosti a potenciálu pro vlastní inovace.

Nejlépe a nejzřetelněji se nástroje AI uplatňují v digitálních knihovnách, jejichž význam pro heuristiku neustále roste. Limitující absence jednotného discovery systému a neexistující jednotná metodika pro tvorbu digitálních dokumentů a jejich metadat v prostředí systémů typu Kramerius jsou do určité míry kompenzovány vizuálně sjednocenou vyhledávací platformou, možností

1 Souborná databáze článků a statí ze zdrojů a sborníků vydávaných na území ČR.

2 Veřejné informační služby knihoven.

3 Large Language Model = Velký jazykový model.

fulltextového prohledávání i podporou složitějších dotazů. Automatické přepisy textů, jejich překlad a sumarizace pak prezentují sílu jazykových modelů při zpracování digitálního obsahu.

Budoucnost české bibliografické práce bude v následujících letech stále více ovlivňována rozvojem digitálních technologií a nástrojů umělé inteligence. Propojení tradičních bibliografických principů s moderními technologickými nástroji představuje klíčový okamžik pro efektivnější zpracování a zpřístupnění informací při zachování odborné integrity a věrohodnosti. Pro úspěšnou adaptaci bude klíčové též sjednocení metodických a metadatových standardů, posílení národních infrastrukturních projektů a vytvoření prostředí, které zajistí bezpečné a smysluplné využívání AI v bibliografické praxi.

Oborové bibliografie tak i nadále zůstanou mostem mezi bibliografickou erudicí a automatizovanými systémy zpracování informací. Jejich další rozvoj bude záviset především na schopnosti knihoven a bibliografických pracovišť udržet rovnováhu mezi technologickým pokrokem a odbornou péčí o obsah, která je a zůstane jejich skutečnou nenahraditelnou hodnotou.

Czech Specialized Bibliographies in the Digital Age

Mgr. Věra Hanelová, Ph.D., PhDr. Jaroslava Škudrnová

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Like the past, the present day is characterized by a steadily growing volume of printed and electronic literature, which in turn creates an increasing need for tools allowing easy navigation of its content. In this context, specialized bibliographies remain indispensable and continue to have immense scholarly and societal relevance. Looking ahead, it will be essential to secure not only stable financial and technical support for these bibliographies but also a sufficient number of qualified staff. Likewise, bibliographical practice will need to address the question of how artificial intelligence (AI) might be used in the processing of data and metadata – an issue that only future developments can answer.

Online databases, which constitute key infrastructure for scholarly communication, have both advantages and drawbacks. Without a doubt, their most important advantage is their immediacy, as records appear in the database as soon as they are processed. Furthermore, they provide more detailed searching, the ability to formulate more complex search prompts, and access to data at any time and from any location. Among their most significant limitations is the issue of sustainability. Some databases have been shut down for financial reasons, leaving their data permanently inaccessible to users. The very existence of an online database requires careful backup and long-term preservation of its data, and that brings with it considerable financial demands related to maintenance as well as a greater need for protection against cyberattacks.

Not only in the humanities and social sciences are scholarly articles and studies a fundamental source for understanding the current state of research on a given topic. With the arrival of the internet and electronic formats, the body of literature has expanded and become accessible in an unprecedented way. Heuristic work itself has acquired – and continues to acquire – new and more complex forms, as critical judgement is required not only for the source

itself but also for the heuristic tools used to locate it. For modern heuristics, not only complete and standardized metadata but also their structure, indexation, and specific search interfaces are essential. The sheer fragmentation of information channels, each with different structures, search logic, and levels of indexation, places researchers in a constant state of scepticism about the possibility of gaining a comprehensive view of the phenomenon under study. In this context, national bibliographical databases of a general nature take on exceptional importance. Projects such as ANL,¹ a national article database built on professional curation, uniform metadata standards, and a clear search interface, form key infrastructure for ensuring the availability, clarity, and reliability of information on a national scale.

Administered today by the National Library of the Czech Republic, the ANL contains more than two million articles and chapters from periodical and non-periodical publications as well as from the daily press published within the territory of the Czech Republic. Regional, professional, and specialized libraries contribute several thousand new records each year. Despite financial support from the Ministry of Culture, which enables the database's development within the VISK programme,² capacity remains insufficient, and the future of this important backbone of the national information infrastructure is uncertain. Producing high-quality, standardized metadata for such an extensive corpus requires hundreds of hours of expert work by many cataloguers and bibliographers, yet these positions are often both financially and professionally undervalued within libraries.

A shortage of highly specialized expert labour, the financial demands of such work, and the nature of the data being processed naturally raise the question of how modern technologies might be used in bibliographical practice. Integrating artificial intelligence into search interfaces offers more efficient querying and greater convenience for researchers. However, the implementation of specialized language models in the creation of metadata remains problematic and cannot fully replace the work of cataloguers and bibliographers. Moreover, the development of AI and large language models (LLM) in libraries and bibliographical workplaces faces high entry costs associated with building the necessary technical and staffing infrastructure. As a result, such projects often conclude with the outsourcing of specific tasks to external providers. On the one hand, this enables libraries to keep pace with the com-

1 A union database of articles and studies from journals and collected volumes published in the Czech Republic.

2 Veřejné informační služby knihoven (Public Librarianship and Information Services).

mercial sector; on the other, from a long-term perspective, it poses risks to sustainability, flexibility, and the potential for in-house innovation.

Artificial intelligence tools are applied most effectively and visibly in digital libraries, whose importance for heuristic work continues to grow. The absence of a unified discovery system and the lack of a standard methodology for creating digital documents and their metadata in systems such as *Kramerius* are, to some extent, offset by a visually unified search platform, full-text searching, and support for more complex queries. Automatic text transcription, translation, and summarization demonstrate the strength of language models in processing digital content.

In the coming years, the future of Czech bibliographical work will be increasingly shaped by the development of digital technologies and artificial intelligence tools. Combining traditional bibliographical principles with modern technological instruments represents a crucial moment for more efficient processing and dissemination of information while preserving professional integrity and reliability. For successful adaptation, it will also be essential to unify methodological and metadata standards, strengthen national infrastructural projects, and create an environment that ensures the safe and meaningful use of AI in bibliographical practice.

Specialized bibliographies will thus continue to serve as a bridge between bibliographical expertise and automated information-processing systems. Above all, their further development will depend on the ability of libraries and bibliographical institutions to maintain a balance between technological progress and the professional care of content, which is – and will remain – their essential strength.

ČESKÉ OBOROVÉ BIBLIOGRAFIE V ÉŘE DIGITÁLNÍHO VĚKU

Odborná konference ke 120. výročí vydání
Bibliografie české historie

STŘEDA 11. ČERVNA 2025
HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA
ZAHÁJENÍ 9:00

120 LET

BIBLIOGRAFIE DĚJIN ČESKÝCH ZEMÍ

BIBLIOGRAPHY OF THE HISTORY OF THE CZECH LANDS

PROGRAM

8:30 - 9:00

Registrace

9:00 - 9:10

Úvodní slovo

9:10-9:40

Mgr. Vojtěch Malínek, Ph.D.

Česká literární bibliografie

9:40-10:10

Mgr. Olga Kubešová Pensdorfová

Bibliografie české lingvistiky v ÚJČ AV ČR - reflexe po devíti letech

10:10-10:40

Mgr. Vendula Vráblíková, Mgr. Vojtěch Šícha

Knihovědná bibliografie a její místo na portálu Knihověda.cz

10:40-11:00

Přestávka

11:00-11:30

Mgr. Markéta Kratochvilová, Ph.D.

Muzikologická bibliografická databáze

11:30-12:00

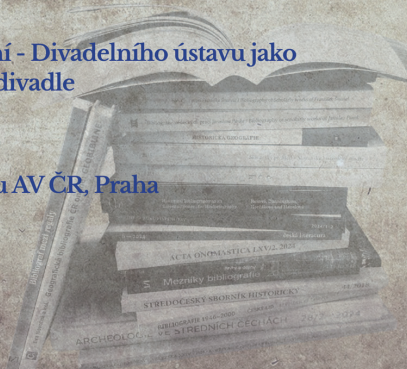
Mgr. Roman Vášek

Článková bibliografie Institutu umění - Divadelního ústavu jako součást virtuální studovny o českém divadle

12:00-12:15

Mgr. Lada Šlesingerová

Bibliografie v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha

PROGRAM

12:15-13:00

Oběd

13:00-13:30

Ing. Petr Žabička

Využití umělé inteligence při zpracování dokumentů

13:30-14:00

David Věselý

ANL – souborná databáze článků

14:00-14:30

Ing. Aleš Brožek

Úskalí při vyhledávání v digitálních knihovnách

14:30-14:45

Přestávka

14:45-15:15

Mgr. Filip Kříž, Mgr. Ondřej Horsák, Mgr. Michaela Opatrná,

PhDr. Radana Kodetová, PhDr. Štěpánka Fremutová

BMČ dnes a zítra - česká lékařská bibliografie ve víru digitálního věku

15:15-15:45

Mgr. Lada Čubová, Mgr. Dagmar Petišková, Ph.D.

Pedagogická bibliografická databáze, Pedagogická bibliografie historickým pohledem

15:45-16:15

Mgr. Věra Hanelová, Ph.D.

Bibliografie dějin Českých zemí

16:15-17:00

Diskuse, závěr jednání

MÍSTO KONÁNÍ KONFERENCE

Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Prosecká 809/76
190 00 Praha 9

JAK SE K NÁM DOSTANETE

Metro C – Prošek
Autobusem č. 136, 182 a 195 – zastávka Nový Prošek
Trolejbusem č. 58 – zastávka Nový Prošek
U branky zvoňte na vrátnici nebo knihovnu HiÚ

KONTAKT

Mgr. Věra Hanelová, Ph.D.
Vedoucí projektu Bibliografie dějin Českých zemí
Oddělení biobibliografických studií a knihovny
Historický ústav AV ČR
E-mail: hanelova@hiu.cas.cz
Tel: +420 225 443 239

HISTORICKÝ ÚSTAV
Akademie věd České republiky

LINDAT
LINDAT

České oborové bibliografie v éře digitálního věku

Věra Hanelová (ed.)

PRÁCE HISTORICKÉHO ÚSTAVU AV ČR, v. v. i.
OPERA INSTITUTI HISTORICI PRAGAE
Řada / Series – Encyclopaedica

Za jazykovou a odbornou stránku příspěvků odpovídají autoři

Citace dle pravidel Českého časopisu historického

Odpovědná redaktorka Mgr. Bc. Barbora Kličková

Typografie a technická redakce Petr Čížek

Překlad John Spence

Nakladatelství Historický ústav AV ČR, Praha 2025

Vytiskla Tiskárna Protisk s. r. o.,

Rudolfovská tř. 617, 370 01 České Budějovice

164 stran

ISBN 978-80-7286-443-0 (print)

ISBN 978-80-7286-444-7 (pdf)

Adresa:

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Prosecká 809/76, 190 00 Praha 9

Telefon, telefax: +420 286 887 513

E-mail: sekretariat@hiu.cas.cz

ISBN 978-80-7286-444-7

9 788072 864447